

WACHTERS OP DE MUREN VAN JERUZALEM

LEVENSOVERZICHT VAN

15 Predikanten van de

**Gereformeerde Gemeenten
1907 - 1998**

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015**

INHOUD

1. Arie BREGMAN, (1915 – 1992)
2. Johannes van den BERG, (1893 – 1954)
3. Arie de BLOIS, (1887-1971)
4. Arie ELSHOUT, (1923-1991)
5. Klaas de GIER, (1915-1999)
6. Dirk HAKKENBERG, 1929-1994
7. Ds. W. den Hengst. (1859 - 1927)
8. Hendrik KIEVIET, (1873-1928)
9. Reinier KOK, (1890-1982)
10. Jacob KOSTER, (1934-1993)
11. Herman LIGTENBERG (1887 – 1965)
12. Cornelis MOLENAAR, (1915-1992)
13. Alexander SNOEP (1930-1988)
14. Jan Christiaan WESTSTRATE, (1919-1998)
15. Gerrit Arie ZIJDERVELD, (1910-1992)

Voor het merendeel overgenomen uit:

REDACTIE BIBLIOTHEEK VAN DE KLEINE KERKGESCHIEDENIS

Predikanten en Oefenaars. Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis

REDACTIE: A. Bel. P. van de Breevaart. Dr. H. Florijn. J. Mastenbroek. H. Natzijl. Drs. A. Ros. Deel 1-5. DEN HERTOOG - HOUTEN

In dit document zijn alleen opgenomen de predikanten waarvan geen preken of levensschetsen voorkomen op de site van de Gihonbron

De titel is ontleend aan het hoofdstuk over ds. Bregman in: ELK VERHAALT ZIJN WEG EN ZAKEN TE RIJSSEN. De Heere zegt tot Ezechiël: *Ik heb u tot een wachter gesteld over het huis Israëls; zo zult gij het woord uit Mijn mond horen en hen van Mijntwege waarschuwen. ... en gij spreekt niet om den goddeloze van zijn weg af te manen, ... zijn bloed zal ik van uw hand eisen.* Hfd. 33.

ARIE BREGMAN 1915 – 1992**WACHTER OP DE MUREN VAN JERUZALEM**

- 1. Afkomst**
- 2. Veel tranen geschreid**
- 3. Actief in het verzet**
- 4. Ingrijpende zaken**
- 5. De Persoon ontsloten**
- 6. Roeping**
- 7. Student in Rotterdam**
- 8. In Rijssen bevestigd**
- 9. Dag aan dag op pad**
- 10. Een Koningskind begraven**
- 11. Bartus en Gerrit Jan Aversch**
- 12. Verlegen met de weldaden des Heeren**
- 13. Bestrijdingen en aanvechtingen**
- 14. Lief en leed gedeeld**
- 15. Met emeritaat**
- 16 Emeritaat in de Kerkbode**
- 17. De goede strijd gestreden**
- 18. Grafsteen wijlen ds. A. Bregman.**
- 19. Meditatie ds. Bregman**
- 20. In Memoriam Ds. Arie Bregman**

1. Afkomst

Arie Bregman wordt op 20 oktober 1915 geboren te Benthuisen. Zijn ouders behoren tot de arbeidersklasse en moeten van een schamel inkomen zien rond te komen. Vele malen betoont de Heere echter van hen af te weten en worden zij wonderlijk geholpen. Als Arie nog maar enkele weken oud is, wordt hij ernstig ziek.

Zelf schrijft hij daarover: 'Toen ik nog maar een korte tijd op reis was door de voortsnellende tijd naar de grote eeuwigheid, bemerkte de baakster een blaasje in mijn huid. Zij prikte dat door en de gevolgen waren vreselijk. Dat heeft mijn lieve moeder mij onder een vloed van tranen vele malen verteld. Wat was het gevolg?'

Ik raakte mijn huid geheel kwijt. Ik was als een rauw klompje vlees; geen haartje bleef er op het hoofd. De huisdokter was een harde baas en zei tegen moeder: 'Vrouw, een boom zonder bast gaat dood en ook je kind zonder huid moet sterven.' Moeder kreeg grote dozen poeder om me ermee te bestrooien. Als moeder me moest vastpakken, tilde ze me met twee vingers op en legde me zo in de kussens op tafel. Zo gaf ze me te drinken.

Geloof maar, dat mijn ouders gezucht en gesmeekt hebben voor het behoud van hun kindje. Ik denk, dat moeder mij menigmaal natgemaakt heeft met haar tranen.'

Gods bewarende hand is echter over Arie uitgestrekt en na verloop van tijd treedt er herstel op. Vanwege zijn ziekte wordt hij pas op 2 april 1916 gedoopt.

Terwijl zijn moeder zich vaak onder doktersbehandeling moet stellen, is zijn vader sterk en gezond. Groter is echter dat de vreze des Heeren in zijn hart is geplant.

'Op jonge leeftijd was hij in de praktijk onbekeerd geworden en toen kon hij buiten God en zonder God niet meer leven. Vader was een eerlijk, oprecht man. Hij was zeer streng in de opvoeding van de kinderen. Wij mochten niets wat niet in overeenstemming met Gods Woord was. Toen ik jong was, heb ik hem dat wel kwalijk genomen, maar toen hij na 89 jaar en 3 maanden ging sterven, heb ik hem er hartelijk voor bedankt en gezegd: 'Vader, had nog maar strenger voor mij geweest.'

Ruim veertig jaar heeft hij in des Heeren wijngaard mogen arbeiden.'

Hoewel Arie als baby wonderlijk gespaard is gebleven, is hij nog jarenlang zwak. 'Ik ben wel tot mijn zevende jaar aan de dokter geweest. Daarom ben ik pas op zevenjarige leeftijd naar school gegaan. Mijn vader was het niet eens met wat zich op de School met den Bijbel voordeed. Hij zei dan ook: 'Liever Turks dan paaps' en stuurden me naar de openbare school te Benthuisen.'

Omdat Arie echter niet tegen de pokken is ingeënt, moet hij in de derde klas van school. 'Ik had nog weinig geleerd en dan verstoken van het onderwijs, dat ik zo hard nodig had. Ten einde raad stelde het hoofd van de openbare school mijn vader voor, om na schooltijd mij iedere schooldag een uur les te geven. De regeling was goed, maar er kwam niets van terecht. (...) Ik weet nog, dat ik in de zesde klas weer op school mocht komen. Toen ik veertien jaar was, mocht ik van school. Ik ben toen gaan werken, want er moest geld verdiend worden.' Op een tuinderij verdient hij een rijksdaalder per week. Later verhuurt hij zich voor een jaar bij een boer en wordt hem iedere week zestien gulden uitbetaald.

In het gewone leven wordt hij voor allerlei uitspattingen bewaard. 'In bioscoop, café of danszaal kwamen wij niet. Ik herinner me, dat we één keer op een Hemelvaartsdag het dorpskoffiehuis waren binnengestapt om een flesje pils (priklimonade) te drinken. Toen wij eruit kwamen, reed er een diaken van de gemeente voorbij. Hij zag mij niet en toch getuigde het in mijn consciëntie: Jongen, jij hoort daar niet.'

Ondanks de indrukken van dood en eeuwigheid leeft hij voort zonder een God voor zijn hart en een Borg voor zijn schuld.

In zijn jongensjaren bezoekt Arie de jeugdvereniging. Verschillende vergaderingen kan hij zich later nog goed herinneren. 'Eenmaal per jaar hadden we een dag, dat we met meerdere verenigingen in Gouda bij elkaar kwamen. Daar werd dan gesproken door bijvoorbeeld de oude ds. H. Ligtenberg, ds. A. Verhagen of ds. A. de Blois. Dan gingen we wel eens gesticht en onder de indruk huiswaarts. Ik herinner me nog, dat ouderling Van der Knijff een inleiding hield over 1 Korinthe 13:1: 'Al ware het, dat ik de talen der mensen en der engelen sprak, en de liefde niet had, zo ware ik een klinkend metaal of luidende schel geworden.'

Wat greep me dat aan! Ik was liefdeloos, goddeloos, onbekeerd en nameloos ongelukkig. Ik ben toen naar buiten gevlucht, de duisternis in. Daar heb ik het uitgeschreid vanwege mijn liefdeloosheid tegenover een goeddoend God, Die me altijd liefelijk had toegeroepen: *Mijn zoon, geef Mij uw hart.*'

2. Veel tranen geschreid

Op 6 oktober 1938 treedt Bregman in het huwelijk met Jannetje Adriaantje Leendertse. Zij is op 5 maart 1917 geboren te Ellemeet, op Schouwen-Duiveland. Het huwelijk, dat gezegend wordt met de geboorte van zes zonen en vijf dochters, wordt kerkelijk bevestigd door de plaatselijke predikant, ds. A. van Stuijvenberg. Deze spreekt daarbij over Jozua 1:5b: 'Ik zal u niet begeven en zal u niet verlaten.'

Later schrijft ds. Bregman daarover: 'Dat heeft de Heere in het huwelijk en persoonlijk aan een Godverlater duidelijk willen betonen, ja tot op dit ogenblik toe. (...) Als er geen cent meer in huis was, ging de fontein van Boven weer open. Eén uitredding uit de huiselijke nood zal ik verhalen. In de Tweede Wereldoorlog en kort daarna was alles op de bon. Wat deed zich voor? Het kolenhok was leeg en vrouw en kinderen zaten in de kou. Ik werkte toen bij een boer. Ik zat 's morgens in het huis van die boer mijn brood op te eten, dicht bij de kachel. De boer gaf zijn dochter opdracht om de kachel nog eens wat warmer op te stoken. Zij voldeed daaraan en gooide een kit met cokes leeg in de kachel, die geweldig begon te knetteren. Toen ik dat zag, waren mijn verzuchtingen: *Heere, denk aan mijn vrouw en de kinderen, want de kolen zijn op.* Toen ik 's avonds thuiskwam, kwam mijn vrouw me al tegemoet lopen. Ze zei: 'Man, ga eens in de schuur kijken.'

Ik zei tegen mijn vrouw, dat ik het al wist.

'Wat weet je al?' vroeg ze.

'Ach vrouw, heb je kolen gekregen?'

Ze zei, dat 's morgens de kolenboer was gekomen. Die bracht wel vijf mud van de beste antraciet en gooide het in het kolenhok. Hij vroeg niet om geld en ook niet om bonnen. De Heere gaf uitkomst.'

Hoewel Bregman bij tijden onder sterke overtuigingen leeft, blijken dat nog geen overbuigingen te zijn. 'Veel tranen geschreid over mijn zonde. Gods volk groot geacht. Maar het bleek geen hartelijke droefheid naar God, die een onberouwelijke bekering werkt tot zaligheid. Ds. Van Stuijvenberg en de kerkenraad hoorden er iets van en dachten dat het een zaligmakend werk van God was. Maar helaas, het kan ver gaan. Ik was als een hond, die tot zijn uitbraaksel wederkeert. De vijandschap bleef niet achter. Ik ging door op de brede weg des verderfs.'

3. Actief in het verzet

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is Bregman actief in de Benthuiser Burgerwacht.

Daarnaast wordt hij in het nabijgelegen Zoetermeer lid van een verzetsploeg. Daar leert hij ook (de latere predikant) Jan Karens kennen. Na de oorlog volgt hij verschillende opleidingen in het leger en wordt hij bevorderd tot sergeant.

Intussen blijft de noodzaak der bekering hem bezetten. 'Als ik 's avonds de kans kreeg om ergens een dominee te beluisteren, ging ik er naartoe, waar het ook was. Of het nu bij de Christelijk Gereformeerden, de Oud Gereformeerden of de Hervormde Bond was, ik ging naar de kerk. Ik kwam daar niet geheel zonder indrukken vandaan. Als ik 's avonds voor het slapen gaan mijn gebed deed, was het altijd: Heere, bekeer mij zoals Gij Uw volk bekeert en denk aan Uw volk.'

Als op een avond een duivelskunstenaar zijn kunsten in de kazerne komt vertonen, is Bregman daar ook bij aanwezig. 'Ik was er echter naartoe gegaan met de vraag of de Heere die avond wilde betonen dat Hij God is en of Hij dat duivelswerk wilde verhinderen. Dat is die avond gebeurd. Mijn oudste broer, Bram, was er ook bij. De duivelskunstenaar moest na al zijn zwoegen om de zaak aan het lachen te krijgen bekennen, dat er een persoon in de kantine zat die hem tegenwerkte. Hierdoor kon hij niets ten uitvoer brengen. Zeer verblijd ben ik in de barak teruggekeerd. Ik heb de Heere erkend voor het verijdelen van het duivelswerk.'

Na zo'n zestien maanden in militaire dienst te hebben gezeten, keert Bregman weer in het 'gewone' leven terug. Als hem tussen Benthuizen en Hazerswoude door H. Zintel een perceel grond voor deelbouw wordt aangeboden, gaat hij op dat aanbod in. 'Het land was sterk verwaarloosd. De grond zag blauw van het water. Zintel bood me nog een hectare weiland aan, waar zoveel stekels op stonden dat je de koeien haast niet zag lopen. Hij zou het land ploegen en eggen, waarna ik er kool op kon zetten. Nu, dat aanbod heb ik aangenomen, niet wetende dat de Heere mij voor het onderhoud van mijn gezin grotelijks zou zegenen.' Als tuinder verbouwt Bregman onder meer uien, spruiten, witlof en een aantal koolsoorten. Vanwege de goede kwaliteit van zijn producten wordt hij wel eens de 'spruitenkoning' genoemd.

4. Ingrijpende zaken

In 1947 vinden er ingrijpende zaken plaats in zijn leven. 'Ik leefde in die tijd als een godsdienstige jongen. Maar toen is God me te sterk geworden. Mijn blinde zielsogen werden geopend en ik werd de ongelukkigste van het dorp. Buiten God en zonder God! Gezondigd tegen een goeddoend God, Die me vanaf mijn jeugd geroepen had, maar ik had nooit gewild. O, wat een smart! Als de Heere mij niet ondersteund had, had ik mij doodgeweend. De zonden van de jeugd af aan werden mij ordentelijk voor ogen gesteld, hoe zielsverwoestend en godonterend ze waren geweest. Dat is wat, tegen liefde, tegen een goeddoend God gezondigd te hebben. Ik was ongelukkig; anderen konden zalig worden en ik niet meer. (...) Hoe meer beterschap ik beloofde, des te groter werd mijn verlorenheid. Als ik 's morgens naar het land ging, klonk het in mijn ziel: Het ganse schepsel zucht als in barensnood zijnde tot nu toe. En dat vanwege het rechtvaardig oordeel. De afgrond riep tot de afgrond bij het gedruis Zijner watergoten. Van binnen en van buiten was het alsof alles mij toeriep: Bij mij is het niet. O, wat heb ik de kool op het land natgemaakt met mijn tranen.

Op een ochtend zou ik op het land mijn brood opeten. Ik maakte mijn broodzak open en toen kwam er met kracht in mijn ziel: *Vanwaar komt gij en waar zult gij heengaan?* Toen moest ik eerlijk voor God belijden, dat ik volmaakt uit Zijn hand was voortgekomen, maar dat ik nu als een voorthollend paard langs de kortste weg naar de eeuwige rampzaligheid holde. De broodzak ging weer dicht, want mijn tranen en mijn klachten waren mijn spijs. Ik moest sterven en dan God ontmoeten en dat niet te

kunnen.'

5. De Persoon ontsloten

Later werkt de Heere door in zijn leven. 'De Heere trok door en openbaarde Zich als een heilig en rechtvaardig God, Die met de minste zonde geen gemeenschap kan hebben en krachtens Zijn heilig recht de mens moet verdoemen. Nee, de Heere gaat niet van Zijn recht af. Hij wil dat aan Zijn recht genoegdoening geschiede. (...) Ik werd gewaar dat ik een overtreder was van al Gods heilige geboden. Wat zegt Gods Woord van zo één? Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen. Als een vervloekte ging ik over de aarde, smekend en belijgend: *O God, Uw doen is rein, Uw vonnis gans rechtvaardig.*

Dan smeekte ik de Heere, of ik 's zondags nog onder Zijn Woord zou mogen verkeren en de Heere vergunde het mij. Die kerkgang zal niemand ooit uit mijn geheugen wissen, zelfs tot in de grijze ouderdom, zolang God mij het verstand zal geven.

Wat gebeurde er? Op een zondag werd een catechismuspraak van ds. G. H. Kersten gelezen. Voor mij was het niet anders dan vloek en oordeel. Toen ik de kerk verliet, nam ik afscheid van Gods huis. Ik dacht daar nooit meer te komen. Het was voor mij of God Zijn wraakzwaard uit Zijn schede had getrokken. Krachtens Zijn heilig recht moest Hij mijn dunne levensdraad afsnijden en me voor eeuwig verdoemen. In deze toestand kunnen wij geen dagen, weken of maanden verkeren, want dan was de mens allang verteerd.

In de nacht van zondag op maandag trok de Heere door. Ik kreeg Gods deugden zo lief, dat ik het uitschreeuwde: *Uw doen is rein, Uw vonnis gans rechtvaardig. Heere, indien U mij in de eeuwige rampzaligheid zou werpen, dan zou ik nog zeggen dat U goed en recht doet.* Het werd voor mij op dat moment een verloren zaak. Ik kon niet anders dan uitroepen, ja schreeuwen: Verloren, verloren, rechtvaardig verloren. Ik geloof, dat zo'n moment het *toevallen van Gods recht is.*

Maar o, eeuwig wonder van vrije soevereine genade, nooit te bevatten, noch in woorden uit te drukken, maar alleen te bewonderen en eronder weg te zinken. Hier werd mij verklaard en geopenbaard dat ik nog zalig kon worden.

Hierop werd mij de tweede Persoon in het Goddelijk Wezen ontsloten met de woorden van Johannes 14:6: 'Jezus zeide tot hem: Ik ben de Weg, en de Waarheid, en het Leven. Niemand komt tot den Vader dan door Mij.'

Toen was het, alsof ik vanonder het oordeel des doods werd gehaald en vanuit de dood in het leven overging. Het was alsof ik opnieuw geboren was. (...) Ik had uitgeroepen dat ik het doodvonnis zou ontvangen, maar in plaats daarvan heb ik de vrijbrief ontvangen. Ik dacht dat mijn zonden vergeven waren en dat mijn schuld betaald was, ja, dat de Vader ze geworpen had in een zee van eeuwige vergetelheid.

Later ben ik erachter gekomen, dat bedekte schuld nog geen vergeven schuld is, dat een geopenbaarde Christus nog geen toegepaste Christus is.'

6. Roeping

Ook over zijn roeping tot het predikambt heeft ds. Bregman het een en ander opgetekend. 'Nadat Christus Zich in mijn ziel geopenbaard had, waren met kracht die woorden in mijn ziel gekomen: Ik zal u stellen als een wachter op de muren van Jeruzalem, dit naar aanleiding van Jesaja 62:6: 'O Jeruzalem, Ik heb wachters op uw muren besteld, die geduriglijk al den dag en al den nacht niet zullen zwijgen. O gij, die des HEEREN doet gedenken, laat geen stilzwijgen bij ulieden wezen.' Zou dat ooit gebeuren? Ik was onontwikkeld en niet geleerd. Aan mijn zijde was het onmogelijk, maar al zou het nog twaalf jaar duren, na veel worstelingen en strijd zou de Heere op

Zijn tijd Zijn Woord in vervulling doen gaan.'

In 1948 heeft de kerkenraad nog geen vrijmoedigheid om hem een attest te verlenen voor het Curatorium. Wel dient hij de gemeente vanaf 1954 in het ambt van diaken.

Vier jaar later volgt zijn verkiezing tot ouderling. Ook het ouderlingschap brengt de nodige strijd met zich mee. "k Heb het vroeger eens gehad, toen ik nog ouderling was in Benthuizen, dat een binnenprater op zaterdagavond zei: Je moet morgenavond na het lezen van de preek als ouderling bedanken. Dan kunnen de broeders toch niets zeggen. Met dat stellige voornemen ben ik de preekstoel opgegaan. Onderaan de trap stond ik dus te huichelen, alsof ik stond te bidden of de Heere me wilde helpen, maar met in mijn hart het voornemen om te bedanken. Maar tijdens het zingen voor de toepassing liet de Heere me even de gemeente zien, met de jeugd, die arme kinderen, dat arme volk, op reis naar de grote eeuwigheid. Het was alsof Hij me vroeg of ik me er dan niet voor over had om onder dat volk in liefde die enige Weg ter zaligheid aan te wijzen. Nu, dan teken je weer van harte bij.'

7. Student in Rotterdam

Als Bregman de jaarlijkse oproep van het Curatorium in 'De Saambinder' leest, ontbrandt er een vuur in zijn ziel om Gods Woord te mogen uitdragen. Bij ogenblikken is het voor hem echter onmogelijk om daar gevolg aan te geven. Toch maakt de Heere hem gewillig. 'Het was alsof de Heere me als een vader bij de hand vatte en zei: *Kind, luister eens, nu mag je al wat jaren Mijn ambtsdrager zijn en heeft het je ooit aan iets ontbroken? Heb Ik je niet altijd doorgeholpen?*

Hierop antwoordde ik als een kind zijn vader: Heere, U bent altijd goed voor mij geweest, ook toen ik als ouderling soms moedeloos was, als ik 's avonds na het huisbezoek naar huis ging. Dan zei ik wel eens tegen de Heere: *Heere, ik ga niet meer.* Het is alsof ik tegen een muur praat. Maar dan was het in mijn ziel: *Of ze het horen zullen of niet horen zullen, gij zult van Mijn wegen getuigen.*

Toen heb ik gezegd: Heere, ik zal weer gaan. Nu beloofde ik de Heere, dat ik de broeders van de kerkenraad zou vertellen waarmee ik liep.'

Nadat Bregman tijdens een kerkenraadsvergadering verslag heeft gedaan van wat er in zijn hart omgaat, krijgt hij een attest.

'De nacht voor de dag dat het Curatorium zitting had, kwam de Heere over. Hij maakte me bekend dat het niet mijn zaak was, maar dat het een zaak van de Koning was. De Heere beloofde, dat Hij geen van de woorden die Hij tot mijn ziel had gesproken, op de aarde zou laten vallen.'

Op 28 juni 1960 wordt hij samen met D. Hakkenberg, F. Harinck, G. Mouw en J.C. Weststrate toegelaten tot het volgen van de lessen op de Theologische School te Rotterdam.

Omdat Bregman nauwelijks enige vooropleiding heeft genoten, vergt de studie veel van hem. In 1962 mag hij gaan proponeren en trekt hij het hele land door. Als hij in juni 1964 beroepbaar wordt gesteld, hoopt hij in een kleine gemeente te mogen beginnen. Zelf denkt hij daarbij wel eens aan 's-Gravenpolder.

Van de 24 op hem uitgebrachte beroepen is er één afkomstig uit Rijssen, waar men een tweede predikantsplaats wil stichten. Op 12 december 1963 is hij daar al eens voorgegaan en heeft hij gesproken over Johannes 10:7b: 'Ik ben de Deur der schapen.' De Heere heeft hem toen wonderlijk geholpen.

Als kandidaat Bregman op 27 juni bericht ontvangt, dat hij in Rijssen is beroepen en hij dit voor de Heere neerlegt, klinkt er met kracht in zijn ziel: 'Er was een

Macedónisch man staande, die hem bad en zeide: Kom over in Macedónië en help ons.'

'k Had het beroep dezelfde avond kunnen aannemen, maar ik wilde niet naar Rijssen. Ik wilde graag naar Zeeland. 't Was bij mij precies als bij Jona: Hij moest rechts en ging links. Ik ook. 'k Heb zelfs Ontvangstbevestiging nog twee dagen uitstel gevraagd. Na drie weken en twee dagen heb ik het beroep van de beroepsbrief aangenomen. En toen is de storm gestild.'

Op 6 september neemt kandidaat Bregman afscheid van Benthuisen en verhuist hij met zijn gezin naar Rijssen. Daar betreft hij tijdelijk het pand Trompstraat 32.

8. In Rijssen bevestigd

Op 22 september 1964 wordt kandidaat Bregman door ds. J. van Haaren bevestigd tot predikant. Deze bedient daarbij het Woord uit Kolossenzen 1:28: 'Denwelken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mens en lerende een iegelijk mens in alle wijsheid, opdat wij zouden een iegelijk mens volmaakt stellen in Christus Jezus.'

Na de bevestiging richt ds. Van Haaren zich in een persoonlijk woord tot de kerkenraad en de gemeente: 'Ge hebt nu twee leraars. En nu zijn dat gezondenen, gezanten, ambassadeurs des hemels, maar: ménsen. 't Zijn en blijven mensen, met alle zwakheden. En nu: Niemand roeme in mensen. O, dat je toch niet zou zeggen: *Ik ben van Paulus, ik ben van Céfas en ik ben van Apollos*, want dan gaat het verkeerd. O, dat is zo vreselijk, als er twisting komt. Maar dat we bedenken mochten, dat het engelen zijn, van God gezonden. Ze zijn gezonden tot uw welzijn, gezonden om het Woord des levens te prediken, een ieder met zijn eigen gaven, een ieder naar de vermogens die God hem schonk. Draag ze veel op de vleugelen des gebeds. Daar hebben ze behoefte aan. Bid ze vol, dan zullen ze u vol preken.'

's Avonds doet ds. Bregman zijn intrede en spreekt hij over Jesaja 62:6: 'O Jeruzalem, Ik heb wachters op uw muren besteld, die geduriglijk al den dag en al den nacht niet zullen zwijgen. O gij, die des HEEREN doet gedenken, laat geen stilzwijgen bij ulieden wezen.' Het thema van de preek luidt: *'s Heeren trouwe zorg over Jeruzalem:*

1. in de liefelijke aanspraak;
2. in de Goddelijke zending der wachters;
3. in de verantwoordelijke opdracht aan de wachters.

Na de preek bedankt ds. Bregman onder meer zijn bevestiger en de docenten van de Theologische School. Zo zegt hij tegen ds. L. Rijksen: 'Vanavond mag heel deze grote schare het horen: U bent een vader voor me geweest. U bent verdraagzaam voor me geweest, wanneer soms het water tot de lippen kwam, wanneer ik in moedeloosheid soms wegzakte, dat u woorden mocht spreken, niet van vleierij, maar woorden, welmenend uit uw hart, gericht alleen op Gods Woord, dat Hij de Getrouwe is, Die geen half werk doet.'

Tot ds. K. de Gier zegt hij onder meer: 'Als een broeder zijt gij voor ons geweest. We hebben nooit en te nimmer een woord gehad onder elkaar, nietwaar?'

Aan het einde van de dienst wordt de nieuwe predikant toegesproken door ds. L. Rijksen, ds. R. van der Bijl, student G.J. van den Noort, ouderling A. Voorwinden uit Benthuisen, ds. W. van Tuyl, Nederlands Hervormd predikant te Rijssen en ouderling H. Haase.

In 'De Saambinder' van 1 oktober wordt een verslag van beide diensten opgenomen. Over de intrededienst vermeldt A. Otten onder meer: 'Was tijdens de middagdienst er

reeds een grote belangstelling, des avonds was het kerkgebouw overvol. Naar schatting bedroeg het aantal aanwezigen wel ongeveer 2800. Welk een indruk dit op de nieuwe predikant moet hebben gemaakt, laat zich niet moeilijk raden. Maar ondanks dit alles werd ervaren, dat mensenvrees moest wijken en Gods hulp in deze ure werd ondervonden.'

9. Dag aan dag op pad

De eerste maanden is ds. Bregman samen met ds. Van Haaren aan de gemeente verbonden. Omdat men maar over één kerkgebouw beschikt, preken ze beurtelings in Rijssen en Wierden. In verband met zijn vertrek naar Amersfoort neemt ds. Van Haaren op 2 december 1964 afscheid van de gemeente. Hierna betreft ds. Bregman de pastorie aan de Bleekstraat.

Na het vertrek van ds. Van Haaren stapelt het werk voor ds. Bregman zich op. Omdat zijn hart in de gemeente ligt, is hij dag aan dag op pad om mensen te bezoeken. Aangezien hij geen rijbewijs heeft, legt hij deze bezoeken de eerste tijd veelal te voet of met de fiets af. Moet hij echter naar de ziekenhuizen in Almelo of Deventer, dan neemt hij een taxi of laat hij zich door anderen rijden. Daarnaast vinden er vrijwel wekelijks huwelijksbevestigingen en rouwdiensten plaats en worden de nodige kraamvisites afgelegd.

Verder is hij als voorzitter van het schoolbestuur nauw betrokken bij het onderwijs aan de jeugd en brengt hij regelmatig een bezoek aan een van de scholen. Ook woont hij proeflessen bij en zit hij benoemingsvergaderingen voor. Tijdens zijn ambtsbediening breidt het aantal scholen zich uit van twee tot zes.

Na de komst van de nieuwe predikant bloeit het verenigingsleven op. Zo wordt in 1965 het Noordermannenkoor opgericht en komt er in 1966 een vrouwenvereniging tot stand.

Hoewel ds. Bregman een goede gezondheid geniet en bijna dag en nacht in de weer is, betekent dit niet, dat alles zomaar 'vanzelf' gaat. Zo moet hij voortdurend inleven dat hij het ambtelijke werk niet in eigen kracht kan verrichten. Dat ervaart hij ook als hij voor de eerste keer een Bijbellezing moet houden. Als de strijd inwendig hoog oploopt, zegt hij tegen zijn zoon: 'Ga maar zeggen, dat ik niet kan komen.'

Zijn vader, die juist op visite is, spoort hem echter aan om toch te gaan: 'Jongen, ga nou maar. We zullen voor je bidden.'

Als zijn zus later opbelt en vraagt hoe het gegaan is, antwoordt mevrouw Bregman: 'Het is nog nooit zo best gegaan.'

10. Een Koningskind begraven

Tijdens de ambtsperiode van ds. A. Bregman worden verschillende kinderen Gods uit dit leven weggenomen. Een van hen is mevrouw J. Pas-Deijk.

Johanna Deijk wordt op 3 maart 1888 geboren te Rijssen. Omdat haar ouders, Hendrikus Deijk en Diena ten Berge, tot de Nederlandse Hervormde Kerk behoren, wordt zij daar ook gedoopt. Op jonge leeftijd gaat zij aan de slag in een van de Rijssense fabrieken. Op 18 mei 1912 treedt Janna in het huwelijk met Mannin Pas. Deze is op 21 februari 1889 geboren te Rijssen, als zoon van Jan Pas en Gerharda Ligtenberg. Hun huwelijk wordt gezegend met de geboorte van zeven kinderen. Twee daarvan overlijden als ze nog maar enkele weken oud zijn. Na haar huwelijk komt Janna vanuit de Nederlandse Hervormde Kerk over naar de Walkerk. Ze ervaart deze overgang als een verhoring op het gebed.

Janna is bescheiden van aard en houdt er niet van op de voorgrond te treden. Ook spreekt ze vrijwel nooit in negatieve zin over anderen. Als ze op hoge leeftijd is

gekomen en voelt dat haar levenseinde nabij is, komen verschillende familieleden afscheid van haar nemen. Als op zekere morgen een van de bezoekers vraagt hoe het met haar gaat, antwoordt ze: 'Goed.' En wijzend naar de zon zegt ze: 'Voordat deze zon ondergaat, zal ik de Zon der gerechtigheid mogen aanschouwen.'

Nog diezelfde middag, 4 maart 1969, wordt ze door de Heere uit dit leven weggenomen, op de leeftijd van 81 jaar. Als ze enkele dagen later wordt begraven, voelen de aanwezigen iets van de nabijheid des Heeren. 'We liepen allemaal in het zwart, meer we hadden beter in het wit kunnen lopen, want er werd een Koningskind begraven', zo schrijft een van haar neven aan zijn broer, die de begrafenis niet kon bijwonen.

Omdat de gemeente al verschillende jaren een sterke groei laat zien, is er nog vóór de komst van ds. Bregman besloten een tweede kerk te bouwen. Nadat de nodige voorbereidingen zijn getroffen, gaat op 16 mei 1966 de eerste spade de grond in.

Twee jaar later, op 15 mei 1968, wordt de nieuwe Zuiderkerk officieel in gebruik genomen. Ds. Bregman bedient daarbij het Woord uit 2 Kronieken 6:20: 'Dat Uw ogen open zijn, dag en nacht, over dit huis, over de plaats, van dewelke Gij gezegd hebt, Uw Naam daar te zullen zetten; om te horen naar het gebed, hetwelk Uw knecht bidden zal in deze plaats.'

In 1970 wordt de arbeid van ds. Bregman verlicht door de komst van kandidaat J. Mijnders. Op 26 augustus wordt deze door ds. K. de Gier bevestigd tot predikant. Hoewel het aanvankelijk de bedoeling is dat ds. Mijnders de pastorie aan de Bleekstraat betreft en ds. Bregman naar de pastorie bij de Noorderkerk verhuist, wordt daarvan afgezien en valt het besluit om voor ds. Mijnders een nieuwe pastorie op de hoek van de Karel Doormanstraat en de Markeloseweg te bouwen.

Bij de komst van ds. Mijnders wordt de gemeente in twee wijken verdeeld: Noord en Zuid. Wel blijft het één gemeente. Voorstellen om de gemeente te splitsen worden door de leden afgewezen. Overigens voelt ook ds. Bregman daar niets voor.

Nadat ds. Mijnders in oktober 1973 naar Ridderkerk is vertrokken, wordt hij enkele maanden later opgevolgd door ds. J. Mol. Op 23 januari 1974 wordt hij door ds. Bregman bevestigd. Evenals met ds. Mijnders zijn de contacten met ds. Mol goed en vriendschappelijk te noemen. Ook met de latere predikanten bestaan er goede verhoudingen.

11. Bartus en Gerrit Jan Aversch

Tijdens de ambtsbediening van ds. Bregman worden verschillende (oud)-ouderlingen uit dit leven weggenomen. Een van hen is B. Aversch ('Prot'l Bats'). Hij overlijdt op 24 november 1967, op de leeftijd van 75 jaar. Gedurende een lange reeks van jaren heeft hij als ambtsdrager gediend, zowel in de Eskerk als in de Walkerk.

Ouderling Aversch zag altijd tegen de dood op, omdat een mens dan moet verschijnen voor het oog van een alwetende God. Zijn laatste daad was het opdraaien van de huisklok. Even later sloep hij in. Toen zijn vrouw 's morgens wakker werd, trof ze haar man dood aan. Zo mocht hij, verlost van de zonde en verlost van de aanvechtingen, in vrede heengaan.

Aangrijpend is dat zijn 39-jarige zoon, Gerrit Jan, twee dagen later ook overlijdt, aan de gevolgen van een hersenbloeding. Hij heeft de tekst voor de rouwkaart van zijn vader nog opgesteld en voor zichzelf nog een nieuw zwart pak gekocht. Als zijn zus vlak voor zijn overlijden vraagt hoe het ermee staat, antwoordt hij: *'Ik weet, dat mijn Verlosser leeft.'*

Voor het eerst in zijn leven getuigt hij zonder vrees van de hoop die in hem is. Op 28 november worden beiden begraven. Op hun grafsteen staat treffend vermeld: 'Die lieflijken in hun leven zijn ook in hun dood niet gescheiden.' In de kerkbode wordt er een verslag van de begrafenis opgenomen.

'Een grote schare vulde woensdagmiddag het kerkgebouw, waar de gemeente bijeenkwam voor de rouwdienst bij de begrafenis van ouderling B. Aversch en zijn zoon G. J. Aversch, die zo onverwacht, binnen enkele dagen tijds, overleden.

Ds. Bregman sprak enkele woorden naar aanleiding van deze droevige omstandigheden. Er is verslagenheid, aldus de predikant, verslagenheid in de familie, in de kerkenraad, in de gemeente. Verslagenheid onder de kinderen. Ze hingen aan hun meester. Verslagenheid bij het personeel der scholen. In het bijzonder richtte ds. Bregman zich tot de weduwe Aversch. 'De Heere heeft u door deze dagen gedragen. Er is een bidder uit huis, maar de grote Voorbidder leeft. Hij zal u sterken. Voor uw man is nu de zon opgegaan.'

Daarna werd gelezen Openbaring 14:1-5 en vers 13. De dominee bepaalde zijn gehoor bij vers 13, met als thema: *Het grafschrift der kinderen Gods beschreven.*

Johannes mocht een stem horen. Een stem tot versterking en bemoediging. Hij ontving een bevel van God om te gaan schrijven, de woorden van de onveranderlijke Verbondsgod. In deze tekst gaat het niet over geestelijk doden. Geestelijk doden zullen een vreemd God ontmoeten, zo God het niet verhoedt. Maar hier wordt gesproken over doden die de geest hebben gegeven. Doden, mensen, waarvan ziel en lichaam van elkaar gescheiden zijn. Zo is het nu ook gegaan met ambtsbroeder Aversch, die ruim 41 jaar de kerk mocht dienen. En ook is er een geliefde zoon die de dood moest sterven. Door de zonde is de dood gekomen. Maar er zijn doden die in de Heere sterven. Doden die in hun leven de gemeenschap met Christus mochten genieten. Zij worden zalig gesproken. Ze zijn in hun leven gestorven aan alles wat geen God en Christus is. Voor die doden heeft Christus Zijn bloed gegeven. Hij heeft voor hen de wet van de vloek ontwapend.

Wij hopen dat dit ook de zoon te beurt gevallen is. Br. Aversch heeft zichzelf leren kennen als een vervloekt schepsel voor God. Zijn Goël mocht hem vrijspreken van schuld en straf. In het leven worden dezulken veracht en bespot, maar zalig zijn ze. Ze gaan hier reeds de eerste tonen leren van het eeuwige gezang: Gij hebt ons Gode gekocht. Ze mogen met de handen des geloofs de vruchten van Christus plukken. Hier mogen ze reeds iets genieten van die vrede en blijdschap. Dit was ook het uitzicht van ouderling Aversch: *Verlost te zijn van zijn eigen ik.* Zijn ziel mag zalig zijn. Daarom is het ook een bruiloftsdag vandaag. De boom wordt hier reeds aan de vruchten gekend. Christus is hun leven in de tijd. In Christus zijn de zaligen meer dan overwinnaars. Nu mogen ze rusten van de arbeid. In dit leven worden ze gelouterd. Ook onze ambtsbroeder moest hier die loopbaan lopen, maar hij mocht zien op de overste Leidsman. Nu is hij alles te boven. Voor ons is het nu nog de tijd. De Heere roept nog zondaars tot bekering. De deur is nog niet gesloten. De Heere make ons worstelaars aan Zijn troon. Vandaag kunnen we zingen:

*Maar 't vrome volk, in U verheugd,
Zal huppelen van zielevreugd,
Daar zij hun wens verkrijgen.*

Hierna konden de aanwezigen nog een laatste blik werpen op de overledenen.

Op het kerkhof sprak allereerst ouderling Meeuse, hoofd van de Basisschool. In enkele woorden schetste hij de zo geliefde meester Aversch. Er is verdriet op school,

bij de kinderen en bij de collega's. Wij hebben een lieve meester en een voorbeeldige collega verloren. Twaalf jaar mocht hij werken aan onze school. We hebben menig gesprek met hem mogen voeren, ook gesprekken die het persoonlijke leven raakten. Meester Aversch had een grote achting voor het volk van God. Voor zichzelf was hij bescheiden. Hij eigende zich niets toe. Waar God zwijgt, moeten wij ook zwijgen. Hij bleef altijd eenvoudig, ondanks zijn prestaties. Hij wees de kinderen met liefde op de noodzakelijkheid van een nieuw hartje, van de wedergeboorte. Hij blijft een onvergetelijke vriend.

Na de heer Meeuse sprak nog ouderling Van der Stouw. Hier zijn geen woorden te vinden. In zulke omstandigheden worden we gewaar dat wij toch nietige troosters zijn. Gedurende dertig jaar mochten we met elkaar omgaan in het schoolbestuur en lange tijd ook in de kerkenraad. Ouderling Aversch was een man van de praktijk. Hoe vaak hebben we samen zieken bezocht. Hij getuigde veel tot verheerlijking van de Heere. Nu is de kerkenraad hem kwijt. De Heere geeft vraagtekens. De Heere werke door deze sprake in de gemeente, Hij heilige deze roepstem aan veler harten. Wat is het een wonder nog een eerbare begrafenis te mogen hebben. Christus werd aan het kruis genageld en slechts enkelen begroeven Hem. Hier zijn er nog zo velen. Op verzoek van ouderling Van der Stouw werd nog gezongen Psalm 73:12:

'k Zal dan gedurig bij U zijn.

Hierna dankte de schoonzoon en zwager, de heer D. Pas, al de aanwezigen en wel in het bijzonder ds. Bregman voor de vele steun die hij deze dagen aan de weduwe en familie gaf.

Uit de zeer grote belangstelling bleek welk een bijzondere plaats vader en zoon Aversch in het gemeente- en schoolleven hebben ingenomen.

De Heere ondersteune de diepbedroefde weduwe in dit smartelijk verlies.'

12. Verlegen met de weldaden des Heeren

Op 22 maart 1977 is ds. Bregman 121/2 jaar predikant. De volgende dag houdt hij een herdenkingsdienst. Hij spreekt daarbij over Psalm 116:12: 'Wat zal ik den HEERE vergelden voor al Zijn weldaden, aan mij bewezen?' Vanuit deze tekst spreekt hij over 'een nietig mensenkind, verlegen met de weldaden des Heeren'. Tijdens deze dienst vertelt hij ook iets over Gods werk in zijn leven. 'Ik heb nooit naar God gevraagd. Ik zou in mijn godsdienst doorgehouden hebben. Vele consciëntieovertuigingen gehad, maar ik begeerde God niet te vrezen, o nee. Maar ziet, God is me te sterk geworden. O, dat we het ingeleefd hebben, schreiende naar de hemel: Heere, mag ik nog eenmaal naar de kerk, nog eenmaal onder Uw Woord verkeren, voordat het eeuwigheid wordt? We hebben geprobeerd om behouden te worden buiten Christus, maar hoe harder we werkten en hoe meer geloften van beterschap we de Heere deden, hoe erger het werd. Ja, dat het voor ons werd dat het wraakzwaard uit Gods schede gehaald is en dat het eeuwigheid zou worden. Voor de laatste maal in Gods huis. (...)

O, toen het God behaagde de weg te ontsluiten, dat we zalig konden worden in die gezegende Heere Jezus Christus, de enige Weg, de Waarheid en het Leven.

O, het heeft God behaagd niet alleen de weg te ontsluiten, maar ook de begeerte te vervullen, waar we twaalf jaar mee gelopen hebben, om dat dierbare Woord van God uit te dragen. (...) David was maar een man achter de schapen vandaan. Ik was maar een man uit het land vandaan. Ik zei: O God, dat kan ik nooit. Daar ben ik onbekwaam en ongeschikt toe. Totdat de tijd kwam, dat ik als een kind aan Vader beloofde te zullen gehoorzamen en te zullen doen, wat Hij zei. (...)

Toen we na vier jaar studie beroepbaar werden gesteld, zei ik: Heere, als ik nu eens

een gemeente mag krijgen, mag ik dan liefelijk zijn? Mag ik dan voor ieder een woordje hebben? Voor het kleinste kind in de gemeente? O, geliefde gemeente van Rijssen, ik had nooit gedacht, dat ik naar u toe zou komen, want ik wilde niet, maar God weet de weg wel te wijzen. Daarom staan we hier, 12 ½ jaar, onbekwaam om het Woord uit te dragen. O, dan hebben we wat gezucht. En dat vlees wil nooit, o nee! Dan zei ik wel eens: *Heere, ach, betoon het nu eens, dat Gij me geroepen hebt.*

Ja, zou Ik het zeggen en niet doen, spreken en niet bestendig maken? Want Hij Die u roept, is getrouw.

Weldaden, gemeente! We hebben het Woord van vrije genade mogen uitdragen, al is het met groot gebrek geweest, maar we hebben u dood en leven, zegen en vloek, wet en Evangelie mogen verkondigen.'

13. Bestrijdingen en aanvechtingen

In januari 1979 wordt er bij ds. Bregman niet alleen oververmoeidheid geconstateerd, maar ook een zware longontsteking. Verschillende maanden is hij dan ook niet in staat zijn werk te verrichten. Tijdens zijn ziekte vertroost de Heere hem echter uit Psalm 25:8-9: 'De HEERE is goed en recht; daarom zal Hij de zondaars onderwijzen in den weg. Hij zal de zachtmoedigen leiden in het recht, en Hij zal den zachtmoedigen Zijn weg leren.'

Op 13 april, Goede Vrijdag, kan hij weer een keer in de gemeente voorgaan.

In de kerkbode doet ds. Bregman verslag van zijn ervaringen tijdens zijn ziekte. 'In de eerste plaats heeft de Heere het wonderlijk wel gemaakt. Door bestrijdingen en aanvechtingen heen was Hij onveranderlijk goed voor ons, ja, voor zulk één, waar de Heere van moet zeggen: Uit u geen vrucht meer in der eeuwigheid. Maar de Heere kan ons nietig en klein maken en in Christus, de biddende en dankende Hoge priester, wil Hij in de benauwdheid van ons hart Zich een goeddoend God betonen. Ook tijdens het lichamelijk onderzoek was er een wegzinken in de goedertierenheid Gods. Ja, dan kunnen wij niet bevatten, hoe goed de Heere voor een albederver wil zijn. Wij mochten ervaren, dat het nimmer meer van onze kant kan komen. Maar alleen door de Heere Jezus Christus is er verwachting. Hij heeft Zich doodgeliefd voor verlorenen en doemwaardigen, voor zondaren die nooit naar God zouden hebben gevraagd. Uit Psalm 32:10 mocht ik ondervinden: De goddeloze heeft vele smarten; maar die op den HEERE vertrouwt, dien zal de goedertierenheid omringen.'

Na bijna zeventig jaar als afdeling van Rijssen te hebben gefungeerd, wordt de afdeling in Wierden op 9 januari 1980 tot zelfstandige gemeente geïnstitueerd. Ds. Bregman gaat daarbij voor en bevestigt A. Beverdam en H.H. Kleinjan tot ouderling en J. Cromwijk en L. Olthuis tot diaken. Vanwege de grote belangstelling wordt deze dienst in de Noorderkerk gehouden.

Op 20 mei 1980 is het 25 jaar geleden dat de Noorderkerk in gebruik is genomen. Ter gelegenheid daarvan wordt de toren van de kerk van een luidklok voorzien. De klok heeft een diameter van 131,4 centimeter en weegt 1264 kilogram.

Het opschrift op de klok luidt: Ik werd aangebracht bij het 25-jarig bestaan van de Noorderkerk, behorende tot de Geref. Gemeente van Rijssen, in het jaar 1980. Op maandag 6 oktober wordt de klok in de toren geplaatst. De avond ervoor heeft ds. Bregman aan het slot van de dienst Psalm 89:7 laten zingen: Hoe zalig is het volk, dat naar Uw klanken hoort!

14. Lief en leed gedeeld

In januari 1982 vertrekt ds. J. Mol naar Elspeet. Bij zijn afscheid zegt hij tot de kerkenraad: 'Broeders, wij mochten in al die jaren op aangename wijze samenwerken. Niettegenstaande de grote kerkenraad was er geen sprake van haat, nijd of tweedracht. De Heere heeft alles wel gemaakt en Hij bestendige dit en sterke u.

Geliefde broeder Bregman, ik weet hoe 't is. Met alle vrijmoedigheid durf ik te zeggen, dat wij vrienden waren en lief en leed gedeeld hebben. Hoe pijnlijk nu het afscheid moge zijn, ik beveel u Gode. De Heere geve kracht, sterkte en moed.'

Als ds. Mol een week later zijn intrede in Elspeet doet, wordt hij door ds. Bregman toegesproken. 'Toen u in Rijssen kwam, was u een zwakke man en bij het verlaten van Rijssen bent u sterk. Bij mijn komst in Rijssen was ik sterk en nu ben ik een zwakke man.'

In 1983 krijgt de gemeente er weer een tweede predikant bij in de persoon van ds. J. Karels. Op 9 februari wordt hij door ds. Bregman bevestigd.

In het begin van de jaren tachtig krijgt ds. Bregman met zijn gezondheid te kampen en ervaart hij het vele werk wel eens als een zware last. Als de redactie van 'Daniël' hem in 1983 vraagt wat hij zoal in een week doet, antwoordt hij: 'In de zomertijd zit ik de meeste uren onder de mensen. 'k Heb het wel eens geteld. In één week werden toen 29 bezoeken afgelegd, twee begrafenissen geleid en één huwelijk bevestigd. In het winterseizoen begin ik op maandagmorgen met catechisatievoorbereiding. Op maandagavond de catechisaties zelf. Dinsdagmorgen de voorbereiding van de Bijbellezing, als ik die op woensdagavond moet houden. Verder wordt de tijd gevuld met het bezoeken van zieken en bejaarden en natuurlijk de verschillende vergaderingen. Op donderdagmiddag trek ik me terug om te beginnen met de voorbereidingen voor de zondag. Die tijd van voorbereiding móet eraf! 't Gebeurt wel eens, dat ik geen tijd heb en geen raad meer weet, maar dat de Heere helpt. (...) De bejaarden bezoek ik ieder jaar (vanaf hun 75e jaar) met hun verjaardag. En als de mensen ziek zijn, kom ik er zoveel mogelijk. Dat doe ik graag. Met de mensen meeleven, jezelf geven, liefde betonen.'

Als hem in hetzelfde interview gevraagd wordt of hij wel eens naar een kleine gemeente verlangt, antwoordt hij: 'Ja, mijn vlees wel. 't Is een paar jaar geleden gebeurd, dat ik eens in het openbaar op de preekstoel in het gebed heb gevraagd, of de Heere mij een kleine gemeente wilde geven. Ik word immers ouder en dan zou hier een jonge predikant kunnen komen. 'k Heb daarna twaalf beroepen gehad van kleine gemeenten. Geen daarvan heb ik aangenomen. M'n kinderen zeiden naderhand: 'Zul je dat niet weer vragen, want je neemt er toch geen aan...' 'k Weet dat ik in Rijssen moet zijn. Jullie mogen met grote letters in 'Daniël' zetten, dat ik met alle werkzaamheden niets te klagen heb over God, wel over mezelf.

'k Heb soms geen tijd om me voor te bereiden. Dat is pas nog eens gebeurd bij een huwelijksbevestiging. Maar de Heere gaf te spreken. Zo is het ook meermalen gebeurd, dat ik op zaterdagavond nog de gemeente in moest en dat ik dan om 12 uur nog op straat liep. En dan liep ik te zuchten, want de zondagmorgen was aanstaande. De Heere hielp dan ook de volgende morgen weer wonderlijk door. Hij gaf me ruimte om te spreken. Ja, de Heere is goed!'

15. Met emeritaat

Als ds. Bregman in het najaar van 1983 en in het begin van 1984 opnieuw enige tijd is uitgeschakeld, moet hij zich een aantal beperkingen opleggen. Op advies van de huisarts besluit hij in maart 1984 emeritaat aan te vragen. Op 15 mei wordt hem dit door de classis Kampen op de meest eervolle wijze verleend.

Na zijn emeritaat verbetert zijn gezondheidstoestand zodanig dat hij weer enig werk in de gemeente kan verrichten, zoals het leiden van begrafenissen en huwelijksdiensten.

Als ds. J.M. Kleppe te Apeldoorn in februari 1985 het beroep naar Rijssen heeft aangenomen, besluit ds. Bregman de pastorie te verlaten en de woning J. ter Horststraat 3 te betrekken, die door de kerkenraad is aangekocht.

Op 10 april 1985, enkele weken voor de komst van ds. Kleppe, neemt ds. Bregman officieel afscheid van de gemeente. Hij bedient daarbij het Woord uit 2 Thessalonicenzen 3:16: 'De Heere nu des vredes Zelf geve u vrede allen tijd in allerlei wijze. De Heere zij met u allen.'

Aan het einde van de dienst wordt hij allereerst toegesproken door burgemeester G. J. Smit. 'U bent eervol met emeritaat gegaan en u bleef. U neemt afscheid en u blijft. Zo heeft Rijssen het definitief gewonnen van Benthuizen. (...) Uw gangen in Rijssen zou ik willen noemen: een herderlijke gang. En een herder is graag buiten.'

Verder wordt hij nog toegesproken door ds. P. Honkoop en ds. J. Karels.

Met het afscheid van ds. Bregman komt er een eind aan zijn veelvuldige arbeid in de gemeente. In de twintig jaar dat hij de gemeente heeft gediend, heeft hij ongeveer 1800 kinderen gedoopt, 531 huwelijken bevestigd en ruim 600 begrafenissen geleid. Daarnaast is de gemeente met zo'n 1400 zielen gegroeid tot ruim 6300 leden en doopleiden.

Nadat ds. Kleppe zich aan de gemeente heeft verbonden, gaat ds. Bregman nog enige tijd in de vacante gemeenten voor.

Vanaf 1986 moet hij echter meer dan tien keer in het ziekenhuis worden opgenomen en slopen suikerziekte en hartklachten zijn krachten.

Op 14 juni 1987 houdt hij in Almelo zijn laatste preek. Enkele dagen later moet hij met een lichte hartinfarct in het ziekenhuis worden opgenomen. Nog hetzelfde jaar ondergaat hij in Utrecht een hartoperatie.

Op 6 oktober 1988 herdenken ds. en mevrouw Bregman vijftig jaar getrouwd te zijn. In de kerkbode merkt hij over hun trouwtekst op: 'Ik zal u niet begeven en zal u niet verlaten. Dat heeft de Heere in het huwelijk en persoonlijk aan een Godverlater duidelijk willen betonen, ja tot op dit ogenblik toe. O, wat was en is de Heere een goeddoend God voor mij, voor mijn vrouw, voor onze kinderen en kleinkinderen geweest.'

Op 22 september 1989 herdenkt hij in het ziekenhuis zijn 25-jarig ambtsjubileum. In het 'Kerkelijk Jaarboek' van 1990 staat ds. J. Mol bij dit jubileum stil: 'Ontzettend veel herderlijk werk is door hem verricht. Hij was bijna dag en nacht bezig. Een voorrecht was, dat hij een goede gezondheid mocht genieten. (...) Al zijn dienstjaren als herder en leraar heeft ds. Bregman in Rijssen doorgebracht, wat ook niet zonder vrucht is geweest. Hij was onder het Rijssense volk geliefd predikant. Ook zijn vrouw heeft hem in de vele arbeid trouw terzijde gestaan.'

16. BIJ HET EMERITAAT VAN Ds. BREGMAN

Overgenomen uit de kerkbode van Rijssen:

Het is u inmiddels bekend geworden, dat Ds. Bregman op zijn verzoek door de classis Kampen, in haar vergadering van 15 mei j.l., met ingang van diezelfde datum, op de meest eervolle wijze emeritaat is verleend.

De kerkenraad acht dit feit en deze dag gewichtvol voor Ds. Bregman, aangezien hij niet minder dan 19 jaar en 8 maanden onder alle omstandigheden zijn werk in onze grote gemeente alhier heeft mogen verrichten. Nu is hieraan een einde gekomen. Onze gedachten gaan hierbij terug naar 13 januari 1982, naar de intrede van Ds. Mol te Elspeet. In de daar door Ds. Bregman gehouden toespraak werd o.m. gezegd tot Ds. Mol: "Toen u in Rijssen kwam was u een zwakke man en het bij het verlaten van Rijssen bent u sterk; bij mijn komst in Rijssen was ik sterk en nu ben ik een zwakke man".

Wij hebben dat destijds niet ten volle begrepen. Ook als u in het openbaar bad om een kleine gemeente gaf dit voor ons wel eens wat overleggingen. Maar gedurig moet ervaren worden, dat de wegen des Heeren hoger en anders zijn dan onze wegen.

Immers, wie had gedacht op 4 november 1983, toen Ds. Bregman nog vitaal en opgewekt de ledenvergadering mocht leiden, dat hij zo spoedig daarna op dokters advies volkomen rust moest nemen, nadat hij op zondag 6 november nog 2x in de diensten het Woord mocht bedienen.

De tegenheden namen na enige tijd van rust nog weer een wending ten goede, zodat de artsen toestemming gaven om weer 1x per zondag voor te gaan.

In maart j.l. adviseerde de huisarts echter om emeritaat aan te vragen om van de drukkende last van onze grote gemeente te zijn ontslagen. Inmiddels is dan het emeritaat verleend.

Gemeente, de Heere mocht de vele arbeid, die Ds. Bregman in het midden onzer gemeente heeft verricht, tot een eeuwige zegen willen stellen. Gods Woord zal nimmer ledig wederkeren. We mogen geloven, dat de arbeid toch voor deze en gene tot een eeuwige zegen heeft mogen zijn. Gods kerk mocht er ook onderwijs door ontvangen.

Gemeente, geve de Heere ons allen een nauw zelfonderzoek in te stellen opdat het voor ons niet tot een oordeel zal zijn.

Kerkenraad en gemeente danken Ds. Bregman hartelijk voor het vele, vele werk in onze gemeente verricht. De Heere gedenke hem, met zijn echtgenote en kinderen, in het verdere van hun leven.

De Heere vergunne Ds. Bregman gedurig inleidingen in de verborgenheden van het heilverbond voor zijn persoonlijk leven maar ook als hij nog mag voorgaan in de prediking des Woords.

Geve de Heere ook het licht des Heiligen Geestes bij het verrichten van de nog toegestane arbeid in het midden der gemeenten en ook veel kennis van de grondslag der zaligheid te ervaren opdat de uitgang van zijn leven zij: "Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen

De Heere drage tot in lengte van dagen tot welzijn van onze Gereformeerde Gemeenten, en vervulle op Zijn tijd de ledige plaats in onze plaatselijke gemeente met de man Zijn raads. Zij dit ons aller bede.

De kerkenraad.

De Saambinder, 21 juni 1984.

17. De goede strijd gestreden

Als gevolg van de suikerziekte moet er in 1989 en 1990 een teen en later ook een deel van zijn voet worden geamputeerd. Hoewel er aanvankelijk voor zijn leven wordt gevreesd, wordt hij opnieuw door de Heere opgericht. Tijdens de vele ziekenhuisopnames heeft hij het voor zichzelf niet altijd even gemakkelijk. Als de Heere hem echter op zijn plaats brengt, beweent hij zijn opstandigheid.

In 1992 verblijft hij enkele keren in woonzorgcentrum Wellehof. Nadat hij op 30 november weer naar huis is teruggekeerd, overlijdt hij daar op 2 december 1992, op de leeftijd van 77 jaar.

Op 7 december wordt ds. Bregman onder grote belangstelling begraven. Tijdens de rouwdienst spreekt ds. Kleppe over Hebreëën 7:23-25: 'En genen zijn wel vele priesters geworden, omdat zij door den dood verhinderd werden altijd te blijven; maar Deze, omdat Hij in der eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk Priesterschap; waarom Hij ook volkomenlijk kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan, also Hij altijd leeft om voor hen te bidden.'

Ds. Kleppe merkt onder meer op: 'Ook van ds. Bregman kan niet gezegd worden, dat hij de strijd goed gestreden heeft, maar wel, dat hij, door genade, de goede strijd gestreden heeft. Van zijn zijde vaak in grote bekommernis en aanvechting, maar toch, door Gods genade alleen, heeft hij als een gezant van Christuswege mogen arbeiden in de wijngaard des Heeren.'

Als vriend en oud-studiegenoot voert ds. J. Karens hierna het woord: 'Nu is ds. Bregman verlost. Arie, broertje, hij is erdoor.'

Namens de familie spreekt zoon Wim woorden van dank. Tevens richt hij zich in een persoonlijk woord tot zijn moeder, broers en zussen en de vele kleinkinderen.

Aan de geopende groeve op de begraafplaats Het Lentfert spreekt ds. J.W. Verweij over Jesaja 54:17: 'Alle instrument, dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken, en alle tong, die in het gericht tegen u opstaat, zult gij verdoemen; dit is de erve der knechten des HEEREN, en hun gerechtigheid is uit Mij, spreekt de HEERE.'

In 'De Saambinder' van 10 december wordt ds. Bregman door ds. A.W. Verhoef herdacht. Deze roept daarbij ook enkele persoonlijke voorvallen in herinnering. 'We moesten een zondag in de buurt van Rijssen preken en hebben hem opgezocht op zaterdagavond. Daar zat hij in zijn studeerkamer te zuchten hoe het toch zou moeten gaan op de dag des Heeren. Zijn studieboeken, hoe waardevol ook, konden hem ook niet helpen. Zo heeft hij, naar eigen woorden, met vallen en opstaan zijn arbeid in de gemeente voort mogen zetten. Er kwamen andere beroepen, maar hij bleef aan Rijssen verbonden. Jaren heeft hij door Gods goedheid een goede gezondheid mogen hebben. Niets was hem te veel. Hij was met recht een herder in zijn gemeente. (...) In zijn leven is wel uitgekomen: Uw wegen zijn niet Mijn wegen. Maar van de groep studenten waarin we mochten verkeren, is hij nu de elfde die uit dit aardse tranendal weggehaald is, om eeuwig te rusten aan de boezem van zijn Zaligmaker. Nu is alle leed, gebrek en zonde voor eeuwig weg. Nu is hij Thuis. Wat geen oog gezien heeft en geen oor gehoord, mag hij nu eeuwig aanschouwen.'

Kerkbode, 18 december 1992.

Op 2 december nam de Heere plotseling uit ons midden weg onze geliefde vader en emeritus-predikant ds. A. Bregman.

Hieraan vooraf ging een langdurige periode van ziekte, die gepaard ging met veel moeite, zorg en verdriet. We mogen echter van harte geloven dat hij de strijd te boven is. Vlees en bloed zullen het Koninkrijk Gods niet beërven, maar al wat Hij wrocht dat

zal juichen tot Zijn eer. Wat een zalige ruil: het lichaam der zonden te mogen afleggen en bekleed te mogen worden met de klederen des heils en de mantel der gerechtigheid. Daarvoor is de Enige en Eeuwige Hogepriester Christus met Zijn eigen bloed ingegaan in het binnenste heiligdom. En dat om de Zijnen de Vader voor te stellen alsof ze nooit hadden gezondigd. Ook at kunnen de Zijnen, door eigen afmakingen, aan deze kant van het graf door veel duisternis moeten. Nochtans mag dan bevestigd worden: "Het volk, dat in duisternis wandelt, zal een groot Licht zien; degenen die wonen in het land van schaduw des doods, over dezelve zal een Licht schijnen".

Het is uitsluitend gelegen in de trouw van de God van Jacob dat een arme zondaar binnenkomt. Ook voor Gods knechten geldt dat. Het is van hun kant een nauwelijks zalig worden. Maar van Gods zijde is het niettemin een ruim zalig worden. "Mijn God, U zal ik eeuwig loven omdat Gij het hebt gedaan!" "Want deze God is onze God; Hij is ons deel, ons zalig lot, door tijd noch eeuwigheid te scheiden; ter dood toe zal Hij ons geleiden".

De HEERE ondersteune en vertrooste de achtergebleven weduwe, onze geliefde moeder. Hij troost het hart dat schreiend tot Hem vlucht. De God van het voorgeslacht gedenke uit louter genade ook de kinderen en kleinkinderen. Hij zij hen tot een eeuwige Schuilplaats waar ons hart steeds troost vindt in smart.

Vanaf deze plaats willen wij, namens de familie iedereen bijzonder danken voor de liefde en trouw waarmee u uw oud- herder en leraar met zijn gezin vanaf het jaar 1964 heeft willen omringen. Ook de talrijke blijken van medeleven, op welke wijze dan ook ondervonden, hebben ons zeer bemoedigd.

18. Grafsteen wijlen ds. A. Bregman.

Kerkbode, 9 april 1993.

Uit waardering voor de vele arbeid die wijlen ds. A. Bregman in de gemeente heeft mogen verrichten, besloot de kerkenraad de grafsteen namens de gemeente aan de familie te schenken. Inmiddels is deze zwarte granieten steen met bronzen letters geplaatst. Het opschrift heeft de familie als volgt gekozen:

"Hier rust mijn innig geliefde man, onze geliefde vader en opa Arie Bregman, echtgenoot van J. A. Leendertse en predikant van de Geref. Gemeente te Rijssen. 20-10-'15 — 02-12-'92. Door U, door U alleen, om het eeuwig welbehagen Ps. 89: 8."

Dit gebaar van de kerkenraad trof de weduwe van ds. Bregman bijzonder. Op de vergadering van 26 maart j.t. heeft zij hiervoor de kerkenraad persoonlijk met enkele welgemeende woorden bedankt.

Als gemeente bidden wij haar in rijke mate de ondersteuning des Heeren toe.

19. Meditatie ds. Bregman

De ploeging, egging en zaaiing des lands

Jesaja 28:23-25: *'Neemt ter ore en hoort mijn stem, merkt op en hoort mijn rede: Ploegt de ploeger den gehelen dag om te zaaien? Opent en egt hij zijn land den*

gehelen dag? is het niet alzo? Wanneer hij het bovenste van hetzelfde effen gemaakt heeft, dan strooit hij wikke en spreidt komijn, of hij werpt er van de beste tarwe in, of uitgelezen gerst of spelt, elk aan zijn plaats.'

De grond moet omgeploegd worden en op goede diepte. Vroeger ploegde men soms wel met zes paarden, want het moest er diep door. Diep erdoor is goed voor het land. Tegenwoordig gaat dit alles machinaal, maar vroeger was dit zware arbeid. De korst moet gebroken worden en er moet opening in de grond komen, want zonder opening doet de zon geen nut en de regen blijft erop staan. En op plaatsen waar steeds water staat, daar groeit het niet. Daar sterft het zaad ook weg. Daarom moet de ploeg erdoor en als dat gebeurt, hoort men op het land voortdurend een krakend geluid. Wat is dat? Wel, de rietwortelen en de distels die in de grond zitten, worden afgesneden en omgekeerd. Die ploeg snijdt alles af, de ploegschaar wijkt nergens voor. Alles wordt omgekeerd. Ploegt hij de hele dag?

Neen, er gebeurt nog meer. Hij gaat ook eggen. Een vork met lange tanden moet door de kleigrond getrokken worden, want het vuil is wel afgesneden maar het zit nog in de grond. Het moet naar boven komen, want als de zon komt, moet het door de zon verbrand worden. Daarom wordt er geëgd. Ook dat was vroeger, toen er nog geen trekkers waren, zwaar werk, want de eg moet steeds opgelicht worden om het vuil boven te krijgen. Het vuil moet boven komen.

Zo werkt de Heere nog. Hij ploegt ook en hoe zal Zijn ploegen zijn? Bij de landman wordt er geploegd om te kunnen zaaien. De Heere gaat ploegen onder Israël en onder Juda. De ploegschaar van Zijn gerichten gaat Hij erdoor trekken.

Zo gaat de Heere ook ploegen in Nederland. Hij heeft hier meerdere malen geploegd. Denk maar eens aan 1914-1918, denk eens aan 1940-1915 en aan de watersnood.

Hij ploegt ook persoonlijk in het hart. Is dat een ploegen opdat er gezaaid zal worden, of is het een ploegen op rotsen, om ons waardig te maken om weggeslingerd te worden van voor Gods aangezicht?

De Heere ploegt, maar zolang we de ploegschaar niet gevoeld hebben en we nog niet schaamrood geworden zijn en met de tollenaar nog niet op de borst hebben leren slaan, ligt dat land nog als een hard, droog en taai land gesloten.

O, de Heere ploegt ook voor degenen die schreeuwen: Wijk maar van mij, want we hebben geen lust aan de kennis Uwer wegen.

O, Hij Die ploegt, laat nog roepen door het dierbare bloed van Christus, Die moest uitroepen: *Ploegers hebben op Mijn rug geploegd, zij hebben hun voren lang getogen.*

Daar waar de ploegschaar diep doorgedaan is, uitgesneden, afgesneden uit het land der levenden, O, dat ploegijzer zal onder ons door gaan en wat zal dat zijn, al-, het een ploegschaar zal zijn ten oordeel, als het een ploegschaar zal zijn met ziekte of zwakte of met sterfgevallen, ja, door dood en sterven heen. Hoe dikwijls worden er geen levens onverwacht afgesneden, mensen, kerngezond, die zo dood neervallen.

Geploegd moet er worden en wat zal het zijn als hier de akker niet bereid is geworden en de hemelse Landman het zaad niet in onze ziel heeft gezaaid? Dan zal het straks een eeuwig geklag zijn, als Hij Zijn scherpe ploegschaar van Zijn Goddelijke gerechtigheid u zal doen gevoelen en gij Zijn rechtvaardige vergelding zult ondervinden, om dan als een onnutte steen uit de akker geslingerd te worden. O, wat zal dat vreselijk zijn!

Daarom roept de Heere u heden door Zijn Woord nog toe: *Ploegt de ploeger de gehele dag om te zaaien, opent en egt hij het land de gehele dag?* Hoort, de Heere komt. Zal de ploeger dan altijd ploegen, zal hij steeds maar doorgaan? Neen, want dat ploegen is

het doel niet, dat ploegen is slechts middel. De landman wil gaan zaaien, daarom gaat hij het land effen maken, beploegen en eggen en losmaken, opdat straks het land het zaad zal kunnen ontvangen. Ik verzeker u, dat hij goed zaad in zijn land zal gaan strooien.

O, hoe nodig is het, dat we de voorbereiding en toebereiding van het land leren kennen, opdat we afgesneden zouden worden van onze wellusten. Daarom zal de ploegschaar er diep door moeten.

Als die ploegschaar gaat snijden, o, Gods volk weet hoe pijnlijk dat kan zijn. Zouden ze anders gewild hebben? Vraag het Gods volk eens.

O, de ploegschaar moet erdoor om het leven in een Ander te mogen ontvangen, opdat het zaad gestrooid zal kunnen worden in onze arme ziel, opdat wat vroeger onze lust was ons nu een last zou worden. Ja, waar we vroeger in onze goddeloosheid ons vermaak hadden, dat dit nu zou worden: *Henen uit, henen uit.*

Gemeente, als God met de ploegschaar komt, dan kunnen we de zonde niet meer vasthouden, nee, dan kunnen we met het werelds vermaak niet meer meedoen, dan komt er een reformatie in ons hart en in ons huis. O God, kom met de ploegschaar. Dat Hij nu eens uw hart doorsneed om u ontvangbaar te maken en het zaad gestrooid werd in die voor- en toebereide aarde en straks de zon zou schijnen, om het zaad wortelen te doen schieten. Dat de dauw des hemels het land zou bevochtigen en de regen des Geestes zou afdalen, want zoals de regen in de natuur noodzakelijk is, alzo is de regen van de Heilige Geest nodig om het zaad wortelen te doen schieten.

Als de akker toebereid is, ziet u de boer het zaad uitstrooien in een schreeuwende akker. Evenzo is het in de genade. Als de akker bereid wordt, o, dan wordt er uitgeroepen: Voor eeuwig kwijt, voor eeuwig kwijt! Maar dan ligt de akker open om bezaaid te worden. De Heere geve ons een opengereten hart, om op deze biddag niet alleen te vragen om brood voor het lichaam, maar bovenal om dat verzoenende bloed, dat wast en reinigt van alle zonden.

Overgenomen uit: ELK VERHAALT ZIJN WEG EN ZAKEN. DE GESCHIEDENIS VAN DE 'KLEÁNE KOARKE' TE RIJSSEN. 1836-2011

20. In Memoriam Ds. Arie Bregman

Saambinder 10 december 1992

Het heeft de Koning der Kerk behaagd Zijn zieke en moede dienstknecht Ds. Bregman woensdagavond 2 december 1992, op 77-jarige leeftijd, uit de strijdende kerk over te planten in de Triomferende Kerk. Op verzoek van onze redacteur, uit liefde, een enkel woord ter nagedachtenis van deze moegestreden pelgrim.

Naar Gods eeuwig besluit werd hij geboren uit een godvrezend geslacht. Velen hebben zijn geliefde vader, die jaren ouderling geweest is in Benthuisen, wel gekend.

Als jongeling was onze broeder er één, die, naar hij me wel vertelde, liever de catechisaties misliep. Wat een verdriet heeft hij daarvan later gehad.

Op 32-jarige leeftijd is de Heere hem te sterk geworden. Hij werd door genade een alles verbeurd hebbende zondaar. Onwaardig, een buitenstaander. Hoe kon zo iemand ooit tot God bekeerd worden. Tot er een ogenblik kwam dat hij mocht zien dat Christus de Weg, de Waarheid en het Leven was. Aan de weet komende dat hij in Adam verloren lag, mocht hij leren dat alleen het bloed en de gerechtigheid van Christus hem noodzakelijk was.

Later maakte de Heere hem werkzaam met het leraarsambt. Dat heeft veel strijd gekost. Was het wel echt waar in zijn leven. Toch kon hij het niet langer voor de kerkenraad verbergen. Het gevolg is geweest dat hij door Gods genade een plaats kreeg op de Theol. School. Wat keek hij tegen broeders op die meer studie gehad hadden! Hij was maar een klein jongeling.

Op een avond was hij achtergebleven op school en zat te schreien dat hij in zijn jeugd zoveel onderwijs voor zijn ziel uit de weg was gegaan. We hebben toen geprobeerd hem een weinig te bemoedigen.

In 1964, na 4 jaren studie, werd hij door het Curatorium kandidaat gesteld, en nam uit vele beroepen het beroep aan naar de grote gemeente te Rijssen.

Op 22 september 1964 vond zijn bevestiging plaats door nu wijlen Ds. J. van Haaren en die avond verbond hij zich van Godswege aan de gemeente die de liefde van zijn hart had. Vooral toen Ds. van Haaren moest vertrekken naar Amersfoort stond hij er alleen voor. Hij heeft wel verteld: "Als de Heere niet doorgehouden had was het niet om door te komen".

We moesten een zondag in de buurt van Rijssen preken en hebben hem opgezocht op zaterdagavond. Daar zat hij in zijn studeerkamer te zuchten hoe het toch zou moeten gaan op de Dag des Heeren. Zijn studieboeken, hoe waardevol ook, konden hem ook niet helpen. Zo heeft hij, naar eigen woorden, met vallen en opstaan zijn arbeid in de gemeente voort mogen zetten. Er kwamen andere beroepen maar hij bleef aan Rijssen verbonden. Jaren heeft hij door Gods goedheid een goede gezondheid mogen hebben. Niets was hem te veel. Hij was met recht een herder in zijn gemeente.

In die tijd kreeg Rijssen een tweede kerk waar hij ook zondagsmiddags meermalen heeft mogen voorgaan. In 1970 mocht Ds. J. Mijnders de herderstaf opnemen in Zuid. Elke zondag gingen de stammen op naar deze twee gemeenten. Ds. Bregman mocht ook de liefde van Gods kinderen hebben, en de oudjes en de zieken hadden altijd een plaats in zijn hart.

Trouw heeft ook zijn echtgenote hem bijgestaan. Laat Rijssen dat ook niet vergeten. Het wordt zo dikwijls gewoon als een gemeente een dienaar mag hebben, 's Heeren

Woord is er vele jaren gebracht, ook door Ds. Bregman, dat men het toch niet vergeten zal.

Jongeren, ge hebt ook zijn vermanende stem gehoord! 20 jaren heeft hij mogen arbeiden, maar de laatste jaren begonnen hem de krachten te ontbreken. Wat eindelijk ten gevolge had dat hij emeritaat aan moest vragen. De gemeenten in de omtrek heeft hij nog enige tijd mogen dienen. Hij moest een hartoperatie ondergaan en zijn gezondheidstoestand verslechterde zo dat hij niet meer in staat was om ambtelijke arbeid te verrichten.

Veel heeft hij ook lichamelijk meegemaakt, en het viel niet mee om het met 's Heeren wegen eens te worden. We moeten trouwens ook in ons ambt leren om onder de Heere te buigen.

Maar op een keer toen hij weer in Deventer in het ziekenhuis lag, beweede hij dat hij soms zo opstandig was. Hij was blij dat we hem opzochten en hem wezen op zijn Zender Die zich nooit heeft vergist.

Van zijn zoon hoorde ik dat hij enige tijd terug ook eerlijk bekennen mocht dat Gods wegen anders waren dan van hem.

Na weer in het ziekenhuis vertoefd te hebben en enige tijd in een verpleeginrichting was hij de laatste dagen van zijn leven thuis bij zijn vrouw. Ook haar trouw en liefde mogen wij en ook familie en gemeente niet vergeten.

Onverwacht, na een bezoek van een van zijn kinderen en nadat zijn echtgenote nog een gedeelte van Gods Woord had voorgelezen en even naar de keuken was, was het 's Heeren tijd om hem uit dit Mesech van ellende thuis te halen.

In zijn leven is wel uitgekomen: "Mijn wegen zijn niet uwe wegen." Maar van de groep studenten waarin we mochten verkeren is hij nu de elfde die uit dit aardse tranendal weggehaald is om eeuwig te rusten aan de Boezem van zijn Zaligmaker. Nu is alle leed, gebrek en zonde voor eeuwig weg. Nu is hij thuis. Wat geen oog gezien heeft en geen oor gehoord mag hij nu eeuwig aanschouwen.

Dat we hem de rust niet zouden misgunnen. Hij is nu daar waar niemand meer zal zeggen: ik ben ziek, want het volk dat daarin wandelt zal vergeving van ongerechtigheid hebben. De Heere gedenke zijn vrouw en uitgebreide familie.

En zij het ons, ook als dienstknechten van de Grote Knecht des Vaders een behoefte om de Drie-eenige God gedurig nodig te hebben.

Beekbergen,

ds. A.W. Verhoef.

Ds. J. VAN DEN BERG, 1893 - 1954

Johannes van den Berg werd op 16 augustus 1893 te Genemuiden geboren. Hij was de zoon van Johannes van den Berg sr., die bekend stond als een eenvoudig en geoefend Bijbels Christen.

Na zijn huwelijk vestigde Johannes van den Berg jr. zich te Dordrecht, waar hij in het havengebied werkzaam was. Zijn ouders kwamen bij hem inwonen. De weg des Heeren met hem zou anders uitlopen, dan hij zichzelf had voorgesteld. Na aanvankelijk geleefd te hebben naar het goeddunken van zijn eigen hart, werd de Heere hem op Zijn tijd te sterk en betoonde Zijn genade in zijn ziel te willen verheerlijken. Rond 1930 werd hij samen met zijn vader een van de oprichters van de Gereformeerde Gemeente te Dordrecht. Korte tijd later werd hij, evenals zijn vader, tot ouderling gekozen. De Heere had echter nog meer met hem voor.

In 1932 voelde hij zich innerlijk gedrongen om zich aan te melden voor de opleiding tot de dienst des Woords. Nadat hij zijn studie aan de Theologische School had beëindigd, werd hij in juni 1936 beroepbaar gesteld. Zoals gemeld, nam hij het beroep naar de gemeente van Krabbendijke aan. Tot veler stichting en heil mocht hij bijna tien jaren in deze gemeente arbeiden.

In 1946 verwisselde hij van standplaats. De roeping van de gemeente te Utrecht om tot haar over te komen, meende hij, innerlijk daartoe gedrongen, te moeten opvolgen. Op 10 april 1946 werd hij door Ds. M. Blok van Zeist te Utrecht bevestigd. Deze gemeente diende hij met de liefde van zijn hart.

Helaas ontstonden er in 1953 moeilijkheden rondom zijn persoon. Gelukkig werden die via de kerkelijke weg opgelost.¹ Op 29 oktober 1953 werd hem op eigen verzoek emeritaat verleend, vanwege lichamelijke ongeschiktheid om zijn ambt nog verder uit te oefenen. Zijn ziekte verergerde snel en reeds op maandagavond 10 mei 1954 kwam hij te overlijden. In "De Saambinder" schreef Ds. L. Rijksen hierover het volgende: "Wie had kunnen indenken toen hij nog geen jaar geleden zijn emeritaat verkreeg, dat wij vorige week reeds geroepen zouden worden om zijn stoffelijk overschot, met alles wat gebrekvol en zondig van hem was, te gaan begraven, wijl de Heere hem door Zijn genade, die Hij gewrocht had in hem, nu wilde doen juichen tot Zijn eer ? Welk een verlossing en aflossing mogen toch al Gods gunstgenoten door genade verkrijgen. Van die genade verstaat de oudste zoon in de gelijkenis des Heeren niets, doch de verloren zoon mag die in diepe bewondering zaliglijk ervaren, en daarvan zal dan ook God enig en drieënig alleen alle eer, lof en aanbidding ontvangen."

¹ Ds. Aangeenbrug uitte regelmatig zijn bezwaren tegen het optreden van ds. Van den Berg tijdens de synode in 1953. Andere afgevaardigde zeiden, dat ds. Van den Berg lastig was door ongepast gedrag en taal op de Synode; wat hij ook herhaaldelijk deed tegen ds. Kersten in zijn leven; wat hem veel verdriet deed.

De begrafenis vond plaats op 14 mei 1954 te Utrecht. In het kerkgebouw aan de Boothstraat sprak allereerst de nestor van de predikanten, Ds. A. Verhagen van Kampen.

Na hem voerde Ds. P. Honkoop van Rijssen het woord. Deze memoreerde, dat hij de overledene van zeer nabij gekend had. "Samen gevormd aan de Theologische School", aldus Ds. Honkoop, "en in de studietijd naast elkaar gewoond. Lief en leed samen gedeeld. Samen gezucht, geweend, geleden. Daar waren banden gelegd. Job heeft eenmaal uitgeroepen: Maar een man sterft als hij verzwakt is, en de mens geeft de geest; waar is hij dan ?

Dan mogen wij geloven, dat de overledene de eeuwige heerlijkheid is ingegaan, om de kroon te werpen aan de voeten van Hem, Die de dood gedood heeft, zodat deze is een doorgang tot het eeuwige leven. Door één rechtvaardigheid is de schuld weggenomen, door het recht wordt de schuldige vrijverklaard. Christus heeft alles verworven. Het kleed Zijner gerechtigheid bedekt hen, die Hij kocht met Zijn bloed. Hier zijn deze klederen bezoedeld en gaan wij in lompen over de wereld. Daarmede gaan wij naar het graf om ze daar te begraven. Het gewrochte Godes zal echter juichen tot Zijn eer. In het hemels Jeruzalem zijn de klederen gewassen en wit gemaakt in het bloed des Lams. Alle ongerechtigheden weggenomen."

Aan de geopende groeve werd nog gesproken door Ds. T. Dorresteyn van Opheusden en ouderling J. van Ginkel als praeses van de kerkenraad. De oudste zoon, J. van den Berg, sprak namens de familie een dankwoord.

Zie ook: Predikanten en Oefenaars. Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis. Deel 3

Onderstaand hoofdstuk beschrijft het ambtswerk van ds. J. van den Berg te Krabbendijke

Overgenomen uit: *Vergeet Zijn grote daden niet*. Schets uit het kerkelijk leven en geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Krabbendijke

...Vrijwel direct na het vertrek van Ds. Hofman, nam men het beroepingswerk ter hand. Uit het door de kerkenraad gestelde tweetal, Ds. M. Heikoop te Utrecht en Ds. J. Fraanje te Barneveld, werd eerstgenoemde beroepen, die echter bedankte. Op de ledenvergadering van 10 juli 1936 werd opnieuw getracht om de predikantsplaats vervuld te krijgen. Twee kandidaten van de Theologische School waren deze keer aan de gemeente voorgesteld, namelijk J. van den Berg en A. van Stuyvenberg. Kandidaat J. van den Berg werd beroepen en tot grote blijdschap van de gemeente verkreeg hij vrijmoedigheid, om het beroep naar Krabbendijke aan te nemen.

Zo waren nauwelijks vijf maanden verstreken of de predikantsplaats mocht weer vervuld worden. De bemoedigende afscheidswaarden van Ds. Hofman waren in vervulling gegaan; de gemeente zou niet lang ronddolen als schapen zonder herder.

Nadat kandidaat J. van den Berg zich op 12 augustus 1936 aan het classicale examen te Goes had onderworpen, werd hij op 1 september daaraanvolgend bevestigd als herder en leraar van de gemeente van Krabbendijke. De belangstelling voor deze bevestigingsdienst was enorm. Niet alleen uit eigen gemeente was men opgekomen, maar er waren ook vele belangstellenden uit de provincie.

Als bevestiger trad zijn leermeester, Ds. G. H. Kersten, op, die als tekstwoorden had genomen Hand. 8: 35: "En Filippus deed zijn mond open, en beginnende van diezelfde Schrift, verkondigde hem Jezus."

Het hoofdthema luidde: "De verkondiging van Jezus naar de Schriften." Ds. Kersten

stond stil bij een tweetal gedachten:

1. de prediker;
2. de prediking.

Na deze ernstvolle predicatie werd het bevestigingsformulier gelezen. Op de gestelde vragen antwoordde kandidaat Van den Berg: "Ja ik, van ganser harte."

Vervolgens vond de plechtige handoplegging plaats, waaraan Ds. M. Hofman, Ds. W. C. Lamain, Ds. A. van Stuyvenberg en Ds. A. Verhagen deelnamen.

Bewogen zong de gemeente de geknielde leraar de bekende zegenbede uit Psalm 134: 3 toe:

*U zal de HEER', Die eeuwig leeft,
Die hemel en aard' gemaakt heeft
Uit Sion met groot overvloed
Zegenen met allerlei goed.*

De andere dag, 2 september 1936, vond de intrede plaats. Evenals de vorige dag was ook nu het kerkgebouw tot in alle hoeken gevuld. De nieuwe predikant verbond zich aan de gemeente met de woorden uit 1 Kor. 1: 23 a: "Doch wij prediken Christus, den Gekruisigde." Het thema was: "De bediening des Evangeliums." Een drietal gedachten werd hierbij ontvouwd:

1. de persoon, geplaatst in die bediening;
2. de opdracht tot die bediening;
3. de inhoud van die bediening.

Nadat de leraar de tekstwoorden had verklaard, werd Psalm 89: 8 gezongen.

Hierna sprak hij in korte bewoordingen zijn bevestiger toe, alsmede docent A. van Bochove, van wie hij ook het benodigde onderwijs had ontvangen.

Vervolgens richtte hij zich tot de andere aanwezige predikanten en afgevaardigden van de burgerlijke overheid.

Tenslotte sprak hij kerkenraad, gemeente en catechisanten toe, waarbij hij wenste, dat de Heere met Zijn Geest rijkelijk onder de gemeente van Krabbendijke zou wonen en werken. Daarna werd Ds. Van den Berg toegesproken door ouderling B. Meeuwse namens kerkenraad en gemeente, Ds. M. Hofman als oud-predikant, de burgemeester namens de plaatselijke overheid en Ds. A. Verhagen als consulent. Aan het einde van de dienst werd de predikant met zijn gezin nog toegezongen Psalm 134: 3.

Al vrij snel na de komst van Ds. Van den Berg deden zich enkele wijzigingen voor ten aanzien van de kerkdiensten. Besloten werd, om eerst de wet te lezen en daarna het Schriftgedeelte. Voorheen was de volgorde juist andersom. Verder besloot men om het Heilig Avondmaal drie maal in het jaar te bedienen.

In hetzelfde jaar, 1936, vond ook de oprichting plaats van de naaikrans "Tryféna" (Romeinen 16: 12). De volgende personen kregen zitting in het bestuur: mej. De Koekkoek, presidente; mej. Vermeulen, secretaresse; mej. A. Weststrate, penningmeesteresse; mej. Jac. Koster Md., algemeen adjunkte en mej. Trijntje van der Vegt. De echtgenote van Ds. Van den Berg werd ere-presidente. Vele jaren heeft de naaikrans verdienstelijk mogen arbeiden, vooral in het maken van kledingstukken voor de vele grote gezinnen. Zo vergeleed 1936, een jaar waarop de gemeente met grote dankbaarheid mocht terugzien.

... Nog juist voor het einde van 1937, het was op 16 december, kon het nieuwe kerkorgel in gebruik worden genomen. Een talrijke menigte was opgekomen om hierbij aanwezig te zijn. De dienst begon 's avonds om half zeven. Als tekst had Ds.

Van den Berg genomen Psalm 149: 2-4: "Dat Israël zich verblijde in Dengene, Die hem gemaakt heeft; dat de kinderen Sions zich verheugen over hun Koning. Dat zij Zijn Naam loven op de fluit; dat zij Hem psalmzingen op de trommel en harp. Want de HEERE heeft een welgevallen aan Zijn volk; Hij zal de zachtmoedigen versieren met heil."

De andere avond, 17 december 1937, kwamen de mansleden in jaarvergadering bijeen. Getracht werd om het aantal ouderlingen met één uit te breiden. Diaken S. J. de Kok werd gekozen en hij nam zijn verkiezing aan. Dit betekende wel, dat er nu een diaken minder was. Nog diezelfde avond werd J. Koppejan hiervoor gekozen, die zijn verkiezing ook aannam. J. Koppejan was hoofd van de Christelijke school te Oostdijk.

Na het overlijden van ouderling Meeuwse viel het niet mee, om diens opengevallen plaats in de kerkenraad vervuld te krijgen. Eind 1938 werd diaken O. Versprille voor ouderling gestemd, maar deze had geen vrijmoedigheid om zijn verkiezing te aanvaarden. Ook in latere jaren bedankte hij verschillende keren voor het ouderlingschap. In januari 1940 werd C. Bouwman gekozen, maar ook hij nam zijn verkiezing niet aan. (Bouwman was vanaf 1930 tot 1 mei 1939 koster geweest en was als zodanig opgevolgd door Joh. Lobbezoo).

In 1939 deed zich in het schoolgebeuren te Krabbendijke een droevig feit voor, wat een justitioneel ingrijpen tot gevolg had. Helaas was daarbij, naast het hoofd van de school, ook een ambtsdrager betrokken. In verband hiermee schreef Ds. Kersten in "De Saambinder" een artikel, waarin hij enerzijds wees op de verantwoordelijkheid van de schoolbesturen en anderzijds op de persoonlijke handel en wandel, die eerlijk en oprecht dient te zijn.

Inmiddels voltrokken zich gebeurtenissen in Europa, met name in Duitsland, die verstreckende gevolgen zouden hebben. Er dreigde een nieuwe wereldoorlog. Velen geloofden dit niet, want er was toch immers een Volkenbond en een broederlijk samengaan in Europa? De feiten zouden deze veronderstellingen echter logenstraffen. Onder Gods volk en knechten waren er verschillenden, die de oorlog wel zagen aankomen. In de achterliggende jaren hadden zij gewaarschuwd, dat de Heere met Zijn oordelen en gericht op de aarde zou komen, en dat Nederland daar ook bij betrokken zou worden. Ook in Krabbendijke waren er verschillenden van Gods volk, die er door de Heere bij bepaald werden, wat er zou gaan gebeuren.

Het was op 1 september 1939, dat de Duitse legers Polen binnenvielen. Spoedig daarna breidde de strijd zich uit en werden vele volken in de oorlog betrokken. In verband met deze omstandigheden had de Nederlandse regering reeds op 28 augustus 1939 een algemene mobilisatie afgekondigd. Hoewel ons land zich, evenals in de Eerste Wereldoorlog, neutraal opstelde, mocht dit niet baten. In de nacht van 9 op 10 mei 1940 werd ons land verraderlijk door Duitsland aangevallen. Honderden Duitse vliegtuigen vlogen in de vroege morgenuren van de 10e mei over ons land en bombardeerden punten die van vitaal belang waren voor de verdediging ervan. Hoewel op veler gezicht angst en ontzetting stond te lezen, mochten verschillende kinderen des Heeren "amen" zeggen op de rechtvaardige oordelen Gods.

Reeds voor het uitbreken van de oorlog had de overheid verschillende maatregelen getroffen. Zo was er bijvoorbeeld besloten, dat de bevolking van Krabbendijke onder bepaalde oorlogsomstandigheden zou moeten evacueren. Omdat men van mening was, dat Oost Zuid- Beveland in de frontlinie kwam te liggen, moesten de inwoners van Krabbendijke reeds op de eerste dag van de oorlog hun woonplaats verlaten. Het grootste gedeelte van de Krabbendijkse bevolking werd via de haven van

Hoedekenskerke verscheept naar Zaamslag en Axel en omgeving. Het overige deel zocht zijn toevlucht in West- Zuid-Beveland. Eenzaam en verlaten lagen nu de dorpen. Wat was het een sprake Gods, om te moeten vluchten voor de vijand!

Op zondag 12 mei 1940, het was Pinksteren, werd er door Ds. Van den Berg in de Christelijk Gereformeerde Kerk te Zaamslag een kerkdienst gehouden voor de evacués. De leraar sprak een ernstige predicatie uit naar aanleiding van Jesaja 26: 20 en 21: "Ga henen, mijn volk! ga in uw binnenste kamers, en sluit uw deuren na u toe; verberg u als een klein ogenblik, totdat de gramschap overga. Want ziet, de HEERE zal uit Zijn plaats uitgaan, om de ongerechtigheid van de inwoners der aarde over hen te bezoeken; en de aarde zal haar bloed ontdekken, en zal haar doodgeslagenen niet langer bedekt houden." Het valt te begrijpen, dat de hoorders diep geroerd deze predicatie aanhoorden.

Nog dezelfde dag moest Ds. Van den Berg met zijn familie een zware slag incasseren door het overlijden van zijn geliefde vader, Johannes van den Berg sr. Bij de komst van Ds. Van den Berg naar Krabbendijke waren zijn ouders met hem meegekomen en woonden bij hem in de pastorie. Al spoedig was Van den Berg sr. een eerbiedwaardige verschijning in Krabbendijke. Verschillende keren legde hij samen met ouderling Meeuwse bezoeken af in de gemeente. Het sterven was voor hem een eeuwig gewin. Te midden van de oordelen Gods werd hij door zijn God in Christus opgeroepen en op 14 mei daaraanvolgend te Zaamslag ter aarde besteld.

Omdat het kerkgebouw van de Christelijke Gereformeerde Kerk vrij klein was, werd er in dezelfde week nog twee keer een kerkdienst belegd en wel op 13 en 15 mei. De predikant sprak de eerste keer over Hand. 2: 37-39 en de tweede keer over Psalm 84: 12.

Op zondag 19 mei sprak Ds. Van den Berg over Jesaja 45: 17. Op 20 mei mocht de bevolking van Krabbendijke weer naar haar woonplaats terugkeren. De bezittingen van de kerk hadden door het oorlogsgeweld gelukkig niet geleden en er was niemand vanwege het feitelijke oorlogsgeweld omgekomen. Op zondag 26 mei werden de goedertierenheden des 1leeren herdacht. De leraar sprak daarbij naar aanleiding van Jeremia 29: 11: "Want Ik weet de gedachten, die Ik over u denk, spreekt de HEERE, gedachten des vredes, en niet des kwaads, dat Ik u geve het einde en de verwachting." ... Inmiddels werden de oorlogsomstandigheden steeds drukkender. Hoewel have en goed tot hiertoe gespaard waren gebleven, bracht het jaar 1943 in vele gezinnen zorg en kommer. In de loop van het jaar moesten vele jonge mensen uit de gemeente naar Duitsland vertrekken, om daar voor de vijand te gaan werken. Van verschillenden van hen kreeg de kerkenraad op gezette tijden brieven toegestuurd. Uit deze brieven bleek, dat men op enkele plaatsen in Duitsland samenkwam, om de oude waarheid te beluisteren. Namens de kerkenraad onderhield Ds. Van den Berg zoveel als mogelijk was por brief contact met deze jongens.

In juni 1943 mocht de reeds op hoge leeftijd gekomen ouderling Marinus de Bat herdenken, dat hij 40 jaar geleden in het ambt wal bevestigd. In de avonddienst van 20 juni werd bij dit feit stil gestaan. De leraar sprak daarbij over 1 Kor. 15: 10a: "Doch door de genade Gods ben ik, dat ik ben."

Daar zijn mede-ambtsbroeder D. Wagenaar ook al op hoge leeftijd was gekomen, achtte de kerkenraad het noodzakelijk, om het aantal ouderlingen met één uit te breiden. Op de ledenvergadering van 23 december 1943 werd St. Hollebrandse tot dit ambt gekozen, die zijn verkiezing aannam. Helaas waren er slechts 48 leden ter vergadering opgekomen, wat de kerkenraad tot droefheid stemde. Waarschijnlijk vond dit zijn oorzaak in de oorlogshandelingen, daar ook de vier herkozen ambtsdragers

niet aanwezig waren.

Zo brak het jaar 1944 aan, een jaar waarin blijdschap en droefheid elkaar afwisselden. De oorlogsomstandigheden keerden zich ten goede. Amerika en Canada bereidden een grote invasie voor, om te trachten Europa van het Duitse juk te bevrijden. Deze invasie mocht slagen en spoedig rukten de geallieerde legers op in de richting van ons land. Het werden spannende tijden, vooral in september en oktober. Op 10 september werden er vanwege de heersende omstandigheden geen kerkdiensten gehouden.

De spannendste dagen kwamen echter in de tweede helft van oktober, toen de bevrijding voor Krabbendijke en omgeving in zicht kwam. In de nacht van 25 op 26 oktober werd er hevig met granaten geschoten, zodat velen hun toevlucht zochten in een schuilkelder. Na een bange nacht en morgen trokken de Canadezen op 26 oktober 1944 Krabbendijke als overwinnaar binnen. De vreugde die er heerste, valt niet te beschrijven.

Echter, niet bij allen heerste er vreugde en blijdschap. De bevrijding had namelijk aan acht personen uit de kerkelijke gemeente het leven gekost. En verder waren twee leden van onze gemeente te St. Annaland, die hier geëvacueerd waren, omgekomen. 's Maandags werden er twee slachtoffers begraven en de daaropvolgende dag werden de overigen grafwaarts gedragen. Vooraf werd er een samenkomst gehouden in het kerkgebouw, waarbij Ds. Van den Berg toepasselijke woorden sprak naar aanleiding van Psalm 73.

In februari 1944 vonden veel inwoners van Tholen en Schouwen - Duiveland een onderdak in Krabbendijke. Velen openden gastvrij hun huizen, gedachtig aan het woord "vergeet de herbergzaamheid niet."

In december 1944 kwam er opnieuw een grote stroom evacués, deze keer uit Walcheren. Ofschoon de huisvesting van al deze mensen de nodige moeilijkheden opleverde, liet men zich over het algemeen deze opoffering getroosten, mede gezien het feit, dat onze gemeente ten opzichte van hen nog zoveel gelaten was. Dat het kerkgebouw iedere zondag overvol was, valt te begrijpen. Pas in het voorjaar van 1945 konden de evacués van Schouwen-Duiveland huiswaarts keren.

Tenslotte willen we nog vermelden, dat op 1 september 1944 onder leiding van P. Kuyt werd gestart met de Kweekschool.

Hoewel een groot deel van ons land beneden de grote rivieren bevrijd was, zo zuchtte de rest van ons land nog onder het harde en wrede juk van de vijand. Toch zou ook dat deel bevrijd worden, zij het, dat dit met grote moeilijkheden gepaard zou gaan. De laatste maanden van de oorlog klom de nood in de bezette gebieden tot ongekende hoogte. Er werd grote honger geleden en er heerste angst, dat de vijand het land onder water zou zetten. Toen onze regering in Engeland dan ook het verzoek tot de kerken richtte om op zondag 22 april 1945 een bidstond te houden voor de nood in de noordelijke provincies, gaf do kerkenraad hieraan gehoor. 's Avonds werd er een bidstond gehouden, waarbij de predikant sprak over Jer. 14: 11 en 12. De plannen van de vijand werden verhinderd en op 5 mei 1945 werd de oorlog beëindigd en was ons land weer vrij.

Op zondag 6 mei werd er een dankstond gehouden, waarbij Ds. Van den Berg sprak naar aanleiding van Psalm 126: 3: "De HEERE heeft grote dingen bij ons gedaan; dies zijn wij verblijd!" Korte tijd later mochten de mannen en jongens, die in Duitsland geweest waren, terugkeren. Helaas was één van hen, Johannes Overbeeke, op 23-jarige leeftijd in één van de gruwelijke concentratiekampen om het leven gekomen.

Op zondag 3 juni 1945 mocht ouderling D. Wagenaar in het midden van de gemeente gedenken, dat hij 40 jaar geleden in het ambt van diaken was bevestigd en vanaf 1924 het ouderlingschap vervulde. Ds. Van den Berg herdacht dit feit met een predicatie over 2 Kor. 12: 9: "En Hij heeft tot mij gezegd: Mijn genade is u genoeg; want Mijn kracht wordt in zwakheid volbracht. Zo zal ik dan veel liever roemen in mijn zwakheden, opdat de kracht van Christus in mij wone."

Het hoofdthema van de predicatie was: "De kracht van Christus in zwakheid volbracht."

Een vermeldenswaardig gebeuren uit de ambtsperiode van Ds. Van den Berg is nog, dat hij samen met Ds. A. van Stuyvenberg van Yerseke het verzoek tot de mannelijke leden en doopleden richtte, om tijdens het gebed te gaan staan. Veelal werd het gebed oneerbiedig aangehoord met het hoofd op de bank, wat deze predikanten tot ergernis was.

Aan het verzoek van beide predikanten werd gevolg gegeven en allen gingen dan ook staan tijdens de gebeden. Ds. Van den Berg beloofde zijn gebed niet te lang te doen, want zo zei hij: "Het langste gebed, dat we in de Bijbel aantreffen is van Salomo, bij de inwijding van de tempel, en kan gemakkelijk in tien minuten worden gelezen. Wij moeten dan niet wijzer zijn dan ons in Gods Woord wordt aangewezen, en onze gebeden niet langer maken."

Jammer, dat deze stichtelijke gewoonte na het vertrek van de predikant spoedig verdween.

Reeds vele malen was Ds. Van den Berg door andere gemeenten beroepen. Elke keer meende hij echter te moeten bedanken. In januari 1946 ontving hij weer een beroep en wel van de gemeente van Utrecht. Dit beroep werd zo op zijn hart gebonden, dat hij in de avonddienst van 3 februari aan de gemeente meedeelde, dit beroep te hebben aangenomen.

Op 3 april 1946 nam hij, na een verblijf van negen en een half jaar, afscheid van de gemeente van Krabbendijke. Van heinde en ver was men opgekomen om hierbij aanwezig te zijn. De Rijksverkeersinspectie had voor deze gelegenheid vergunning gegeven om van autobussen gebruik te maken. Het grote kerkgebouw was tot in alle hoeken gevuld. Onder de aanwezigen bevonden zich ondermeer Ds. A. van Stuyvenberg en Ds. A. Visser, alsmede afgevaardigden van verschillende classisgemeenten. Ook het voltallige college van burgemeester en wethouders was aanwezig.

In zijn voorafpraak memoreerde de scheidende predikant verschillende gebeurtenissen uit het verleden en wees daarbij op de trouw Gods die steeds gebleken was. De grote gemeente, die nu herderloos werd, wilde hij achterlaten met te wijzen op de Goddelijke trouw, die uit het Woord des Heeren blijkt. Als tekst koos hij Openbaring 1: 4 en 5a: "Johannes aan de zeven Gemeenten, die in Azië zijn: genade zij u en vrede van Hem, Die is, en Die was, en Die komen zal; en van de zeven geesten, die voor Zijn troon zijn; en van Jezus Christus, Die de getrouwe Getuige is, de Eerstgeborene uit de doden, en de Overste der koningen der aarde." Hij sprak daarbij over: "De zegeningen van de Drieënige Verbondsgod" en wees op:

1. de rijkdom, waarin de zegeningen getekend worden;
2. de zekerheid, waarmee die vermeld worden;
3. de Middelaar, waardoor die verkregen worden;
4. de bediening, waaruit die zegeningen genoten worden.

Na de predicatie sprak Ds. Van den Berg enkele persoonlijke woorden tot de

gemeente en de kerkenraad, de collega's, het schoolbestuur, de afgevaardigden, alsmede het gemeentebestuur. Namens kerkenraad en gemeente sprak ouderling G. van Velzen de scheidende leraar toe, waarbij hij gewaagde van de hartelijke vriendschap welke was geboren. Staande werd de leraar Psalm 134: 3 toegezongen. Vervolgens voerden nog het woord Ds. van Stuyvenberg namens de classis Goes, Ds. Visser namens de Particuliere Synode Zuid, P. Kuyt namens het bestuur en personeel van de scholen en tenslotte de burgemeester. Na de sprekers te hebben bedankt, legde Ds. Van don Berg de zegen op de gemeente en verliet de grote schare het kerkgebouw.

(Zie voor het verder leven van ds. Van den Berg: *Facetten uit de historie van de Gereformeerde Gemeenten 1907-1953*, op de site www.theologienet.nl)

Op 25 februari werd het beroepingswerk ter hand genomen. Uit hot door de kerkenraad gestelde tweetal, Ds. W. C. Lamain en Ds. T. Dorresteyn, werd eerstgenoemde beroepen. Voor het eerst in de geschiedenis werd er niet meer "op de beurs" beroepen. Het jaartraktement werd vastgesteld op f 4500,-. Niet iedereen was het met deze wijziging eens, maar de voorzitter oordeelde, dat bij het preken op de beurs "een dominee in zo'n geval een dienstknecht van mensen zou kunnen worden." Op latere ledenvergaderingen kwam men nog regelmatig op deze zaak terug, en somtijds leidde dit tot behoorlijke discussies. De kerkenraad bleef echter op zijn standpunt staan. Ds. Lamain bedankte voor het beroep naar Krabbendijke. In hetzelfde jaar werden verder nog beroepen Ds. D. L. Aangeenbrug, Ds. W. C. Lamain (tweede keer), Ds. H. Ligtenberg en Ds. T. Dorresteyn. Geen der predikanten vond echter vrijmoedigheid om naar Krabbendijke over te komen.

Op 20 oktober 1947 herdachten de gemeenten uit de classis Goes het 40-jarig bestaan van de Gereformeerde Gemeenten. De herdenkingsdienst, die hiertoe in ons kerkgebouw werd gehouden en waarvoor grote belangstelling bestond, werd geleid door Ds. G. H. Kersten.

Het was op 10 mei 1949, dat de mansleden in vergadering bijeenkwamen om opnieuw een leraar te beroepen, nadat Ds. D. L. Aangeenbrug hiervoor bedankt had. De voorzitter, ouderling G. van Velzen, liet zingen Psalm 79: 5:

*Help ons HEER', Gij zijt ons toevlucht alleine;
Opdat geëerd wordt Uwen Name reine.*

Hierna las hij Ezechiël 12: 1-16 en ging voor in gebed. Vervolgens sprak hij een opmerkelijk openingswoord. Hij zei daarbij het volgende: "Wij zijn saamgekomen om bij vernieuwing het beroepingswerk ter hand te nemen. Hoe langer dit duurt, hoe bezwaarlijker het werk wordt. De herhaalde teleurstellingen zouden ons kunnen ontmoedigen; mochten ze ons echter maar verootmoedigen. Gelijk uit het voorgelezen Schriftgedeelte blijkt, is het God Zelf, Die bevel geeft tot het maken van gereedschap van vertrek. (Daarom gij, mensankind, maak u gereedschap van vertrekking). De profeet gaat niet uit eigen beweging weg, omdat hij onder een hardnekkig volk verkeerde, nee, hij gaat op Gods bevel. Mochten we hiermede rekening houden, ook bij het werk dat ons weder wacht."

Als tweetal had de kerkenraad gesteld Ds. J. B. Bel te Dirksland en Ds. Chr. van de Woestijne te Ridderkerk. Eerstgenoemde werd beroepen en tot veler verwondering en blijdschap nam hij op 2 juni 1949 het beroep naar Krabbendijke aan.

Overgenomen uit: *Vergeet Zijn grote daden niet. Schets uit het kerkelijk leven en geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Krabbendijke. Samengesteld door M. Jr. Goud en J. P. Sinke*

IN MEMORIAM Ds. J. van den Berg

Saambinder 20 mei 1954

Terwijl de droefheid over het plotseling overlijden van Ds W. de Wit immers nog groot is, bereikte ons nu het smartelijke bericht, dat Ds J. van den Berg, die laatstelijk predikant van de gemeente te Utrecht was, Maandagavond 10 Mei ons ook ontvallen is.

In October van het vorig jaar zag hij zich genoodzaakt, op advies van twee doktoren, emeritaat aan te vragen.

De ernstige ziekte waarmede hij, toen hij zijn dienstwerk nog deed, reeds aanvankelijk bezet was (verkalking in erge mate met zeer hoge bloeddruk), werkte in zeer sterke mate door, zó zelfs, dat hij menigmaal niet geheel meester bleek te zijn over zijn geestvermogens.

Na enige tijd in het ziekenhuis hoogst ernstig neergelegen te hebben, waarbij zelfs een paar keer gevreesd werd, dat zijn einde zou naderen, werd hij wel door zijn behandelende doktoren naar huis gezonden, doch niet anders slechts, zo duidelijk bleek, dan om daar te sterven.

Een bange strijd heeft hij menigmaal gehad, doch mocht bij tijden toch ook getuigen van de hoop, die zijn hart vervulde. In verbrokenheid zijner ziel sprak hij tegen verschillenden, en ook tegen mij persoonlijk, over het eeuwig wonder der soevereine genade, waardoor hij bijzonder gesterkt werd uit Rom. 8: 32: "Die ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven; hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken? "

Zo wij vernamen, is hij toen zijn einde ging naderen, door het ernstige toenemen van zijn ziekte, de laatste paar dagen vóór zijn sterven schier niet meer bij bewustzijn geweest. Het komt er echter maar op aan of de wortel der zaak in ons gevonden wordt. Noodzakelijk is, dat onderwerpelijke toepassing van de soevereine genade Gods in Christus aan ons verheerlijkt is. Zulken zullen niet beschaamd uitkomen. Dat nu mogen wij geloven ook van onze overleden broeder Ds van den Berg.

Wat van ons is, kan Gode niet behagen, doch alléén wat van God is zal juichen tot Zijn eer. De dichter zegt: "Uw werken zullen U loven, en Uw gunstgenoten zullen U zegenen". Alles wat van ons is, daalt in het graf, doch door de toegerekende gerechtigheid van Christus zal dan de ziel, verlost van een lichaam der zonde en des doods, vergund worden om de Heere in volmaaktheid te dienen in Zijn tempel dag en nacht. Dat zal wat zijn, nooit meer te behoeven, noch te kunnen zondigen! Is het reeds zo zalig bij ogenblikken hier zichzelf in het geloof eens waarlijk kwijt te mogen zijn, wat zal het dan wezen, als dat in de gemeenschap van Hem, Die hen gekocht en gelost heeft, in die storeloze vrede in volmaaktheid zal mogen zijn verkregen. Nooit is toch uit te spreken wat het is, zalig te worden omdat God het wil. Als hier slechts een weinig daarvan wordt ingeleefd, zal de ziel in verwondering uitroepen: "Het is door U, door U alleen, om het eeuwig welbehagen!".

Zouden ze dan daar, als ze in die heerlijkheid mogen ingaan, de kroon niet werpen voor de voeten van Hem, dat gezegende Lam Gods, uitroepende: "Gij zijt waardig te ontvangen alle eer en heerlijkheid en dankzegging, want Gij zijt geslacht en hebt ons Gode gekocht met Uw bloed". Wie zal de kracht en de dierbaarheid van dat bloed van de gezegende Zone Gods, dat reinigt van alle zonden, ooit naar waarde kunnen schatten? Daardoor toch komt in de toepassing aan het hart God aan Zijn eer, en de gans verloren en in zichzelf doemwaardige zondaar aan de zaligheid.

Ds van den Berg werd op 16 Augustus 1893 geboren. Aanvankelijk opgeleid in het

havenwezen, zou hij daarin zijn levenstaak vinden. De weg des Heeren was echter anders. De Heere werd op Zijn tijd Hem te sterk en betoonde Zijn genade in zijn ziel te willen verheerlijken. Hiervan spraken dezer dagen nog een paar broeders van de kerkenraad der gemeente te Dordrecht, die hiervan getuigen waren geweest. Met grote achting legden zij er ook getuigenis van af, hoe de Heere hem " had willen gebruiken als middel in Zijn hand, om, toen hij daar tot ouderling gekozen was, de gemeente te bouwen en zo menigmaal tot stichting van Gods volk ter plaatse werkzaam mocht zijn.

De Heere had echter meer met hem voor, want in 1932 werd hij gedrongen door de innerlijke roeping zich te melden voor de opleiding tot de dienst des Woords. Nadat hij daartoe aangenomen was en zijn studie aan de Theologische School met gunstig gevolg mocht beëindigen, werd hij in Juni 1936 beroepbaar gesteld. Uit de verschillende beroepen, die hij ontving, kreeg hij vrijmoedigheid dat van Krabbendijke te aanvaarden.

Hier mocht hij tot veler stichting en heil bijna 10 jaren arbeiden. In 1946 moest hij echter van standplaats verwisselen. De roeping van Utrecht om tot haar over te komen, meende hij, innerlijk daartoe gedrongen, te moeten opvolgen. Alzo werd hij op 10 April 1946 door Ds M. Blok tot zijn ambtswerk aldaar bevestigd.

Na zijn intrede te Utrecht heeft hij die gemeente, die, na de grote droefheid over het plotselinge sterven van haar zo beminde Ds Heikoop, zo verblijd was met zijn overkomst, gediend met al de liefde van zijn hart tot verleden jaar October.

Wie had kunnen indenken, toen hij nog geen jaar geleden zijn emeritaat verkreeg, dat wij vorige week reeds geroepen zouden worden om zijn stoffelijk overschot, met alles wat gebrekvol en zondig van hem was, te gaan begraven, wijl de Heere hem door Zijn genade, die Hij gewrocht had in hem, nu wilde doen juichen tot Zijn eer? Welk een verlossing en aflossing mogen toch al Gods gunstgenoten door genade verkrijgen. Van die genade verstaat de oudste zoon in de gelijkenis des Heeren niets, doch de verloren zoon mag die in diepe bewondering zaliglijk ervaren, en daarvan zal dan ook God enig en Drieëinig alléén alle eer, lof en aanbidding ontvangen.

Het is onze hartewens, dat de Heere de weduwe van onze overleden broeder sterke en haar doe ervaren, dat Hij in Zijn Goddelijke gunst haar gedachtig wil zijn. Hij betone haar te weten, wat zij in deze zo smartelijke en zware weg behoeft. Hij neme genadiglijk de ledige plaats in en make het wel voor tijd en eeuwigheid.

Ook moge het de zonen en dochteren en verdere betrekkingen gegeven worden, te ervaren, dat al is vader niet meer, de Heere leeft. Hij matige de droefheid en geve hun zielsprofijtelijke lessen uit al de smarten, opdat de genade Gods van kind tot kind worde voortgeplant, ja dat in de plaats der vaderen de zonen en dochteren mogen zijn. De Heere mocht ook de gemeente te Utrecht in Zijn gunst willen gedenken, wijl nu reeds twee van Gods knechten, haar weleer gegeven, op zulk een smartelijke wijze, hoe onderscheiden ook, haar weer ontnomen werden. Hij vervulle genadiglijk wederom de ledige kansel met de man Zijns raads, die, door Zijn Geest aangegord, de gemeente zou mogen weiden met wijsheid en verstand, tot Zijn eer en vele zielen tot eeuwig heil.

Welk een veelbetekenende sprake is er echter ook voor ons allen in al dit gebeuren. Och, dat wij in diepe verootmoediging voor God mogen bukken. Die zoveel inkortingen in zulk een korte tijd onder ons liet komen. Dat er een aankleven aan de troon Zijner Goddelijke genade onder ons gevonden werd.

De Heere mocht in Zijn soevereine genade onze gemeenten gedenken. Onzerzijds zijn daartoe gans geen redenen, doch nooit heeft de Heere enige beweldadiging om enig

schepsel kunnen schenken. Hij stote om Zijns Naams en verbonds wil nog anderen uit om in Zijn wijngaard tot heil der gemeenten werkzaam te worden gesteld. Hij vermenigvuldige Zelf het gebed daartoe, bijzonder van degenen, die bidden geleerd hebben, wijl Hij Zelf ons betuigt: "Bidt dan de Heere des oogstes, dat Hij arbeiders in Zijn oogst uitstote".

Och, dat wij in al de droefheid, zorgen en bekommernissen, verblijd werden door Zijn Goddelijke daden.

Ds. L. Rijksen

Arie de BLOIS, (1887-1971)

Arie de Blois werd op 29 december 1887 te Vlaardingen geboren. Zijn ouders waren Willem de Blois en Maartje Ydo. Het gezin behoorde tot de Gereformeerde Kerk, maar toen de opvattingen van dr. A. Kuyper over de veronderstelde wedergeboorte steeds meer ingang vonden, sloot men zich aan bij de Vrije Gereformeerde Gemeente te Vlaardingen. Deze gemeente werd van 1901 tot 1909 gediend door ds. C. Densel. In 1910 werd ds. P. van der Heijden er predikant.

Moeder De Blois was een godvrezende vrouw en zij onderwees haar kinderen in de dingen van Gods Koninkrijk. Op jonge leeftijd was Arie ontvankelijk voor hetgeen hij van zijn moeder hoorde. Toen hij tien jaar oud was, mocht hij geloven dat hij predikant zou worden. Later scheen het of alle gebeden en raadgevingen van moeder De Blois vruchteloos waren. Zijn hart ging uit naar de wereld. Op 21-jarige leeftijd werd hij echter staande gehouden met de woorden uit Psalm 32: 'Weest niet gelijk een paard, gelijk een muilezel, hetwelk geen verstand heeft, welks muil men breidelt met toom en gebit, opdat het tot u niet genake.' Op initiatief van ds. Van der Heijden werd in 1911 een jongelingsvereniging opgericht; De Blois werd voorzitter van deze vereniging. Op ongeveer dertigjarige leeftijd werd hij tot ouderling gekozen.

Ds. Van der Heijden had zich door zelfstudie veel eigen gemaakt. Aan De Blois gaf hij onderwijs in de eerste beginselen van de oude talen en in dogmatiek.

Op 28 november 1918 werd op verzoek van de regering een dankstond gehouden in verband met het beëindigen van de Eerste Wereldoorlog. Ds. Van der Heijden voelde zich niet helemaal in orde en vroeg aan De Blois of deze wilde voorgaan. De Blois sprak bij die gelegenheid over Lukas 10:14.

In oktober 1919 overkwam ds. Van der Heijden een ernstig ongeluk, waardoor hij geruime tijd niet kon preken. Tijdens zijn ziekte ging ouderling De Blois voor. In deze tijd gingen er stemmen op zich aan te sluiten bij de Gereformeerde Gemeenten. Ds. Van der Heijden was daar tegen. Hij voelde niets voor een kerkverband. Jarenlang had hij vrije gemeenten gediend. En met ds. G.H. Kersten was er een minder goede verstandhouding. De kerkenraad was in zijn geheel voorstander om zich aan te sluiten. De ledenvergadering sprak zich ook in overgrote meerderheid hiervoor uit. Ds. Van der Heijden bleef zelfstandig en vormde met enkele getrouwen de Hersteld Vrije Gereformeerde Gemeente. Reeds op 9 december 1920 overleed ds. Van der Heijden.

In het voorjaar van 1920 werd de Vrije Gereformeerde Gemeente door de classis Rotterdam van de Gereformeerde Gemeenten aanvaard. De kerkenraad had de eis willen stellen dat De Blois als voorganger zou worden geaccepteerd, maar deze wilde dit zelf niet. Liever wilde hij zijn werk als lerend ouderling neerleggen. Daarbij kwam dat hij kort tevoren een levensmiddelenzaak had overgenomen. Later meldde hij zich voor een onderzoek naar genadestaat en roeping.

Dit vond plaats tijdens de vergadering van de Particuliere Synode in december 1920. De Blois werd tevens verzocht te spreken over Job 33:23 en 24. Het gevolg was dat

hij tot de studie werd toegelaten.

Van ds. W. den Hengst te Leiden ontving hij opleiding. Op 14 september 1921 verleende de classis Rotterdam hem toestemming om te gaan propuneren. Enkele maanden tevoren, op 7 juni 1921, was hij in het huwelijk getreden met Leentje Dekker, geboren te Vlaardingen op 6 september 1894 en overleden te Dordrecht op 17 januari 1967. Uit het huwelijk werden vijf kinderen geboren.

Op 15 februari 1923 werd hij, na geëxamineerd te zijn, beroepbaar verklaard. Het beroep van de gemeente Vlaardingen nam hij aan.

Door ds. Den Hengst werd hij op 12 april 1923 in het ambt bevestigd met een predicatie over 1 Thessalonicenzen 5:24. Op zondag 15 april deed ds. De Blois intrede; de tekst van de intreepreek was 1 Korinthe 2:2.

In 1925 vertrok ds. De Blois naar Dirksland. Op 20 september werd hij door ds. J. Overduin uit Rotterdam bevestigd met Jeremia 3:15; ds. De Blois deed intrede met Handelingen 10:33.

Tijdens het verblijf van ds. De Blois in Dirksland nam het ledenaantal van de gemeente sterk toe. In 1928 werd er in Middelharnis een gemeente geïnstitueerd en in 1930 institueerde ds. De Blois een gemeente in Ouddorp.

Op zondagavond 4 december 1927 werd de gemeente zwaar getroffen; door een uitslaande brand werd het kerkgebouw totaal verwoest. De weken daarna vond men een gastvrij onthaal in het kerkgebouw van de Hervormde gemeente. Gedurende een jaar kwam men samen in een houten noodkerk. Op 11 december 1928 werd een nieuwe kerk in gebruik genomen.

Het leed is vader en moeder De Blois in Dirksland niet bespaard gebleven. Op 11 maart 1930 overleed hun zoontje Gijsbert, op de leeftijd van vijf jaar. Men behoefde echter niet te treuren als degenen die geen hoop hebben. Mevrouw De Blois werd ernstig ziek en er werd voor haar leven gevreesd; ze mocht echter weer herstellen. Ook ds. De Blois had in die jaren een wankele gezondheid.

In oktober 1935 ontving hij een beroep van de Gereformeerde Gemeente te Gouda. Het was het vijfde beroep van deze gemeente. Ds. De Blois nam het aan en nam op 8 december 1935 afscheid. Op 12 december werd hij door ds. W.C. Lamain in Gouda bevestigd met Hebrëeën 13:17; op zondag 15 december deed ds. De Blois intrede met een preek over Zacharia 4:6b.

In 1936 nam ds. De Blois een nieuw kerkgebouw in gebruik. In de meidagen van 1940 moest het kerkgebouw ontruimd worden. Het werd ingericht als opvangcentrum voor de vluchtelingen uit Rotterdam, de stad die door de bombardementen zo zwaar getroffen was. Na korte tijd kon de gemeente terugkeren.

In 1945 vertrok ds. De Blois naar Rotterdam-Zuid. Op 2 december 1945 nam hij afscheid. Hij preekte bij die gelegenheid over 2 Korinthe 13:13. Op 6 december werd hij door ds. G.H. Kersten bevestigd met Jesaja 55:10 en 11. 's Avonds verbond ds. De Blois zich aan de gemeente met 2 Petrus 1:19.

In de loop van de jaren was het ledental van de gemeente Rotterdam-Zuid zeer toegenomen, vooral tijdens de ambtsbediening van ds. W.C. Lamain, die van 1932 tot 1943 de gemeente diende. In 1952 werd het kerkgebouw vergroot; dat betekende dat er 500 zitplaatsen bijkwamen.

Ds. De Blois had sinds 1925 zitting in de Commissie van Onderzoek (later het Curatorium). Jarenlang was hij bestuurslid van de Bond van Jongelingsverenigingen.

Ds. K. de Gier omschreef in De Saambinder van 11 februari 1971 ds. De Blois als 'een man die zich kenmerkte door een eigen visie op vele kerkelijke problemen en met een eigen stijl van prediken. (...) In zijn predicaties had hij vooral een naam van een

dominee te zijn die niet ontbloot was van kanselgaven. Zijn predicaties waren steeds belijnd en zijn woordkeuze was steeds zorgvuldig gekozen en werden steeds met helderheid van stem uitgesproken.'

Begin 1956 rezen er bezwaren tegen zijn levenswandel. Op 13 februari 1956 werd hij door de classis Rotterdam uit het ambt ontzet. Hij vertrok naar Dordrecht.

In 1967 werden hem de rechten van een emeritus predikant verleend. Nog enkele jaren heeft hij daarna de gemeenten gediend in de prediking van het Woord. Op 4 februari 1971 is ds. De Blois te Dordrecht overleden. De begrafenis vond plaats op 9 februari op de Algemene Begraafplaats te Dordrecht. De plaatselijke predikant, ds. D. Hakkenberg, leidde de rouwdienst. Verder werd het woord gevoerd door ds. K. de Gier, ds. G. Schipaanboord en ds. H. Rijksen.

Geschriften

Intree-rede door Ds. A. de Blois, gehouden op 15 april 1923, in de Gereformeerde Gemeente te Vlaardingen (niet in druk verschenen).

De tempel des levenden Gods. Predicatie over Efeze 2, vers 20-22, uitgesproken bij de ingebruikneming van de nieuwe kerk der Gereformeerde Gemeente te Dirksland (...), Middelharnis z.j. (1928).

Verlangen naar Gods woningen. Predicatie over Psalm 27 vers 4, uitgesproken bij de ingebruikneming van de nieuwe kerk der Gereformeerde Gemeente te Herkingen (...), Middelharnis z.j. (1929).

De verborgenheid der ongerechtigheid, z.p. z.j.

Afscheid en Intrede. Predicaties, z.p. z.j. (1946).

De bijzondere leiding des Heeren in de Reformatie (...), z.p. z.j. (1946).

De hoogste wetenschap. Herdenkings-predicatie, uitgesproken 11 april 1948 ter gelegenheid van zijn 25-jarige ambtsbediening, z.p. z.j. (1948).

Toespraak in: De snoeren in liefelijke plaatsen gevallen. Verslag van de toespraken gehouden bij de begrafenis van wijlen Ds. G.H. Kersten, Rotterdam 1948.

'De stichting der gemeenten. Predicatie over Handelingen 9 vs 31'. In: H.M. Stoppelenburg, De Gereformeerde Gemeenten in Groot-Rotterdam, 's-Gravenhage 1952.

Saambinder 1 maart 1956

KORT VERSLAG van de vergadering der Classis Rotterdam, gehouden op Maandag 13 Februari 1956 te Rotterdam-Centrum Opening.

Namens de roepende kerk van Rotterdam-West wordt de vergadering geopend door Ds. M. Blok. Hij laat zingen Psalm 89 : 8, leest Galaten 6 en gaat voor in gebed.

De tijdelijke praeses heet allen hartelijk welkom, inzonderheid de deputaten van de Particuliere Synodes, Ds. P. Honkoop, Ds. L. Rijksen en Ds. K. de Gier, die zijn uitgenodigd in verband met de belangrijke beslissing, welke staat genomen te worden betreffende de zaak Ds. A. de Blois, die door de Kerkenraad van Rotterdam-Zuid, bijgestaan door de Kerkenraden van Rotterdam-Centrum en Rotterdam-West, in zijn ambt geschorst moest worden. Vervolgens memoreert hij het overlijden van ouderling de Pater van Boskoop en oud-ouderling Lengkeek van Zoetermeer, en spreekt tenslotte de wens uit, dat de vergadering in Gods gunst moge verlopen.

Lastbrieven. De lastbrieven worden nagezien door Ds. M. Blok en Ds. H. Rijksen. Van de gemeente te Benthuizen is bericht gekomen, dat de afgevaardigden verhinderd zijn. De overige gemeenten zijn wettig vertegenwoordigd.

Moderamen. Bij toerbeurt is Ds. A. Verhagen praeses. Assessoren zijn Ds. M. Blok en Ds. H. Rijksen. Scriba is ouderling D. W. J. Rietveld, en quaestor is ouderling M. C. v. d. Spek.

Notulen. De notulen der vergadering van 12 December 1955 worden goedgekeurd en getekend.

Ingekomen stukken. Van Ds. J. W. Kersten is bericht van verhindering ingekomen. Voorts zijn nog enkele brieven ingekomen, welke betrekking hebben op de zaken, die als punt van behandeling op de agenda voorkomen.

Rapporten. Een rapport over kerkvisitatie wordt voorgelezen.

Werkwijze van de Generale Synode. Gouda stelt voor - ten einde belangrijke zaken beter te kunnen voorbereiden - deze vooraf door een door de Generale Synode te benoemen commissie of anderszins te laten onderzoeken, alvorens een beslissing te nemen. Besloten wordt dit voorstel door te zenden naar de Particuliere Synode.

Zaak Ds. A. de Blois. Rotterdam-Zuid vraagt uitspraak inzake de schorsing van haar herder en leraar, Ds. A. de Blois.

Door de afgevaardigden van Rotterdam-Zuid wordt een uitvoerig verslag gegeven van de feiten², die zich hebben voorgedaan, welke feiten alle door Ds. de Blois zijn erkend. Ook wordt medegedeeld op welke wijze de zaak openbaar geworden is.

Voorts geeft Ds. M. Blok een toelichting hoe de zaak behandeld is en hoe tenslotte op 23 Januari 1956 door de Kerkenraad van Rotterdam- Zuid, bijgestaan door de Kerkenraden van Rotterdam- Centrum en Rotterdam-West, het besluit tot schorsing genomen werd.

Na breedvoerige behandeling stelt de Classis vast, dat de schorsing op wettige wijze heeft plaats gehad en dat Ds. A. de Blois openbare schuldbelijdenis zal hebben te doen.

Op verzoek van de praeses wordt door deputaten Synodi van advies gediend, waarna tot schriftelijke stemming wordt overgegaan. Het resultaat van de stemming is, dat met zeer grote meerderheid het besluit genomen wordt, Ds. A. de Blois uit het ambt van herder en leraar bij de Gereformeerde Gemeenten te ontzetten.

Daarna wordt gehandeld over de financiële gevolgen, die uit dit besluit voortvloeien. De Classis is van oordeel, dat, gezien de hoge leeftijd van Ds. de Blois, in zijn levensonderhoud dient te worden voorzien. De regeling hiervan wordt opgedragen aan de gemeente te Rotterdam-Zuid, totdat door de Generale Synode een definitieve regeling zal zijn getroffen.

Onttrekking Ds. H. Ligtenberg. Rotterdam-West deelt mede, dat haar herder en leraar, Ds. H. Ligtenberg, op 26 Januari 1956 zich aan de Gereformeerde Gemeenten onttrokken heeft. Door de afgevaardigden van Rotterdam-West wordt een toelichting gegeven, waaruit blijkt, dat er noch in de Kerkenraad, noch in de gemeente, iets was, wat tot deze stap aanleiding, kon geven. Ds. Ligtenberg heeft dit, desgevraagd, zelf aan de Kerkenraad verklaard.

Toenadering tot uitgetreden.

Rotterdam-West stelt voor toenadering te zoeken tot de uitgetreden, en verzoekt dit

² Onnatuurlijke zonden, waarvan hij openbaar schuldbelijdenis heeft gedaan.

voorstel door te zenden naar de Particuliere Synode. Hiertoe wordt besloten.

Consulentschappen, etc.

Sluiting. De preses spreekt een kort slotwoord en eindigt, nadat gezongen is Psalm 79 : 4, met dankgebed.

4. Arie ELSHOUT, (1923-1991)

"k Zeg vaak tegen m'n ouderlingen: Het huisbezoek is van grote betekenis. Dat heeft de Heere willen gebruiken om mij stil te zetten.' Aldus ds. A. Elshout tijdens een interview in zijn studeerkamer van de pastorie van de Gereformeerde Gemeente te Zoetermeer.

Arie Elshout werd geboren op 20 januari 1923 te Rotterdam als tweede van negen kinderen uit het huwelijk van Bartel Elshout en Neeltje Hennink. Vader Elshout was van beroep metaalbewerker, terwijl zijn vrouw in haar meisjesjaren als dienstbode heeft gewerkt. Zij zijn beiden geboren in Rotterdam. Bartel Elshout had heel bewust een meisje 'uit de wereld' gekozen. Aanvankelijk leefde het gezin Elshout dan ook in alle opzichten midden in de wereld.

Later bezocht vader Elshout wel stichtelijke samenkomsten, die destijds bestonden naast de gevestigde kerken. In deze samenkomsten las men preken uit de tijd van de Nadere Reformatie. Ook gingen er voorgangers uit vrije kringen voor, onder anderen Pleun Klein. Van een vaste kerkgang was toen nog geen sprake. Nog weer later ging moeder Elshout met haar man mee ter kerke. Zij werd tegelijk met onder anderen haar zoon Arie gedoopt door ds. L. Boone in de Oud Gereformeerde Gemeente te Bolnes. Arie was toen ongeveer vier jaar oud.

Toen Arie zeventien jaar was, veranderde de situatie in het gezin radicaal. Het gezin Elshout ging een vaste kerkelijke gang krijgen. De ouders van Arie gingen over naar de Gereformeerde Gemeente te Rotterdam-West, in die tijd een afdeling van de gemeente te Rotterdam- Centrum.

Al gingen de ouders van Arie naar de kerk, hijzelf was dat niet van plan. Met zijn wereldse vrienden en zijn vermaak met hen wilde hij niet breken. Bekeerd zijn was iets voor oude mensen. Toch dacht hij wel eens aan de dood. Zijn opgaan in de sport en zijn vermaak in spelen taande op een gegeven moment. Lezen in de Bijbel deed hij echter niet. Ook ging hij niet naar de kerk.

Arie was achttien jaar toen hij in waarheid naar God ging vragen. De aanleiding daartoe was een gesprek tijdens een huisbezoek met de ouderlingen Klop en Van Kranenburg van de Gereformeerde Gemeente te Rotterdam-West. Arie wist dat er huisbezoek zou plaatsvinden. Hij was stellig van plan daarbij niet aanwezig te zijn, maar wilde de broeders die op bezoek kwamen wel even gedag zeggen. Toen Arie wilde vertrekken, zei ouderling Klop: 'Zou je er maar niet bij blijven?' Ook ouderling Van Kranenburg mengde zich in het gesprek. Arie, die liet merken zich helemaal niet zo betrokken te voelen bij de kerk, zei dat hij de kerkmensen eigenlijk maar huichelachtig vond. 'doe jij het dan maar beter' , was het antwoord van de broeders. Het eenvoudige gesprek tijdens dit huisbezoek gebruikte de Heere voor het keerpunt in zijn leven. Zondags na dit huisbezoek ging Arie naar de kerk. Arie was stilgezet door de Heere en Hij werkte ook met hem door.

De Tweede Wereldoorlog brak uit. In 1943 ging Arie naar Duitsland om daar

tewerkgesteld te worden. Arie wist dat de Heere met hem mee zou gaan en dat hij eenmaal terug zou komen. De Heere had hem dat doen geloven door Zijn Woord in zijn hart te spreken uit Jeremia 46:28: 'Gij dan Mijn knecht Jakob! vrees niet, spreekt de HEERE; want Ik ben met u; want Ik zal een voleinding maken met al de heidenen, waarheen Ik u gedreven zal hebben, doch met u zal Ik geen voleinding maken, maar u kastijden met mate, en u niet gans onschuldig houden.' Arie kwam terecht in de stad Braunschweig. Hij werd aldaar tewerkgesteld op de administratieve afdeling van een transportbedrijf. De omgeving waarin hij nu verkeerde, merkte wel dat Arie anders leefde dan de anderen. Sommigen waardeerden dat, terwijl er ook waren die dat afwezen. Arie mocht ook daar in Duitsland weten dat de Heere van hem afwist en had een afhankelijk leven. Het geloof dat hij beoefende, had een vaste grond. Dat gaf getuigenis in zijn omgeving. Dit kwam ook daarin uit dat anderen, zelfs de ruwste klanten, die anders de gek met hem staken, tijdens de bombardementen bij hem in de buurt kwamen staan, omdat zij zich daar veilig voelden. 's Zondags ging hij alleen met een boek naar het bos om daar te lezen en te mediteren.

Eens is hij onverwacht met kerstfeest met verlof in Nederland geweest. Men had blijkbaar een vergissing gemaakt, menende dat hij getrouwd was; gehuwden mochten namelijk wel met verlof. Tijdens dit verlof kreeg hij de raad om daar in Braunschweig naar de kerk te gaan in plaats van alleen te blijven en te lezen. Arie volgde deze raad op en kwam zodoende terecht in de Evangelische Freikirchliche Gemeinde van Braunschweig. Deze kerk was vlak bij het kantoor waar Arie werkte. Hij ontmoette in deze kerkelijke gemeenschap mensen die een verborgen leven met God kenden. Hij voelde zich verbonden met deze mensen en de band die ontstond was wederzijds. Arie ging niet alleen naar de kerk, maar hij was ook actief in het verenigingsleven van die gemeente.

Op de verenigingsavonden heeft hij toen het boekje *Korte lessen over Kort Begrip* voor catechisanten van ds. G.H. Kersten behandeld. Hij had namelijk ouderling Van Kranenburg hierin om raad gevraagd wat te doen. Deze had op zijn beurt deze vraag aan ds. Kersten voorgelegd. Die zei toen: 'Ik wil Elshout wel spreken.' In het gesprek dat Arie toen, tijdens zijn verlof, met ds. Kersten had, zei deze: 'Gebruik het boekje over het Kort Begrip maar, dan kom je er alvast wat in.'

Hij heeft daar in de kerk van Braunschweig ook zijn vrouw, Elfriede Irmgard Ilse Melzian, leren kennen, aan wie hij niet alleen met een band der liefde werd verbonden, maar ook met geestelijke banden. Arie was wel in den vreemde, maar met zijn toekomstige vrouw en met verscheidene mensen uit de gemeente van Braunschweig mocht hij daar dezelfde God dienen als in Holland. In zijn werk verkreeg hij door zijn levenshouding een zeker respect van degenen met wie hij daar had te maken. Deze situatie bleef zo tot aan het einde van de oorlog.

Arie Elshout en Elfriede Irmgard Ilse Melzian trouwden in Duitsland. Hun huwelijk zou uiteindelijk gezegend worden met acht kinderen, drie meisjes en vijf jongens.

Na de oorlog kwam Arie als eerste van hen beiden naar Nederland. Zijn vrouw volgde hem pas in de maand oktober in 1947. Doordat zij een andere nationaliteit had, was voor haar de weg in de tijd langer.

Na zijn terugkomst in Nederland ging Arie, die inmiddels het diploma SPD boekhouden had behaald, weer werken bij Van Ommeren. Hij heeft daar gewerkt van 1939 tot 1951.

Reeds in 1942, vóór Arie naar Duitsland ging, wist hij dat hij predikant moest worden. Evenwel, de bestrijdingen en de aanvechtingen waren er ook! Lange tijd was hij worstelende voor God om een aanwijzing van Hem te ontvangen. Hij kreeg op het

hart gedrukt dat hijzelf daarvoor uit moest gaan. De Heere deed hem dat zien met de woorden uit Psalm 91:14 en 15; eigenlijk was deze gehele psalm van Godswege een lamp voor zijn voet en een licht op zijn pad. Zijn gebed tot de Heere was toen: 'Maar, Heere, als Gij wilt dat ik Uw boodschap moet brengen, welke is dat dan?' De Heere legde toen in zijn hart die regel uit Psalm 72:7, berijmd: 'Aan armen, uit gená!'

De inhoud van deze woorden was gedurende zijn gehele loopbaan als predikant als het ware het kompas waarop hij in een afhankelijk leven mocht varen.

In januari 1951 werd hij op 27-jarige leeftijd bevestigd in het ambt van diaken in de Gereformeerde Gemeente te Rotterdam-Zuid. In de maand juni van datzelfde jaar werd hij toegelaten tot het volgen van de lessen aan de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam. Zijn werkgever, Van Ommeren, deed veel moeite om hem te houden. Zij dachten hem met financiële middelen te kunnen binden, want hij werd daar zeer gewaardeerd. Arie zei hun dat er niets aan te doen was. Later, bij zijn bevestiging in Utrecht, waren zij tegenwoordig, waardoor men liet blijken welk een grote plaats hij in dat bedrijf ingenomen had.

In 1955 voltooide hij zijn opleiding en werd hij beroepbaar gesteld. Kandidaat Elshout ontving 35 beroepen; het beroep van Utrecht nam hij aan.

Hij werd op 8 september 1955 door ds. L. Rijksen bevestigd te Utrecht. Ds. Rijksen bediende daarbij het Woord uit Jesaja 62:6. Ds. Elshout deed zijn intrede met een predicatie over 1 Korinthe 3:9.

De bediening van het Woord droeg vrucht. Door zijn bediening is de Gereformeerde Gemeente te Utrecht meer één geworden. Het verenigingsleven kwam tot grotere bloei. Als een van de eerste kwam er in Utrecht een 'gemengde' jeugdvereniging.

In 1961 nam ds. Elshout een beroep aan naar Scheveningen. In 1967 vertrok hij naar de Netherlands Reformed Congregation te Artesia (USA), om in 1969 het beroep aan te nemen naar Kalamazoo (USA).

Na vijf jaar vestigde hij zich weer in Nederland doordat hij in 1974 het beroep aannam naar de Gereformeerde Gemeente te Slikkerveer. In 1982 vertrok hij naar Zoetermeer, totdat hij zich in 1987 opnieuw aan de gemeente te Scheveningen verbond. Hij diende in zijn gehele ambtsperiode dus zeven gemeenten (Scheveningen tweemaal). Verder was hij van 1979 tot 1980 een jaar werkzaam op het zendingsveld in Nigeria.

Ds. Elshout deed zich kennen als een predikant met een opgeruimd karakter die zijn gehoor op een directe wijze aansprak. Zijn woordkeus is te typeren als: ongecompliceerd, niet officieel, zonder omwegen de dingen aanduidend. Zijn stijl was eerbiedig, natuurlijk en oprecht. Hij had in deze opstelling zijn karakter mee, hoewel hij er zich op toelegde zijn boodschap niet in al te officiële taal te verpakken, maar deze te brengen als het ware voor de 'mensen uit de straat'. Ook wilde hij op deze wijze speciaal de jeugd aanspreken.

Toen hij in zijn eerste gemeente, Utrecht, de herdersstaf opnam, was hij de enige predikant in de classis. De jonge, onervaren predikant werd zodoende gelijk betrokken bij zorgen van allerlei aard in de gemeenten. Als hij voor moeilijke situaties werd gesteld, mocht hij zichzelf en de zaak of de gemeente waarom het ging bevelen onder de hoede van de grote Ambtsdrager. Meer dan eens heeft hij het beleefd dat de Heere afwist van de nood die hij voor Hem neergelegd had.

Wonderlijk was het voor hem te ervaren hoe de Heere met hem was geweest en uitkomst had gegeven. Niet alleen hij, ook andere personen of de betrokken gemeenten hebben zich wel verwonderd over de manier waarop hij vergaderingen leidde of over de inhoud van zijn gedane voorstellen en gegeven adviezen. Dat werkte een ootmoedige gestalte in ds. Elshout. Zoals ieder mens kent ook een predikant zijn

ups en downs in het leven.

Ds. Elshout heeft echter een bijzondere beproevingsweg moeten gaan. Begin jaren zeventig, hij stond toen in de gemeente Kalamazoo (USA), kwam hij door allerlei omstandigheden in een ernstige psychische depressie terecht, die er uiteindelijk toe leidde dat hij opgenomen moest worden in het christelijk psychiatrisch ziekenhuis Tinerese, een bekend ziekenhuis net buiten Grand Rapids. Hij beleefde tijdens zijn ziekte grote diepten van geestelijke nood, terwijl zijn ziel verkeerde in nare streken. Hoewel nog niet geheel hersteld, kwam hij in 1974 weer naar Nederland in verband met het aannemen van het beroep naar de Gereformeerde Gemeente te Slikkerveer. Hij was toen nog niet geheel vrij van depressies en gebruikte nog medicijnen.

In de adventstijd van 1974 heeft de Heere hem echter radicaal genezen van zijn kwaal. De prediking uit Psalm 90 betekende voor hem een keerpunt in zijn psychische gezondheidstoestand. Het waren de woorden uit de verzen 15 tot en met 17: 'Verblijd ons naar de dagen, in dewelke Gij, ons gedrukt hebt, naar de jaren, in dewelke wij het kwaad gezien hebben. Laat Uw werk aan Uw knechten gezien worden, en Uw heerlijkheid over hun kinderen. En de lieflijkheid des HEEREN, onzes Gods zij over ons; en bevestig Gij het werk onzer handen over ons, ja, het werk onzer handen, bevestig dat.'

Het was alsof er vóór hem een deur openging en er achter hem een deur dichtviel. Als hij later de periode van zijn ziekte overzag, dan kon hij niet anders zeggen dan dat de Heere Zijn hand naar hem uitstreckte en hem voor verdrinken en verzinken heeft willen bewaren. Hij heeft ervaren dat depressiviteit en het verkeren in psychische, grote diepten Gods kinderen en ook Zijn knechten kan overkomen. Hij heeft óók ervaren dat een mens er vaak anders uitkomt. Zijn ervaringen uit die donkere periode zijn hem zeer dienstig geweest bij het verlenen van hulp aan anderen. Hij is misschien wel de eerste geweest die het onderscheid tussen depressiviteit en geestelijke nood en strijd vanuit persoonlijke doorleving helder en duidelijk heeft gemaakt.

Met het beschrijven van zijn ervaringen uit die periode van ziekte heeft hij niet alleen een taboe doorbroken, maar is hij vele anderen tot grote steun geweest. Ds. Elshout heeft in zijn leven veel onderwijs ontvangen uit hetgeen Gods Woord ons zegt over het leven van de profeet Elia. In veel dingen uit het leven van deze profeet zag hij overeenkomsten met zijn eigen leven. De beleving ervan vormde als het ware de gouden draad voor hetgeen hij beschreef in de boekjes Een helpende hand en Nogmaals een helpende hand. Het eerste deel beleefde reeds zijn achtste druk, het tweede deel de tweede druk.

Het eerste deel is inmiddels ook in het Engels verschenen, terwijl aan de vertaling van het tweede deel wordt gewerkt. Hij heeft hierdoor als het ware een deur geopend om het psychische lijden van mensen uit de gereformeerde gezindte bespreekbaar te maken. De reacties op zijn boeken waren zeer talrijk. Tot op het einde van zijn leven ging er zelden een dag voorbij dat er niet een brief of een telefoontje kwam van mensen uit verschillende kerken, zelfs tot buiten de gereformeerde gezindte, die vragen hadden met betrekking tot psychisch lijden. Als hij had gewild, had hij een volledige taak kunnen hebben met het helpen van psychisch zieken. Mensen uit zijn eigen gemeente heeft hij ruimschoots getracht te helpen. Anderen hielp hij naar vermogen; uiteindelijk verwees hij hen door, omdat hij het werk als herder en leraar in zijn gemeente als zijn primaire taak zag. Het is ook nooit zijn bedoeling geweest door middel van zijn boeken de oplossing aan te reiken. Hij wist veel te goed dat hij dat niet kon. Hij wilde een handreiking doen en een wegwijzer zijn in dit moeilijke leven naar Hem, Die de grote Medicijnmeester is, Die alle wonden kan helen.

Zijn waardering voor het ziekenhuis Pinerest' in Grand Rapids was erg groot. Hij heeft, nadat hij weer wat was opgeknapt, in Amerika een cursus voor predikanten gevolgd in een algemeen psychiatrisch ziekenhuis. Dit alles heeft hem gestimuleerd om zich later in te zetten voor het Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis 'De Fontein'. De meeste bestuursleden van deze instelling kenden gelukkig uitsluitend de theorie; hij kon spreken vanuit de praktijk.

Toen ds. M. Golverdingen ds. Elshout in 1982 in Zoetermeer in het ambt bevestigde, bediende hij het Woord uit Zacharia 4:6m: 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.' Het bleek het Woord te zijn waarmee de Heere ds. Elshout eenmaal riep tot Zijn dienst. De Heere bemoedigde en vertroostte hem bijzonder tijdens zijn bevestiging. Na de dienst kon hij er niet over zwijgen en getuigde van de genade, de trouw en de goedheid van de Heere in zijn leven.

Hij heeft niet alleen zijn krachten gegeven als herder en leraar in zijn gemeente, ook het geheel van de Gereformeerde Gemeenten heeft hij gediend.

Zo had hij verscheidene jaren als lid zitting in het Deputaatschap voor de Zending. Van 1959 tot 1967 was hij penningmeester van dit deputaatschap. Hij voelde zich nauw verbonden aan de daadwerkelijke voortgang van de verbreiding van het Evangelie. Hij gevoelde zich gedreven door een heilige ernst de opdracht van Christus om heen te gaan en te onderwijzen al de volken.

Ook tot de jeugd voelde hij zich erg aangetrokken. Daarom had het jeugdwerk in onze gemeenten zijn volle belangstelling. Het landelijk verband van knapen- en jonge meisjesverenigingen had hem als voorzitter van 1961 tot 1967. Van 1976 tot 1981 was hij voorzitter van de sectie +16 van de bond van jeugdverenigingen en van 1978 tot 1983 was hij voorzitter van de jeugdbond.

In 1991 verzochten de zendingsdeputaten ds. Elshout om in Izi (Nigeria) voor een periode van vier weken de jonge kerk aldaar te dienen. Hij zou de kerk daar van advies dienen, voor de verdere toerusting van ambtsdragers zorgen en pastorale arbeid verrichten. Op 7 augustus vertrok hij naar dit zendingsveld. Zijn vrouw kon hem op deze reis niet vergezellen. Zij is in Nederland gebleven. Ds. Elshout zelf rekende er vast op weer thuis te komen. Slechts twee dagen heeft hij zijn werk in Izi kunnen doen. Op zaterdag 10 augustus nam de Heere hem op het aller-onverwachts weg.

Na een bewogen leven mocht hij van het ene moment op het andere ingaan in de vreugde zijns Heeren. Van hem mag gelden wat om Christus' wil door Johannes is geschreven voor de Kerk van alle eeuwen: 'En ik hoorde een stem uit de hemel, die tot mij zeide: Schrijf, zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.'

Geschriften

Mijn volk gaat verloren omdat het geen kennis heeft, referaat gehouden op de huishoudelijke vergadering van vrouwenverenigingen, meisjesverenigingen en zendingskransen de Gereformeerde Gemeenten., z.p. z.j.

Wie overwint..., 9 Bijbelstudies over Openbaring aan Johannes, Jeugdbond Gereformeerde Gemeenten, Woerden z.j.

Afscheidswaarden bij het verlaten van Sion, z.p. z.j. (1967).

Een helpende hand, een handleiding aan lijdenden, Rotterdam 1978.

A helping hand, counsel for those who are afflicted and in distress, with a foreword from Cornelis Harinck, z.p. z.j.

Nogmaals... een helpende hand, Rotterdam 1981.

Doet dat tot Mijn gedachtenis, Rotterdam 1979.

Het getuigenis van de kerk, Verkenningen in het landschap van de kerk- en dogmengeschiedenis, Woerden 1982.

Over leven gesproken, Woerden 1986.

'Wat gebeurt er bij de kinderdoop?' en 'Het werkzaam zijn met de doop'. In: J. Leune en J.H. Mauritz (red.), Dopen, wat betekent dat?, Woerden 1996.

De steen afgewenteld, Capelle aan den IJssel 1998.

Preken in: *Een zaaier ging uit* en *Uit den schat des Woords* en diverse andere uitgaven

In memoriam Ds. A. Elshout

Saambinder 15 augustus 1991, door ds. D. Rietdijk

Zaterdagavond 10 augustus j.l. werden wij opgeschrikt door het overlijdensbericht van onze geliefde ambtsbroeder, ds. Arie Elshout, op de leeftijd van 68 jaar. Zeer plotseling werd hij uit het leven weggenomen, terwijl hij ten behoeve van de zending in Nigeria vertoefde. Gedurende vier weken zou hij daar werkzaam zijn. Hij was nog maar een enkele dag in Nigeria, toen de Heere Zijn dienstknecht afloste.

Allereerst gaan onze gedachten uit naar mevrouw Elshout, die om gezondheidsredenen niet meegegaan was naar het zendingsveld. Wat is het voor haar geweest, om dit bericht te moeten ontvangen, en om het te verwerken. De Heere ondersteunde haar, alsmede haar kinderen en kleinkinderen, met Zijn genade en vertroosting.

Wij denken aan de gemeente van Scheveningen, die zeer abrupt haar herder en leraar moet missen. Het woord uit Hebrëeën 13:7 moge door hen en ons allen beoefend worden: *Gedenkt uw voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst van hun wandeling*. Wij denken aan onze gemeenten die andermaal een dienaar van het Woord moeten missen.

Ds. Arie Elshout werd geboren op 20 januari 1923 te Rotterdam. Zijn ouders waren aangesloten bij de Oud-Gereformeerde gemeenten. Later zijn zij lid geworden bij de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-Centrum. Dat was de gemeente waarin de Heere hem als 18jarige te sterk werd. De Heere trok hem vanuit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht. Zelf woonde hij na zijn huwelijk in Rotterdam-Zuid, waar hij enkele maanden als diaken heeft gediend, omdat hij een attest verkreeg en daarna door het curatorium werd toegelaten tot de theologische school. De Heere maakte zijn geschonken beloften waar en hij heeft de gemeenten gediend vanaf 1955, toen hij als kandidaat tot de heilige dienst bevestigd werd tot predikant van de gemeente van Utrecht. Bijna 36 jaar heeft hij in de gemeenten het Woord mogen bedienen, zowel hier in Nederland als in Amerika. Na zijn eerste gemeente van Utrecht diende hij achtereenvolgens de gemeenten van Scheveningen, Artesia, Kalamazoo, Slikkerveer, Zoetermeer en (andermaal) Scheveningen. Hij was van 1979 tot 1980 een jaar werkzaam op het zendingsveld van Nigeria.

Niet alleen heeft hij zijn krachten gegeven aan het gemeentelijke werk. Hij is verscheidene jaren deputaat van de zending geweest. Een aantal jaren is hij lid geweest van het bestuur van de jeugdbond, eerst als voorzitter van de sectie - 1-16 en daarna als voorzitter van het bondsbestuur. Niet onvermeld mag blijven dat hij ook lid was van de sectie psychiatrie van het deputaatschap Algemene Diakonale zaken.

Hij heeft de roeping die hij van de Heere ontvangen had, vervuld op geheel eigen wijze. Een oprechte wijze. De genade van God had hem oprecht gemaakt voor God en mensen. Zijn spreken in het persoonlijke gesprek was eerlijk en zuiver. Onze broeder

is ingegaan in dat land waar al wat van de mens is achterblijft.

Alle tekortkomingen, zonden en ongerechtigheden zijn voorgoed voorbij. Daar mag hij de Koning aanschouwen in Zijn schoonheid. Zijn weg is niet altijd een gemakkelijke geweest. En dan denk ik aan de periode in Amerika waar hij zich lange tijd onder medische behandeling moest stellen. Die periode is voor zijn persoonlijk leven niet ongezegd gebleven. Vanuit die ervaring zijn twee boeken door hem geschreven: Een helpende handen Nogmaals een helpende hand. Deze twee geschriften hebben in wijde omtrek veel zegen afgeworpen voor mensen in psychische en geestelijke noden. Naast deze boeken schreef hij nog: *Doet dat tot Mijn gedachtenis*. Verder verschenen er van zijn hand vele publicaties in diverse kerkelijke bladen.

Aan dit werkzame leven kwam een einde. God nam hem weg. De tijd was gekomen en de raad van God uitgediend. Ook deze arbeid zal niet ijdel zijn in de Heere. Vanuit dit sterven van ds. Elshout komt er een laatste roepstem van deze dienaar tot de gemeenten: *Bereidt uw huis, want gij zult sterven. Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid, en hun werken volgen met hen* (Openb. 14:13).

Op het moment waarop ik dit schrijf, zijn er nog geen nadere gegevens te vermelden omtrent de dag en plaats van de teraardebestelling.

Moerkapelle,
ds. D. Rietdijk.

5. Klaas de GIER, (1915-1999)

In het dorpje Dalem werd op 4 juli 1915 Klaas de Gier geboren. Het was voor vader Poulus de Gier, een welgestelde landbouwer, zijn vijfde kind, voor moeder Cornelia Engelina Bijsterveld het eerste en ook enige kind. Zij was de tweede vrouw van 'Touw', wiens eerste echtgenote in 1910 overleden was.

In 1918 stierf vader De Gier aan de gevolgen van de beruchte Spaanse griep. Zodoende bleef zijn vrouw met vier kinderen achter. Zij is nooit meer hertrouwd, zodat zij, toen ze in 1990 overleed, 71 jaar weduwe was geweest.

De familie De Gier was kerkelijk meelevend en zeer gehecht aan de Hervormde Kerk. Poulus, afkomstig uit een oud Gelders geslacht van roomse oorsprong, dat in 1726 overging tot het protestantisme, diende de hervormde gemeente van Dalem in het ambt van diaken. Het sterven van zijn oudste dochtertje, dat in 1906 op driejarige leeftijd overleed, gebruikte de Heere tot zijn bekering. Spoedig daarna bedankte hij voor zijn ambt en bleef voortaan 's zondags thuis, omdat hij het niet meer eens kon zijn met de toenmalige ethische prediking in de gemeente. Zijn tweede vrouw volgde hem later hierin niet, maar bleef de kerkdiensten bijwonen, hoewel zij het ook met de prediking in het algemeen niet eens was. Zelfs deed ze nog in 1926 openbare belijdenis in de Hervormde gemeente. Van enige verwijdering tussen man en vrouw was echter geen sprake; haar man verhinderde haar kerkgang nooit.

Als gevolg van deze verwickelingen bleven de drie jongste kinderen echter ongedoopt. De jonge Klaas miste bij het opgroeien zijn vader sterk, hoewel hij hem nauwelijks bewust had meegemaakt. Later zou hij persoonlijk veel troost ontvangen uit Psalm 103:13: 'Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt Zich de HEERE over degenen die Hem vrezen.' Reeds op jeugdige leeftijd werkte de Heere zaligmakend in zijn hart. Bij het ouder worden ging het Klaas drukken dat hij niet gedoopt was.

Toen moeder De Gier in 1929 de hervormde gemeente van Dalem verliet om lid te worden van de op 6 mei 1929 te Gorinchem geïnstitueerde Christelijke Gereformeerde Kerk, volgde Klaas haar niet. Hij kerkte voornamelijk bij de Hervormd-gereformeerde predikanten in Gorinchem, hoewel hij ook wel met zijn moeder en broers meeging naar de Christelijke Gereformeerde Kerk aldaar. Tevens was hij lid van de hervormde jongelingsvereniging.

Inmiddels was hij na het lager onderwijs de Rijks-HBS te Gorinchem gaan volgen. Met goed gevolg werd deze opleiding afgerond, waarna hij zijn studie medicijnen aanving aan de Rijksuniversiteit van Utrecht. Arts worden was aanvankelijk de keuze van zijn leven, maar zijn hart moest een andere keuze doen. Na enkele jaren de artsenstudie te hebben gevolgd, werd hem duidelijk dat de Heere hem afzonderde tot het ambt van predikant. Aanvankelijk wilde hij daar niets van weten en er rees verzet in zijn hart. Maar toen hij bepaald werd bij de woorden 'Die gezond zijn, hebben de medicijnmeester niet van node, maar die ziek zijn', werd zijn tegenstand gebroken. Hij besloot de studie geneeskunde af te breken en zich aan de theologiestudie te wijden.

Nu voelde hij zich al eerder sterk aangetrokken tot de Gereformeerde Gemeenten. Dat had een achtergrond. Toen hij eens op vakantie in Dalem was, vroeg zijn moeder of hij die avond mee wilde gaan naar een weekdienst in Gorinchem, waarin ds. M. Heikoop van Utrecht zou voorgaan. Er was toen nog geen Gereformeerde Gemeente aldaar, maar wel werden er weekdiensten georganiseerd door de latere ouderling Arie Korevaar in een zaaltje aan de Zusterstraat. De preek ging deze avond over 'De droefheid naar God', een tekst waar Klaas zelf toen veel mee bezig was.

Na de dienst zei ds. Heikoop: 'Er is hier vanavond wat gebeurd.' Korevaar antwoordde dat dit te maken kon hebben met die jongen van De Gier. Vervolgens vroeg ds. Heikoop of Klaas eens bij hem langs wilde komen, als hij weer in Utrecht was. Hierna volgde hij bij ds. Heikoop de catechisatie en werd in 1940 door hem gedoopt. Onuitwisbaar was de indruk die deze plechtigheid op hem maakte.

Het bedienen van dit sacrament zou later in zijn ambtelijk leven tot de meest geliefde werkzaamheden gaan behoren. Ook contacten met studiegenoten die tot de Gereformeerde Gemeenten behoorden, bevorderden zijn belangstelling voor dit kerkverband.

Vriendschap met de rechtenstudent Jan Wisse Kersten, de latere predikant, bracht hem regelmatig in de pastorie van diens vader, de Rotterdamse predikant G.H. Kersten.

Later trok moeder De Gier bij haar zoon in en dat deed zijn vriend Kersten eveneens. In de Utrechtse woning waren zij de organisatoren van studentenbijeenkomsten en ze kregen zelfs ds. G.H. Kersten zover dat hij, ondanks zijn overladen werkprogramma, bereid was om aldaar lezingen te houden.

De roeping tot predikant werd door de jonge De Gier steeds sterker ervaren. Dat had tot gevolg dat hij zich in 1944 meldde bij de Utrechtse kerkenraad om een attest te krijgen, teneinde onderzocht te worden door het Curatorium van de Gereformeerde Gemeenten.

Dat onderzoek vond plaats op 22 juli 1944. De Gier werd toegelaten tot het volgen van de opleiding tot dienaar des Woords. De oorlogsomstandigheden waren er evenwel de oorzaak van dat eerst in 1945 een begin met de theologiestudie in Rotterdam kon worden gemaakt. Enkele malen was De Gier per fiets van Utrecht naar Rotterdam gereden om bij ds. Kersten studieboeken op te halen, zodat hij zich thuis kon voorbereiden. Door zijn universitaire studie had hij een voorsprong op de andere studenten, waardoor hij een jaar studie mocht overslaan.

In 1946 begon hij in Klaaswaal een stichtelijk woord te spreken. Niet iedereen was van zijn prediking gediend. Met een zekere argwaan vanwege zijn universitaire opleiding bekeken sommigen hem, anderen konden zich niet vinden in zijn stijl van voorgaan en zijn afkomst uit een milieu buiten de Gereformeerde Gemeenten bleek voor weer anderen ook al een hinderpaal te zijn. Hem werd zelfs verweten dat zijn spreken zonder geestelijk voedsel zou zijn.

De Heere nam het echter voor hem op en bemoedigde hem, hoewel het hem persoonlijk zeer deed. Sommige kansels waren voor hem gesloten. Ds. Kersten, die bijzonder op hem gesteld was en hem van nabij kende, nam hem in bescherming toen bleek dat zelfs drie predikanten zich tegen hem keerden. Twee van hen kwamen daar later op terug en boden hun excuses aan. Overigens waren er ook velen die zich graag onder zijn prediking schaarden en die met stichting onder zijn gehoor zaten.

In 1948 werd de studie te Rotterdam afgerond. Ds. Kersten had voorgesteld dat hij reeds in 1947 zijn studie zou voltooien, maar daar had De Gier geen oren naar.

Zodoende werd hij in 1948 beroepbaar gesteld. Het beroep van Lisse nam hij aan. Precies een maand na het heengaan van ds. Kersten, op 6 oktober 1948, werd hij

aldaar als predikant bevestigd door docent dr. C. Steenblok. Met de tekstwoorden uit Lukas 5:31-32 verbond hij zich aan zijn eerste gemeente. Met zijn moeder betrok hij de royale pastorie aan de Heereweg 294.

Op 28 juni 1950 trouwde ds. De Gier met Dorothea L. Segers, dochter van een diaken uit Lisse. Ds. J.W. Kersten, met wie ds. De Gier altijd hartelijke vriendschapsbanden heeft onderhouden, bevestigde het huwelijk. Een weg van beproeving en smart was het overlijden tijdens de bevalling van hun eerste kind Poul in 1951. De Heere schonk evenwel troost bij dit verdriet.

In 1953 werd het beroep van de grote gemeente van Den Haag aangenomen. Reeds eerder leefde bij de predikant de overtuiging dat de Heere hem ooit nog eens deze gemeente als arbeidsveld zou aanwijzen. Ds. Chr. van Dam, die met de nood van de lege kansel van Den Haag werkzaam was, bevestigde hem op 7 oktober. De dag daarna deed de nieuwe predikant intrede (Kol. 1:25-26).

In deze gemeente had hij een omvangrijke taak, die hij met grote getrouwheid vervulde. Hij nam in het geheel van de gemeenten een gewaardeerde plaats in en genoot breed vertrouwen. Dat bleek onder meer uit zijn benoeming tot lid van het Curatorium in 1959.

In 1960 kwam het geheel onverwachte overlijden van de predikant van Scheveningen, J.W. Kersten. Toen ds. Kersten in 1956 het beroep naar Scheveningen had aangenomen, betrok hij een pastorie die in dezelfde straat stond als waarin ds. De Gier met zijn gezin woonde, de Cornelis de Wittlaan. Ze woonden op slechts een steenworp afstand van elkaar vandaan en vaak waren ze elkaar tot steun in het ambtelijke leven.

Door het heengaan van ds. Kersten, die docent was aan de Theologische School in Rotterdam, ontstond daar een vacature. Daarin werd op tijdelijke basis, tot aan de eerstvolgende Generale Synode, ds. De Gier benoemd. Opnieuw een bewijs van het grote vertrouwen dat hij genoot. In 1962 werd hij tot docent benoemd. Van de vakken waarin hij de studenten onderwees, dogmatiek, homiletiek, Nieuwe Testament en kerkrecht, lag het laatste hem het meest na aan het hart. Spoedig bleken daar wel in het bijzonder zijn capaciteiten te liggen. Hij bereidde zijn lessen grondig voor en verwerkte de leerstof in dictaten, die later de basis zouden vormen voor gedegen studiewerken over het kerkrecht en de Dordtse Leerregels.

Toen rector ds. L. Rijksen in 1969 overleed, werd ds. De Gier als zodanig benoemd. Tevens werd hij in diens plaats hoofdredacteur van De Saambinder, het kerkelijk weekblad van de Gereformeerde Gemeenten.

De opleiding van aanstaande dienaren des Woords woog hem zwaar. In de lijn van zijn leermeester ds. G.H. Kersten trachtte hij in alle opzichten het kerkrechtelijk handelen binnen de gemeenten te bevorderen. Daarnaast streefde hij er intensief naar om de opleiding op een hoger niveau te brengen.

De Haagse predikant was reeds eerder voor enkele taken aangezocht. Zijn praktisch inzicht en heldere wijze van denken, alsmede de nuchterheid die zijn persoonlijkheid kenmerkte en zijn brede kennis, waren er aanleiding toe dat men hem in 1954 in het bestuur van de kweekschool 'De Driestar' benoemde.

Tot 1975 heeft hij de belangen van deze in omvang en leerlingenaantal explosief toenemende onderwijsinstelling behartigd.

In 1955 kwam er opnieuw een bestuursfunctie bij, toen de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (VGS) hem in het bestuur benoemde. Tot 1982 heeft hij deze taak vervuld en de vereniging van 1969 tot 1979 als voorzitter gediend. Uit beide functies sprak zijn sterke betrokkenheid bij het reformatorisch onderwijs. Daar-

naast had hij zitting in verschillende deputaatschappen.

Ds. De Gier was in zijn benadering naar mensen toe nuchter en zakelijk. Toen zich in de zestiger jaren een sollicitant meldde voor een onderwijzersplaats aan de Eben-Haëzerschool te Scheveningen, vroeg ds. De Gier hem of hij achter de leer van de Gereformeerde Gemeenten stond. 'En ik vraag niet of u achter de traditie van de Gereformeerde Gemeenten staat', zo voegde hij aan de vraag toe. Dit standpunt was hem eigen en kenmerkte hem.

In 1974 viel hem publieke waardering en erkenning ten deel, toen hij benoemd werd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

In 1975 nam hij een beroep uit Arnhem aan. Het was het derde beroep dat deze gemeente binnen korte tijd op de Haagse predikant uitbracht. Ds. De Gier, voor wie de eerdere beroepen zwaar gewogen hadden, wist dat de Heere hem in deze gemeente wilde hebben. Hij betrok een pastorie in het landelijke Velp, riant gelegen tegenover een bosperceel. De drukte van het ambtelijke werk en zijn vele nevenactiviteiten - het rectoraat van de Theologische School bleef hij vervullen, ondanks de afstand Velp-Rotterdam - deden hem regelmatig een fietstocht langs de IJssel maken. Hij mocht in Arnhems gemeente echter ervaren dat God Dezelfde is Die hem ook in Lisse en in Den Haag zegen op zijn bediening had geschonken.

Ondanks het vele goede in en rond Arnhem voelde hij dat zijn weg naar elders zou leiden. Zijn gezin bereidde hij voor op een andere woonplaats. Toen zijn vorige gemeente hem opnieuw beriep, nam hij dat beroep aan en zodoende werd hij in 1980 voor de tweede maal in de hofstad bevestigd.

Zijn tweede verblijf aldaar duurde tot hij zich wegens afnemende gezondheid per 1 november 1997 genoodzaakt zag om emeritaat aan te vragen. Twee jaar eerder werden zijn rectoraat en docentschap aan de Theologische School beëindigd. In 1985 had hij zijn 25-jarig jubileum als docent mogen herdenken. Bij deze gelegenheid werd hem onder de titel *Uit louter genade een bundel opstellen aangeboden*, geschreven door vrienden en oud-leerlingen.

Een ernstige, slepende ziekte maakte echter dat hij zijn zo geliefde arbeid in de gemeente moest opgeven en niet meer kon voorgaan in de prediking. Hij heeft zelfs geen afscheidspredicatie meer gehouden, maar op een avond in de week heeft hij alleen voor zijn gemeente van achter de voorlezersplaats afscheid van zijn gemeente genomen, nadat hij kort tevoren voor het laatst een dienst had geleid, waarin hij diaken D.J. van Winkelen tot ouderling had bevestigd.

Inmiddels had hij de ruime pastorie aan de Beeklaan verlaten en verwisseld voor de leegstaande ambtswoning van Den Haag-Zuid, tot in 1998 een woning werd betrokken in Vuren, op korte afstand van de plaats waar hij geboren was en waar zijn voorgeslacht generaties lang gewoond heeft.

In het najaar van 1998 werd in een drukbezochte bijeenkomst in zijn eerste gemeente Lisse het zeldzame feit herdacht dat hij vijftig jaar dienaar des Woords mocht zijn. Tijdens deze bijeenkomst werd zijn laatste boek gepresenteerd, een prekenbundel over Job, getiteld *Beproefd en gelouterd*. Uit deze preken, die ds. De Gier gehouden heeft aan het eind van de jaren zestig, blijkt zijn grote bewogenheid met zielen die aan zijn zorgen waren toevertrouwd. Daarin wordt op schriftuurlijk-bevindelijke wijze het werk der genade verklaard.

In het begin van 1999 werd duidelijk dat zijn ziekte voortwoekerde. Enkele malen werd voor zijn leven gevreesd. Toch nog onverwacht kwam in de nacht van 10 augustus 1999 zijn levenseinde. Een enkele dag voor zijn heengaan bezocht ds. M. Golverdingen van Gorinchem, tot welke gemeente hij behoorde, hem op zijn sterfbed. Na het lezen van Psalm 23 en gebed herhaalde hij het eerste vers van deze Psalm,

waarna hij sprak: 'Eeuwig boven, eeuwig boven.'

Ook haalde hij de laatste dagen van zijn leven steeds een gedicht aan van ds. P. Los, '*Mijn Vader telt de uren, het zal niet lang meer duren.*'

Op zaterdag 14 augustus vond de begrafenis plaats op het oude kerkhof van Dalem, waar velen van zijn voorgeslacht rusten. In de rouwdienst, die in Gorinchem werd gehouden, ging zijn neef ds. J.S. van der Net voor. Aan de groeve werd het woord gevoerd door ds. Golverdingen. Deze memoreerde dat met de overledene de laatste van een generatie predikanten binnen de Gereformeerde Gemeenten was heengegaan.

Geschriften

Lazarus, onze vriend, slaapt. Toespraken bij de begrafenis van ds. J.W. Kersten. Utrecht 1960.

Toelichting op de D.K.O. in vraag en antwoord, Utrecht z.j. (1968).

Explanation of the church order of Dort in questions and answers, z.p. z.j. (1974).

De brief aan Filémon, Utrecht 1979.

Toelichting op de Dordtse Kerkorde in vraag en antwoord, Houten/Utrecht 1983.

Toelichting op de Nederlandse Geloofsbelijdenis, Goes z.j.

'Vrijheid en gebondenheid'. Meditatie in: Vergeef ons onze schulden, z.p. z.j. (1985).

De Dordtse Leerregels, Rotterdam z.j.

De kerkelijke tucht. Referaat ambtsdragersconferentie classis Gouda, z.p. z.j.

De Dordtse Kerkorde. Een praktische verklaring, Houten 1989.

De geschiedenis en de kenmerken van het Gereformeerd Kerkrecht, Houten 1997.

Beproefd en gelouterd. Negentien preken over Job, Houten 1998.

Bijdragen aan: prekenserie Uit de Schat des Woords, diverse jaargangen (1949-1954). prekenserie Van Recht en Genade, jaargang 2.

In memoriam Ds. K. de Gier (1915-1999)

Saambinder 19 augustus 1999, Ds. M. Golverdingen.

In de nacht van dinsdag 10 augustus 1999 overleed in zijn woning aan de Waaldijk te Vuren ds. K. de Gier, emeintus-predikant van de Gereformeerde Gemeente te Den Haag-Centrum. Na een ziekenhuisopname in maart volgde nog een tijdelijke opleving, maar het einde was onafwendbaar. Zijn eens zo sterke constitutie werd door een telkens terugkerende ziekte geheel afgebroken. Vrijwel tot het laatst toe waren zijn gedachten helder. In het vaste vertrouwen en de kalmte van het zaligmakend geloof, dat alles van de Heere verwacht in leven en sterven, is hij in zijn slaap heengegaan. Bij het laatste bezoek las ik Psalm 23. Na het gebed herhaalde hij de eerste verzen met de toevoeging: "*Eeuwig boven, eeuwig boven*".

Klaas de Gier werd op 4 juli 1915 te Dalem, in de omgeving van Gorinchem, geboren. Zijn ouders konden zich niet verenigen met de ethische prediking die toen in de Hervormde Kerk ter plaatse werd gebracht. Daardoor bleef hij ongedoopt en behoorde hij kerkelijk eigenlijk nergens bij, al bezocht hij wel kerkdiensten. Als klein kind verloor hij reeds zijn vader, maar de Heere betoonde in zijn jongensleven van Hem af te weten. In zijn studeerkamer hing de tekst uit Psalm 103 : 13, die door Gods genade reeds vroeg voor hem zo'n rijke inhoud kreeg: "Gelijk zich een vader ontfermt, over de kinderen, ontfermt Zich de HEERE over degenen, die Hem vrezen". De jonge De Gier wilde arts worden en ging in Utrecht medicijnen studeren. Daar sloot hij hechte vriendschappen o.m. met de rechtenstudent Jan Kersten - de latere predikant ds. J.W.

Kersten - met Bauke Tuinier, die later o.m. arts was in Ridderkerk-Slikkerveer en met de rechtenstudent Jo de Heer, die bekendheid zou krijgen als secretaris van "de Scholenbond". Zijn vriendschap met Jan Kersten, die hem vaak meenam naar Rotterdam, bracht hem in nauw contact met ds. G. H. Kersten. In Utrecht was hij ook in aanraking gekomen met de Gereformeerde Gemeente aldaar. Hij voelde zich daartoe sterk aangetrokken. In 1940 werd hij als volwassene door ds. M. Heikoop gedoopt.

Tijdens de medicijnenstudie kreeg hij werkzaamheden met het ambt van predikant. Hij wilde echter alles liever dan dat. Maar de Heere verbrak zijn weerstand door een krachtig spreken: "Die gezond zijn hebben de medicijnmeester niet van node, maar die ziek zijn ". Hij liet de medicijnenstudie los en studeerde theologie tot de bezetters de rijksuniversiteit sloten. In de zomer van 1944 werd hij toegelaten tot de Theologische School in Rotterdam.

Door de oorlogsomstandigheden kon hij met de studie in Rotterdam pas in 1945 beginnen. Hij had het aanvankelijk verre van gemakkelijk. Het feit, dat hij reeds in Utrecht had gestudeerd, werd niet door ieder in dank afgenomen. Hij kwam bovendien uit een ander kerkelijk milieu en had een eigen stijl. Een bekende predikant liet zelfs enkele kansels voor de jonge student sluiten omdat zijn studentenpreekjes geen geestelijk voedsel zouden bieden. Ds. Kersten die hem goed kende en zeer op hem gesteld was, nam het steeds en toen in het bijzonder, voor de jonge proponent op.

Op 6 oktober 1948 - een maand na het heengaan van ds. Kersten - werd hij door dr. C. Steenblok te Lisse als predikant bevestigd. De tekst, die hij voor zijn intrede koos, was Lukas 5 : 31- 32. Hij mocht in Lisse ervaren, dat de Heere de deur van het Woord opende om de verborgenheid van Christus te spreken. Na een niet ongezegende periode van vijf jaar, nam hij het beroep aan naar Den Haag-Centrum, dat in die tijd zo'n 1400 leden en doopleden telde.

Zijn lange verblijf in de Hofstad leidde tot een nauwe verbondenheid met gemeente en kerkenraad. De Heere wilde hem gebruiken om ogen van blinden te openen en Gods kinderen te bouwen in het allerheiligste geloof. In 1975 riep de Heere hem echter om in Arnhem het Woord van vrije genade te verkondigen. Dat mocht hij daar met veel blijdschap en gemakkelijke doen. Hier genoot hij op stille zomeravonden van het rivierenland rond de stad, dat hem herinnerde aan zijn geboortestreek. Het werk in Arnhem bleef niet zonder vrucht. De Heere wees hem echter opnieuw op Den Haag. Zijn vrouw vroeg hij om de koffers maar vast gereed te zetten. In februari 1980 werd hij voor de tweede maal in 's-Gravenhage-C bevestigd om de nu sterk verkleinde gemeente opnieuw te dienen. Op 1 november 1997 ging hij met emeritaat. In het najaar van 1998 mocht hij tijdens een zeer druk bezochte receptie te Lisse gedenken, dat hij vijftig jaar dienaar des Woords mocht zijn.

Daarmede werd een voorrecht, dat de Heere aan zeer weinigen van Zijn knechten vergunt, zijn deel.

Veel taken heeft de overledene in die lange reeks van jaren in ons kerkelijk leven mogen vervullen. Zo was hij in de periode van 1965 tot 1989 tien keer scriba van de Generale Synode. Na het sterven van ds. L. Rijksen in 1969 werd hem het hoofdredacteurschap van De Saambinder toevertrouwd. Deze taak zou hij ruim zestien jaar behartigen. Van vele deputaatschappen maakte hij deel uit. Van bijzondere betekenis was echter het docentschap aan de Theologische School in de jaren 1960-1995, die hij overigens vanaf 1969 ook vele jaren als rector diende. Als docent had het gereformeerde kerkrecht zijn grote liefde. Drie van de zes boeken die hij schreef, gingen over dat onderwerp. In een artikel in het Reformatorisch Dagblad van donderdag 12 augustus j.l. kreeg het feit reeds aandacht, dat Ds. De Gier door zijn

inzet in de kring der gemeenten een groter draagvlak voor werkelijk kerkelijk denken en handelen kon scheppen. Ds. de Gier heeft ook veel mogen doen voor het reformatorisch onderwijs. Hij maakte van 1954-1975 deel uit van het bestuur van de Stichting "De Driestar". Van 1955 tot 1982 was ds. De Gier bovendien lid van het bestuur van de V.G.S. oftewel de Scholenbond, terwijl hij in deze periode tien jaar als voorzitter functioneerde.

Hoe zeer hij zich ook betrokken wist bij het docentschap aan de Theologische School, bij het onderwijs en andere activiteiten, de prediking van het Woord was en bleef zijn éérste taak. Iedereen kan hem als prediker leren kennen uit de recente bundel Beproefd en gelouterd. Negentien preken over Job (1998).

Deze preken sprak hij ongeveer dertig jaar geleden uit in Den Haag-C in een tijd, dat er ernstige roepstemmen tot de hele gemeente kwamen. Ze treffen door directheid en sprekende beelden. Hij preekte zo om middellijkerwijs jong en oud de noodzakelijkheid op het hart te binden om in Christus geborgen te worden en Gods volk heen te leiden naar hetgeen ze in Christus hebben. Hagenaars en oud-Hagenaars herinneren zich nog goed, dat hij een preek vaak besloot met een heenwijzing naar Gods genadig welbehagen:

*"Alle roem is uitgesloten.
Onverdiende zaligheên
heb ik van mijn God genoten.
"k Roem in vrije gunst alleen".*

Ook werd het slot van de preek vaak gevormd door een aanhaling uit het bekende lied van Da Costa: "Halleluja, Lof zij het Lam...".

Ds. de Gier is niet meer hier Aan zijn arbeid kleefden zonden en gebreken, maar de Heere gebruikte hem bijna vijftig jaar als Zijn instrument om ons als gemeenten véél te geven. Zijn Naam zij daarvoor alle lof en eer. De overledene deed Zijn werk met hart en ziel. Het loslaten van het een en ander viel hem zeer moeilijk, totdat de Heere hem losmaakte. Toen zei hij mij: "Het is zo'n groot verschil of je moet loslaten of dat je het mag doen. Als je mag loslaten, zet de Heere er iets tegenover van Zichzelf. Dat is de hoop. De hoop beschaamt niet, omdat de liefde Gods in het hart is uitgestort. Dat is zo'n groot wonder. Je weet dat het einde komt, maar Hij zal Zijn beloften vervullen".

Zo heeft hij de laatste maanden door het geloof met algehele overgave van het hart mogen leven uit het woord van de profeet: "In stilheid en vertrouwen zal uw sterkte zijn". Zijn sterven werd erven. De zonde ligt nu voor eeuwig achter hem. Het woord boven de rouwcirculaire is voor hem ten volle waar geworden" Ik zal U loven in eeuwigheid, omdat Gij het gedaan hebt" (Ps. 52 : 11).

Gorinchem,

Ds. M. Golverdingen.

6. HAKKENBERG, 1929-1994

Dirk Hakkenberg werd geboren op 26 februari 1929 te Bodegraven. Zijn ouders, Johannes Gerardus Hakkenberg en Lygina van Woerden, hadden tien kinderen, namelijk zeven jongens en drie meisjes. Vader Hakkenberg had een kaashandel in Bodegraven. Ook was hij diaken van de Gereformeerde Gemeente in deze plaats. Dirk, het jongste kind uit het gezin, werd gedoopt door ds. W.C. Lamain.

Dirk Hakkenberg groeide op in een gezin waarin veel gesproken werd over de wegen des Heeren. Vooral na de verhuizing naar Utrecht in 1935 bezocht moeder Hakkenberg met haar jongste zoon vaak gezelschappen. Ook werden vaak weekdiensten bezocht.

Nadat Dirk het H.B.S.-diploma had behaald, volgde hij de lessen aan de kweekschool te Utrecht, waar hij in 1948 in bezit kwam van de onderwijzersakte en de hoofdakte.

Het is in deze tijd geweest dat er een verandering in zijn leven plaatsvond. De Heere opende zijn ogen voor zijn schuld voor God en er kwam een honger naar het Woord. Veel heeft hij gelezen in de oudvaders, zoals Brakel en Van der Groe. Hij vond zijn leven verklaard in het boekje van ds. J.C. Philpot, *De erfgenamen des hemels wandelende in de duisternis en de erfgenamen der hel wandelende in het licht*.

Door het ontdekkend licht van de Heilige Geest leerde hij zichzelf meer en meer kennen als een schuldig zondaar. Maar hij mocht ook de Heere Jezus leren kennen als zijn Borg en Zaligmaker. Hij kon vertellen hoe na veel strijd de Christus aan Zijn ziel geopenbaard was, onder een preek over het kruiswoord 'Mij dorst.'

De Heere heeft ook de prediking van ds. J. van den Berg, die in 1946 naar Utrecht gekomen was, willen zegenen aan zijn hart. Zo heeft ds. Hakkenberg één dag voor zijn overlijden nog verteld dat hij als jongen onder een voorbereidingspreek uit Mattheus 5 zeer getroffen werd in het hart. De tekst was: 'Zalig zijn die treuren, want zij zullen vertroost worden.' Er staat in de tekst: '...zullen vertroost worden', maar, zo vertelde hij: 'ik werd toen al vertroost.'

De volgende zondagmorgen mocht hij voor de eerste maal aangaan aan het Heilig Avondmaal. Hij was toen achttien jaar en had kort daarvoor belijdenis des geloofs afgelegd.

In 1948 ging hij werken op een christelijke school in Harskamp. In 1950 kon hij als onderwijzer op de Rehobothschool te Geldermalsen beginnen.

Hij trad op 28 oktober 1953 in het huwelijk met Everdina van Arkel in de Gereformeerde Gemeente te Tricht. Het huwelijk werd kerkelijk bevestigd door ds. L. Kieboom met de tekst: 'Zou Mijn aangezicht moeten medegaan om u gerust te stellen?' (Ex. 33:14).

Toen hij 21 jaar oud was, riep de Heere hem tot het ambt van predikant. Met kracht kwamen deze woorden uit Jesaja 49:6 in zijn ziel: 'Het is te gering, dat gij Mij een knecht zoudt zijn om op te richten de stammen van Jakob en om weder te brengen de bewaarden in Israël; Ik heb u ook gegeven tot een Licht der heidenen, om Mijn heil te

zijn tot aan het einde der aarde.'

Er was een begeerte gekomen om dat heil te mogen prediken aan verloren zondaren. Hij heeft vaak gedacht dat de Heere hem riep voor het zendingswerk, maar dit Woord werd op een andere wijze vervuld, bleek later.

Gedurende elf jaar was hij werkzaam in het onderwijs te Geldermalsen. Met liefde en grote ernst wees hij zijn leerlingen erop om toch vroeg de Heere te zoeken. Voor zichzelf maakte hij een donkere tijd mee van strijd en aanvechting. Maar de Heere gaf uitkomst met de woorden van Paulus uit Efeze 2:1: 'En u heeft Hij mede levend gemaakt, daar gij dood waart door de misdaden en de zonden.'

In 1959 vertrok het echtpaar naar Veenendaal, waar Hakkenberg les ging geven op een school voor Voortgezet Gewoon Lager Onderwijs (VGLO). Het volgende jaar ontving hij een attest van de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente te Veenendaal. Hij meldde zich bij het curatorium en werd toegelaten tot het volgen van de lessen aan de Boezemsingel.

Er werden in 1960 nog vier andere studenten aangenomen: **A. Bregman**, F. Harinck, G. Mouw en J.C. Weststrate.

Een onvergetelijke en goede tijd heeft hij op de Theologische School gehad, hoewel er veel gereisd moest worden en hij soms van zaterdag tot woensdag van huis was.

Nadat het echtpaar Hakkenberg zeven en een half jaar getrouwd was, betoonde de Heere opnieuw een Hoorder van het gebed te zijn. Hij schonk hun op 23 april 1961 een dochter, Martina Johanna.

Als student ging hij op tweede paasdag 1964 voor in de gemeente van Dordrecht. Zijn hart werd naar deze gemeente overgebogen en het was dan ook tot diepe verwondering dat hij een beroep ontving en mocht aannemen (juli 1964).

Op 9 september van dat jaar werd hij bevestigd door zijn geliefde docent, ds. K. de Gier, met de woorden uit Kolossenzen 4:17: 'En zegt tot Archippus: Zie op de bediening, die gij aangenomen hebt in de Heere, dat gij die vervult.'

's Avonds deed ds. Hakkenberg intrede met de tekst uit 1 Samuël 3:10b: 'En Samuël zeide: Spreek, want Uw knecht hoort.'

Het was een goede en gezegende tijd in Dordrecht. De gemeente groeide met 400 zielen. De pastorie stond open voor iedereen. Niet alleen mevrouw Hakkenberg, maar ook haar moeder, mevrouw Van Arkel, kreeg door haar gastvrijheid een grote plaats in de gemeente.

Na negen jaar moest hij de gemeente loslaten. Het was een pijnlijk en moeilijk afscheid, maar de Heere wees een nieuwe gemeente aan en leidde de weg naar Lisse. Hij nam op 6 mei 1973 van zijn eerste gemeente afscheid met de woorden uit 2 Korinthe 11:2b: 'Want ik heb ulieden toebereid om u als een reine maagd aan één Man voor te stellen, namelijk aan Christus.'

Zo verhuisde het gezin Hakkenberg naar Lisse. Ds. Hakkenberg werd op 9 mei 1973 door ds. R. Boogaard van Leiden bevestigd met de woorden uit Openbaring 22:16: 'Ik, Jezus, heb Mijn engel gezonden om ulieden deze dingen te getuigen in de gemeenten.'
's Avonds was de intredetekst uit 1 Korinthe 3:11: 'Want niemand kan een ander fundament leggen dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.'

Twaalf jaar heeft hij de gemeente van Lisse mogen dienen. Hij getuigde zelf eens dat zijn arbeid niet ijdel in de Heere is geweest. Als een herder dreef hij achter de kudde aan, haar dodelijke dag niet begerende.

Later schreef hij over deze periode in een afscheidsbrief, afgedrukt in de kerkbode: 'Zo heel veel is met elkaar doorleefd in blijde dagen, in droeve omstandigheden. Wel 165 maal stonden wij met u op de dodenakker om geliefde overledenen aan de schoot

der aarde toe te betrouwen en niet altijd treurend als degenen die geen hoop hebben. Soms blijmoedig en vervrolijkt in de Heere, als wij bediend werden met zalige hoop in het hart uit Hem, Die getuigt: "Ik ben de Opstanding en het Leven, die in Mij gelooft, zal leven, al ware hij (of zij) ook gestorven."

Ook het werk in de classis deed hij met grote getrouwheid. Aan de broederlijke samenwerking met de ambtsbroeders in de classis bewaarde hij een goede herinnering. Na een innerlijke losmaking en veel strijd zond de Heere hem naar Groningen. Deze gemeente had inmiddels voor de vijfde maal een beroep op hem uitgebracht. Nu riep de Heere hem om in het wijde Groningerland het visnet van het Evangelie des Koninkrijks uit te werpen, zoals dat helder aan Ezechiël getoond werd in hoofdstuk 47.

Na twaalf jaar nam hij op 14 mei 1985 afscheid van Lisse met de woorden uit 1 Thessalonicenzen 2:13: 'Daarom danken wij ook God zonder ophouden, dat, als gij het woord der prediking Gods van ons ontvangen hebt, gij het aangenomen hebt, niet als der mensen woord, maar (gelijk het waarlijk is) als Gods Woord, dat ook werkt in u, die gelooft.'

Op 22 mei 1985 vond de bevestiging te Groningen plaats door ds. Th. van Stuijvenberg met de woorden van Psalm 57:8-12: 'Mijn hart is bereid, o God, mijn hart is bereid...' En dat mocht ds. Hakkenberg van harte beamen. D

e intrede was uit Johannes 16:14: 'Die zal Mij verheerlijken; want Hij zal het uit het Mijne nemen, en zal het u verkondigen.' 'De Heere gaf te spreken', zo betuigde hij later en hij schreef verder: 'Het is in mijn hart gelegd, dat die dierbare Geest ook hier Christus Jezus mag verheerlijken in vele zondaarsharten in het wijde Groningerland.'

Een groot arbeidsveld lag voor hem. Hij heeft heel wat kilometers gereden om zijn schapen op te zoeken. Ook vergat hij hier de consulent-gemeenten niet.

Zijn geliefde vriend en medebroeder, ds. A. Snoep, heeft hij vaak opgezocht tijdens diens ziekte. Zijn overlijden in 1988 vervulde hem met grote droefheid. In Groningen heeft hij zich ook ingezet voor het stichten van een eigen reformatorische school en het aankopen van een nieuw kerkgebouw. Beide pogingen heeft de Heere willen zegenen.

Bij al het werk dat in de gemeente Groningen en in de classis gedaan werd, betekende hij ook veel voor het geheel van de Gereformeerde Gemeenten. Veel arbeid heeft hij in Gods koninkrijk mogen verrichten. Hij was vele jaren lid van het Deputaatschap voor de Zending, het Deputaatschap voor de Evangelisatie, van het curatorium van de Theologische School, het Deputaatschap ter behartiging van de belangen van De Saambinder.

Tot 1985 heeft hij de belangen van de doven behartigd.

In Dordrecht maakte hij deel uit van het bestuur van het Schippersinternaat en was hij voorzitter van het bestuur van het bejaardentehuis 'Nebo' te Zwijndrecht.

Twintig jaar was hij bestuurslid van de scholengemeenschap 'De Driestar' te Gouda.

Van 1983 tot 1990 heeft hij het werk van de Bond van Vrouwenverenigingen behartigd.

Ook maakte hij vanaf 1971 deel uit van het Deputaatschap Bijbelverspreiding.

De zending had de volle liefde van zijn hart. Moeilijke beslissingen moesten er soms genomen worden, enerverende visitatiereizen soms gemaakt, zelfs met gevaar van eigen leven. Hij hield ondanks alle zorgen en teleurstellingen het grote doel voor ogen: de uitbreiding van Gods Koninkrijk tot aan de einden der aarde. 'Bewaar en vermeerder Uw Kerk' hebben wij hem vaak horen bidden! Met vreugde deed hij zijn werk.

Ook zijn pastorale bewogenheid bleek in de omgang. Hij wilde eigenlijk nooit iemand

overslaan of vergeten. Er waren ook tegenslagen. Soms werd hem smaadheid aangedaan. Dat deed pijn. We merkten zijn eenzame worsteling voor de troon van Gods genade. De Heere bemoedigde hem op zulke momenten met Psalm 140:7

*O HEER', mijn rotssteen, mijne sterkte!
Gij hebt mij steeds tot heil verstrekt,
En in de strijd, waar 't elk bemerkte,
Mijn hoofd, als met een schild, bedekt.*

Wat zuchtte hij voor het behoud van de zielen die aan zijn zorgen waren toebetrouwd: voor zijn familie, voor het geheel van de gemeenten. Ze waren hem zo lief.

Op 9 september 1989 mocht ds. Hakkenberg gedenken dat de Heere hem 25 jaar in Zijn dienst had willen gebruiken. In een herdenkingsdienst naar aanleiding van dit jubileum sprak hij over de tekstwoorden uit Efeze 3:21: 'Hem, zeg ik, zij de heerlijkheid in de gemeente, door Christus Jezus, in alle geslachten, tot alle eeuwigheid. Amen.'

Hij was klein en verbroken onder de goedertierenheden Gods. Het was een wonder in zijn ogen dat de Heere hem verwaardigd had Zijn Woord uit te dragen. De Heere alleen de eer. Verschillenden van zijn medebroeders hebben deze mijlpaal niet bereikt. Hij zei in de preek: 'Wat zal dat toch wezen, verlost te mogen zijn uit dit lichaam des doods, ik ellendig mens, om verwaardigd te mogen worden Zijn grootheid te mogen uitzingen met al de gunstgenoten Gods.'

Op zondag 22 april 1990 werd de gemeente opgeschrikt. De dominee deelde mee dat hij onder biddend opzien tot de Heere het beroep van de gemeente Gorinchem moest aannemen. 'Na vijf jaar arbeid onder u en in de gemeenten van Friesland en Drenthe (met evangelisatieposten) roept de Heere mij krachtig op met de woorden uit Ezechiël 12:3: 'Daarom, gij mensenkind, maak u gereedschap van vertrekking.' Een nieuwe opdracht werd op zijn hart gebonden: 'Ik moet ook andere steden het Evangelie van het Koninkrijk Gods verkondigen; want daartoe ben Ik uitgezonden' (Luk. 4:43).

Toch zou het nog even duren voordat de verhuizing naar Gorinchem werkelijkheid werd. Op 16 mei 1990 werd ds. Hakkenberg getroffen door een zwaar hartinfarct. Het was voor zijn echtgenote en kinderen een wonder dat hij nog niet was weggenomen uit dit leven. Hij heeft later geschreven in de kerkbode van Groningen dat hij er wat van heeft mogen inleven, met diep ontzag onder de krachtige hand Gods: 'Ik weet, HEERE, dat Uw gerichten de gerechtigheid zijn' (Ps. 119:75 e.v.). 'En ik kan niet bestaan in dat gericht. Het recht is altijd aan Gods kant. En bij mij de beschaamdheid van het aangezicht vanwege mijn schuld, mijn ongerechtigheden.' Hij mocht ook ervaren dat de Heere hem uit getrouwheid verdrukt had. 'Zie, dat vertedert het hart, dan wordt de pijn verzacht, dan wordt het een kastijding tot ons nut.'

Zijn dienstwerk was nog niet ten einde, maar de Heere had nog enig werk voor hem.

Dat mocht hij ook zelf krachtig ervaren. Zijn geliefde vriend en medebroeder ds. R. Boogaard had hem in een brief gewezen op het woord uit Johannes 17:15: 'Ik bid niet, dat Gij hen uit deze wereld wegneemt.' De woorden van de kanttekening van de Statenvertaling bij deze tekst waren als balsem in geslagen wonden: de Heere wilde hem, onwaardige in zichzelf, nog een tijdje gebruiken in Zijn dienst.

Op 8 september 1990 nam hij afscheid van de gemeente Groningen met de tekst uit Jesaja 55:11: 'Alzo zal Mijn woord, dat uit Mijn mond uitgaat, ook zijn, het zal niet ledig tot Mij wederkeren; maar het zal doen hetgeen Mij behaagt, en het zal voorspoedig zijn in hetgeen waartoe Ik het zend.'

Op 28 september mocht hij intrede doen in Gorinchem. Het schriftwoord voor de

prediking was uit Efeze 6:19: 'En voor mij, opdat mij het woord gegeven worde in de opening van mijn mond met vrijmoedigheid, om de verborgenheid van het Evangelie bekend te maken.' Zo vroeg hij als het ware biddend een plaats in de harten van zijn hoorders. Niet om ingang van zijn persóón vroeg hij, maar om de verborgenheid van het Evangelie bekend te maken.

's Middags had ds. J.S. van der Net de bevestigingsdienst geleid. Hij sprak over de woorden uit Richteren 6:14: 'Ga heen in deze uw kracht.' Nog drieënhalf jaar heeft hij kracht gekregen om in de gemeente voor te gaan. Hij wenste ook niet anders dan zijn krachten te verteren in de dienst van de Heere. Met liefde diende hij de gemeente van Gorinchem en er mochten vele banden vallen.

Ook in het gezin mocht ervaren worden dat de Heere een God van wonderen is. Op 9 september 1992 mocht ds. D. Hakkenberg zijn schoonzoon, ds. J.B. Zippro, in Scheveningen bevestigen in het ambt van herder en leraar. Hij deed dat met de woorden van Johannes 15:16: 'Gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren, en Ik heb u gesteld, dat gij zoudt heengaan en vrucht dragen.'

De rouwdienst die gehouden werd in verband met de bij de vliegcramp te Tenerife in 1977 omgekomen gezagvoerder was de aanleiding geweest voor de terugkeer van Zippro naar de kerk. Zo was zijn schoonzoon onder het Woord gekomen en in 1980 werd aan hem en aan zijn zus de volwassendoop bediend.

In 1984 had ds. Hakkenberg het huwelijk tussen hem en zijn dochter bevestigd en in 1985 zijn kleindochter gedoopt. Het eerste vers dat gezongen werd tijdens de bevestigingsdienst, was Psalm 33:6: 'Maar d' altoos wijze raad des HEEREN houdt eeuwig stand, heeft altoos kracht; niets kan Zijn hoog besluit ooit keren; 't blijft van geslachte tot geslacht.'

Op 24 september 1992 overleed de schoonmoeder van ds. Hakkenberg, mevrouw J.M. van Arkel-van den Burg, in de leeftijd van 84 jaar. Ruim 27 jaar was ze medebewoonster van de pastorie geweest en ze was dus ook steeds mee verhuisd. De laatste anderhalf jaar werd ze verzorgd in verzorgingscentrum 'Nebo' te Zwijndrecht.

Op 28 oktober 1993 mocht het echtpaar Hakkenberg door Gods goedheid gedenken veertig jaar in de band van het huwelijk verbonden te zijn geweest. Aan het eind van de avond sprak hij een dankwoord, waarin hij met verwondering terugzag op Gods trouw. Hij vertelde dat hij bepaald was bij de woorden van 2 Korinthe 1 vers 10: 'Die ons uit zo grote dood verlost heeft en nog verlost; op Welke wij hopen, dat Hij ons ook nog verlossen zal', niet wetende dat zijn verlossing zo nabij was. We hebben met familie, vrienden en gemeente een goede dag gehad, samen met vele predikanten en ambtsdragers.'

Op 23 en 26 februari 1994 mochten mevrouw en dominee Hakkenberg beiden 65 jaar worden. Het werk in de gemeenten werd niet minder, al namen zijn krachten af. Hij deed meer dan hij kon doen en de klachten kwamen terug. Hij heeft gevoeld dat zijn tijd kort was. De bestemming voor zijn vrouw was een zaak die hem gedurig bezighield. Toch zei hij altijd: '...bescheiden hebbende de bepalingen van hun woning.' De laatste zondag van zijn leven, 27 maart 1994, ging hij 's morgens voor in Westzaan. Hij preekte over het vierde kruiswoord: 'Mijn God! Mijn God! Waarom hebt Gij Mij verlaten?'

's Middags preekte hij in Zaandam over Jesaja 53:10: 'Doch het behaagde de HEERE Hem te verbrijzelen; Hij heeft Hem krank gemaakt; als Zijn ziel Zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien, Hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des HEEREN zal door Zijn hand gelukkiglijk voortgaan.'

De laatste woorden in deze preek waren: 'En die hand is machtig om ook u te grijpen, te trekken, om u te leiden door deze bange wereld heen naar die overwinning, naar die

zegepraal van Christus, het Lam Dat geslacht is. En met de schare, de grote menigte, nu reeds te mogen instemmen: "Het Lam Dat geslacht is, is waardig te ontvangen de kracht, de rijkdom, en wijsheid, en sterkte, en eer, en heerlijkheid en lof, en aanbidding en dankzegging tot in alle eeuwigheid. Amen."

Na de dienst in de consistoriekamer zei hij nog: 'Broeders, de Heere gaf rijke stof. Met vrijmoedigheid en in aangenaamheid heb ik mogen spreken over die Knecht des HEEREN, Die velen zal rechtvaardig maken. Dan kunnen Zijn dienaren wegvallen, maar het welbehagen des HEEREN zal door Zijn hand gelukkig voortgaan.'

Op de morgen van Goede Vrijdag, 1 april 1994, nam de Heere Zijn kind en knecht tot Zich. Een plotselinge dood betekende voor hem ook een plotselinge heerlijkheid. Zonder strijd mocht hij overgaan in de triomferende Kerk om eeuwig bij de Heere te zijn. Voor hen die hem lief waren en voor de gemeenten was zijn heengaan een verlies, maar voor hem een goede vrijdag. Voor hem ging in vervulling wat hij wel eens uitsprak: 'Maar gelijk geschreven is: Hetgeen het oog niet heeft gezien en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des mensen niet is opgeklommen, hetgeen God bereid heeft dien, die Hem liefhebben' (1 Kor. 2:9).

Op woensdag 6 april vonden onder grote belangstelling de rouwdienst en begrafenis plaats te Gorinchem. Zijn schoonzoon, ds. J.B. Zippro, sprak in de Exoduskerk over Psalm 37:37: 'Let op de vrome en zie naar de oprechte, want het einde van die man zal vrede zijn.'

Hierna werden toespraken gehouden door ds. B. van der Heiden, namens de classis Dordrecht en Particuliere Synode Zuid-West, ds. J.W. Verweij namens het curatorium, docenten, studenten, C.G.O. en alle predikanten, door ds. R. Boogaard als vriend en door ouderling M.J. de Jongh als ouderling van de Gereformeerde Gemeente te Gorinchem. Op het graf hield ds. H. Paul nog een toespraak en sprak ds. J.B. Zippro namens de familie een dankwoord. Tot slot werd Psalm 32:6 gezongen.

Op het graf is een gedenksteen aangebracht met een opengeslagen Bijbel, waarin de woorden uit Johannes 14:19b gegraveerd staan: 'Want Ik leef en gij zult leven.'

Dan geldt het woord van de apostel Paulus: 'En alzo zullen wij altijd met de Heere wezen. Zo dan, vertroost elkander met deze woorden.'

Geschriften

Open vensters naar Jeruzalem, Goes 1977.

Bijdrage aan: Bijbels dagboek, Utrecht 1982.

Toespraak bij de begrafenis van ds. A. Snoep. In: Het Woord des Heeren blijft in eeuwigheid, Houten 1989.

'In Memoriam ds. A. Elshout'. In: Paulus nr. 205 (sept. 1991).

Die gevangenen vrijheid schenkt, Gorinchem 1992.

Bijdrage aan: Een dagboek uit een Schathoek, Utrecht 1994.

Veel schoner dan de mensenkinderen, Houten 1997.

Diverse preken in: Uit de Schat des Woords.

Diverse preken in: Een Zaaier ging uit...

Levensschets overgenomen uit J. Mastenbroek

BIBLIOTHEEK VAN DE KLEINE KERKGESCHIEDENIS. A. Bel/ P. van de Breevaart / drs. H. Florijn / J. Mastenbroek / H. Natzijs / A. Ros. Predikanten en Oefenaars Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis - deel 2. DEN HERTOOG B.V. - HOUTEN

In memoriam Ds. D. Hakkenberg * 1929 † 1994

Saambinder 7 april 1994. Ds. R. Boogaard

Wat een grote verslagenheid bracht in de morgen van de Goede Vrijdag het zeer droeve bericht dat onze zeer geliefde broeder, ds. D. Hakkenberg bij het opstaan onwel werd en vrijwel onmiddellijk overleed.

Hoe onverwacht werd hij van zijn vrouw, kinderen en kleinkind, van zijn gemeente en van ons weggenomen. Maar welk een verlies ook voor het geheel van onze gemeenten waarin de Heere hem een plaats gegeven had en die hem zeer ter harte ging. Hij droeg de noden en de zorgen van de gemeente(n) op zijn hart. Hij had een herderlijk hart en een priesterlijke bewogenheid. Dit deed hem biddend en ook vaak zuchtend, in liefde en oprechtheid, het goede voor onze gemeenten zoeken. Hij is niet meer onder ons. Zijn plaats hier is leeg. Dat is smartelijk en ook zorgelijk. Niet dat de toekomst of het welzijn van de kerk van de mens(en) zou hangen. Maar de Heere werkt wel middellijk. Onze broeder had geen stok om te slaan, maar toch maakte hij, als het niet ten koste van de waarheid was, vaak gebruik van twee stokken die in Zach. 11 genoemd worden: Liefelijkheid en Samenbinders. Dit was niet het gevolg van zijn edel karakter, maar van de genade die de Heere hem in zijn leven geschonken had.

Dirk Hakkenberg werd geboren op 26 februari 1929 te Bodegraven. Nadat hij het H.B.S.diploma had behaald volgde hij de lessen aan de kweekschool te Utrecht. In 1948 kwam hij in het bezit van de onderwijzersakte en de hoofdakte en werd hij werkzaam bij het lager onderwijs dat hij te Veenendaal verwisselde met het vervolgonderwijs. Reeds in zijn jonge jaren had de Heere een nieuwe keus in zijn hart gelegd. Onder de prediking van ds. J. v.d. Berg te Utrecht heeft de Heere hem willen onderwijzen in de weg der zaligheid. Geroepen tot het predikambt heeft hij zich in 1960 aangemeld en werd hij toegelaten tot het volgen van de lessen aan de Theologische School te Rotterdam.

Nadat hij in 1964 beroepbaar was gesteld, wees de Heere hem de weg naar Dordrecht, waar hij door ds. De Gier werd bevestigd. Toen hij aan de avond van die dag de herdersstaf opnam en voor het eerst het Woord bedienen mocht, had hij als tekst gekozen: 1 Sam. 3 : 10b: En Samuel zeide: preek, want Uw knecht hoort". Hierin is heel de ambtelijke bediening van onze broeder getekend. Tijdens zijn arbeid in Dordrecht groeide de gemeente met 400 zielen. In 1973 werd de roepstem naar Lisse opgevolgd. De gemeente van Lisse en de classis Amsterdam heeft hij 12 ½ jaar mogen dienen. Met veel aangenaamheid mocht hij hier zijn werk verrichten. Mocht hij enerzijds een middel in Gods hand zijn tot opening van blinde zielsogen, anderzijds moesten in Lisse veel kinderen van God grafwaarts gedragen worden.

Groningen was de volgende gemeente waar hij geroepen werd zijn arbeid voort te zetten en waar hij op 22 mei 1985 bevestigd werd door ds. Th. van Stuijvenberg. Zijn werkterrein was daar nog uitgebreider dan de hele provincie Groningen. Omdat hij doordrongen was van de noodzaak van een Reformatorische basisschool, is hij de stuwende kracht hiervoor geweest. Wat was het voor hem een blijdschap dat dit mogelijk was en werkelijkheid mocht worden. Ook heeft hij hier de stoot gegeven tot onderhandelingen i.v.m. de verkoop van het kerkgebouw en de aankoop van de tegenwoordige Magnalia Dei-kerk aan de Landsteinerlaan.

Na Groningen voerde de weg in 1990 naar Gorinchem. Nadat hij het beroep had aangenomen werd hij getroffen door een hartinfarct. Hoewel hij door Gods goedheid mocht herstellen, heeft hij zich vanaf die tijd beperkingen moeten opleggen. Dit is

voor hem, voor wie nooit iets teveel was, heel moeilijk geweest.

Veel arbeid heeft hij in het koninkrijk van God mogen verrichten. In verschillende deputaatschappen en colleges heeft onze broeder zitting gehad. Zo was hij onder meer vele jaren lid van het Deputaatschap voor de Zending; voor de Evangelisatie, van het Curatorium van de Theologische School, voor de behartiging van de belangen van "De Saambinder". Tot 1985 heeft hij de belangen van onze doven behartigd.

Twintig jaar was hij bestuurslid van de scholengemeenschap "De Driestar" te Gouda. Verschillende andere taken in het algemeen belang van onze gemeenten heeft hij waargenomen. Steeds werd hij afgevaardigd naar de meerdere vergaderingen, waar hij verschillende keren in het moderamen werd gekozen.

Aan zijn werkzaam leven is een einde gekomen. Hij heeft het mogen doen met Gods hulp en genade. Maar de Heere heeft gezegd: et is nu genoeg. Wat van hem geweest is, valt weg. Zoals alle mensenwerk eenmaal zal wegvallen. Als hij zo nu en dan in zijn hart liet kijken, blonk daar iets van de genade van ootmoed. "Och, ons werk is zo nietig en gering", zei hij dan, "het zal een wonder zijn als er iets goeds in gevonden wordt. Maar het werk van die meerdere Knecht des Vaders, is zo volkomen, daar is niet het minste gebrek in".

De inhoud van zijn prediking was: *Jezus Christus en Die gekruisigd, als de enige grond van de zaligheid*. Het was zijn zielsvermaak om die Christus te prediken in Zijn schoonheid, in Zijn dierbaarheid en noodzakelijkheid. Om Hem de gemeente voor te houden in de gangen van Zijn vernedering, maar ook in Zijn verhoging. Twee dagen voor zijn heengaan vertelde hij mij nog dat zijn bedoeling was om op Goede Vrijdag te preken over de woorden uit Joh. 19 : 30b: En het hoofd buigende, gaf den geest". Hij sprak er toen nog over dat het testament niet nu nog gemaakt moet worden, maar dat het gemaakt is en vast ligt in de dood van de Testamentmaker. Het was dat ogenblik levendig in zijn ziel. Wat is zijn geloof spoedig daarop overgegaan in aanschouwen. Hij zei nogal eens: Want wij zien nu door een spiegel in een duistere rede, maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht.

Wij kunnen er hier maar van stamelen". Behalve dat hij heeft meegewerkt aan de preken serie "Uit de Schat des Woords" is van hem ook een bundel Bijbellezingen verschenen "Open vensters naar Jeruzalem" uit het boek Daniël, terwijl in 1992 nog een bundel met zes preken verscheen t.b.v. het nieuwe orgel dat de gemeente Gorinchem had aangekocht.

Onze broeder laat bij zijn verscheiden een grote lege plaats achter. De Heere sterke bijzonder mevrouw Hakkenberg en onze broeder ds. Zippro met zijn vrouw en hun kind in dit zo smartelijk verlies. Hij verwaardige, ook in de toekomst, steeds verenigd te mogen worden met Gods heilige wil in deze voor ons zo onbegrijpelijke weg. Het is een groot voorrecht elkaar "in den Heere" te mogen verliezen, maar wat is Zijn vertroosting en ondersteuning nodig als de scheiding ingeleefd moet worden. Ook voor onze jonge ambtsbroeder, ds. Zippro, had hij nog zoveel kunnen betekenen.

We denken ook aan de gemeente Gorinchem die hij liefgekregeen had en die nu herderloos achterblijft. De Koning van de Kerk ontferme Zich over dit deel van Zijn erve dat rouwt over het heengaan van zijn herder en leraar.

Wij staren hem in droefheid na want wij hebben heel veel in hem verloren maar

"Zijn blijdschap mag nu onbepaald.

Door 't licht dat van Zijn aanzicht straalt.

Ten hoogsten toppunt stijgen".

Laten wij dan rouwen om zijn verscheiden, maar laten wij Christus de eer en onze

geliefde broeder de zaligheid niet misgunnen. De Heere ontferme Zich over ons en over onze gemeenten.

Leiderdorp,

Ds. R. Boogaard.

7. Ds. Willem den Hengst. (1859 - 1927)

Willem den Hengst werd op 4 september 1859 in Delft geboren. Zijn ouders waren Daniel den Hengst, van beroep zeilmaker, en Christina Apolonia Overvest.

Op aanraden van dr. G.J. van der Flier, Nederlands Hervormd predikant, die van 1873 tot 1878 in Delft stond, en daarna tot Hofprediker werd benoemd, werd Willem voor het predikambt bestemd.

Na een voorbereidende studie werd hij toegelaten tot het stedelijk gymnasium te Doetinchem. Vervolgens studeerde hij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Toen in 1886 de Doleantie plaatsvond, sloot ook student Den Hengst zich hierbij aan.

In 1888 legde hij met goed gevolg het kandidaatsexamen af. Op 10 mei van dat jaar werd hij beroepen te Den Helder. De beroepsbrief vermeldde een traktement van f 1.200,- per jaar en vrij wonen. Kandidaat Den Hengst nam dit beroep aan. Op 2 september 1888 verbond hij zich aan zijn eerste gemeente. Op 11 april 1889 trad hij te Amsterdam in het huwelijk met Johanna Hendrieka Beijer, geboren 26 oktober 1870, overleden 30 april 1952.

Gedurende zijn verblijf in Den Helder beijverde ds. Den Hengst zich zeer om plaatselijk een vereniging van Afsgecheidenen en Dolerenden tot stand te brengen. In 1892, het jaar waarin ook landelijk de beide kerkformaties elkaar vonden, zag hij zijn moeite beloond.

In 1894 nam hij een beroep aan van de Gereformeerde Kerk te Veenendaal. Op 30 september nam hij afscheid van Den Helder; een week later deed hij intrede in Veenendaal.

In navolging van zijn oud-leermeester Abraham Kuyper hing ds. Den Hengst de leer van de veronderstelde wedergeboorte aan. 'Op den kansel toonde hij geen drijver van deze leer te zijn, doch zijn leerlingen werden hierin ter catechisatie onderwezen.'

In het voorjaar van 1909 kwam hierin verandering. Een gesprek met een vrouw uit zijn gemeente maakte diepe indruk. Die vrouw vertelde aan de predikant wat de Heere aan haar ziel had gedaan. 'Hoe al haar knapheid en vroomheid voor de mollen en vledermuizen was geworpen, omdat ze als een schuldige in betrekking was gekomen met den schuldovernemenden Borg Jezus Christus.'

En, zoals de Heere de woorden van de eenvoudige Klaas Kuipenga gebruikte om de blinde zielsogen van Hendrik de Cock te openen, zo ging het ook hier. Het behaagde de Heere ds. Den Hengst te wederbaren door Zijn Woord en Geest.

Op de eerstvolgende zondag beled hij in het openbaar schuld dat hij de gemeente niet zuiver had onderwezen in de leer die naar de godzaligheid is.

Dit veroorzaakte grote deining. God zegende op die morgen Zijn Woord voor verscheidene mensen. Het kerkgebouw was daarna zondag aan zondag overvol. De kerkgangers hoorden nu van de kansel geen 'veronderstellingen' meer. 'Keer op keer werd er aangedrongen op de noodzakelijkheid van de vernieuwing des harten voor ieder mens. De toetssteen van valse en ware genade werd naar den Woorde Gods

aangelegd.'

De reactie bleef niet uit. Slechts een minderheid van de kerkeraad, drie personen, stond achter de predikant.

Na verloop van tijd werden twee van deze drie ambtsdragers niet herkiesbaar gesteld. Toen het enige kerkenraadslid, dat ds. Den Hengst nog steunde, zich terugtrok, stond de predikant alleen.

Deze situatie werd op den duur onhoudbaar. Op 5 juni 1913 verbrak ds. Den Hengst de band met de Gereformeerde Kerken. Hij sloot zich aan bij de Gereformeerde Gemeenten. Driekwart van de gemeente, ongeveer 900 personen, volgde hem in deze stap.

Twee weken na zijn uittrekking zou ds. Den Hengst in de Gereformeerde Kerk te Middelharnis voorgaan. Die preekbeurt schreef hij af: de kerkenraad zou in moeilijkheden kunnen komen. De kerkenraad liet weten het op prijs te stellen als de dominee toch kwam. Ds. Den Hengst voldeed aan dit verzoek en de gemeente zong: 'Gij hebt veel goeds bij Uwen knecht gedaan, hem naar Uw Woord gered uit al zijn noden...' Waar ds. Den Hengst bang voor was, gebeurde: er werd een klacht op de classis ingediend. Uit vrees Middelharnis te verliezen, is de zaak toen in de doofpot gestopt.

Ds. Den Hengst werd in de Gereformeerde Gemeenten met open armen ontvangen. Op de vergadering waarin een onderzoek plaatsvond, hield hij een proefpredikatie, die bijzonder in de smaak viel. Het oordeel van ds. A. Makkenze luidde: 'Met verwondering heb ik geluisterd naar de verklaring en ontvouwing van de waarheid, in alle delen gegrond op het Woord van God en naar de bevinding van de heiligen.' Ds. G.H. Kersten schreef eens: 'Hij was ons geschonken.' Spoedig nam ds. Den Hengst een grote plaats in de Gereformeerde Gemeenten in. In 1916 werd hij belast met de opleiding van toekomstige predikanten. Achtereenvolgens studeerden onder zijn leiding A. de Blois, W.C. Lamain en M. Heikoop.

Samen met ds. Kersten voerde hij de redactie van De Saambinder. Inmiddels had hij, in 1915, Veenendaal verwisseld voor Amsterdam.

Daarna diende hij precies 8 jaar de gemeente Leiden, van 7 april 1918 tot zijn emeritaat op 7 april 1926.

Als emeritus predikant bleef hij in Leiden wonen. Zijn kracht was toen gebroken. Daarbij kwam dat hij zeer aangevallen werd voor wat betreft zijn staat voor de eeuwigheid. Een jaar voor zijn overlijden kwam hij tot volle ruimte.

De studenten Heikoop en Lamain waren bij hem op bezoek. Over dit bezoek schreef ds. Lamain: 'De nood was op het hoogst. Student Heikoop viel op zijn knieën bij het bed van die leraar, die daar lag in de angsten van de hel. De Heere verwaardigde onze medestudent om dat zwaar bestreden kind, maar ook om die geroepen en gezalfde leraar bij de Heere te brengen. We hebben daar samen op de knieën gelegen en

de Heere gaf door die verse en levendige weg Christus Jezus een toegang en ingang, ja een doorgang tot de troon van God.'

Op 7 juni 1927 overleed ds. Den Hengst. De begrafenis, die op 10 juni plaatsvond, werd geleid door ds. G.H. Kersten. Aan de groeve werd het woord gevoerd door de predikanten J.R. van Oordt, A. Verhagen en H. Kieviet en door student W.C. Lamain. Op de rouwkaart werd Zacharia 13:7 vermeld: 'Ik zal Mijne Hand tot de kleinen wenden.'

Geschriften

Uitgetreden. Rekenschap van gevoelens en handeling, 3e dr., Veenendaal 1913.

Literatuur

Open brief van een vriend over de uittreding van ds. W. den Hengst te Veenendaal uit de Gereformeerde Kerk, Veenendaal z.j.

W. Mulder, Eenige opmerkingen over den brief van een vriend, waarin deze het uittreden van ds. W. den Hengst te Veenendaal tracht te rechtvaardigen, Ede 19132. Particulier schrijven aan den Weleerwaarden Heer Ds. W. den H. te V. thans open brief vermeerderd met een voorwoord van den Eerw. Heer H. v. S(chothorst) te Amsterdam, z.p., z.j.

J. van Wier, Schrijven van een kerkeraadslid der Gereformeerde Kerk, dat het een weldaad van den Heere is, dat Ds. Den Hengst niet behoefde de meerdere vergaderingen te bezoeken voor dat hij er uit trad, Amstelveen z.j.

A. Bel; Predikanten en Oefenaars.

35-jarig ambtsjubileum van Ds. W. den Hengst

De Saambinder 27 september 1923

We komen met ons veertiendaags blad wat achteraan, maar toch mag niet onopgemerkt voorbijgaan, dat de Heere een onzer predikanten het grote voorrecht schonk te gedenken, dat hij 35 jaren in de dienst des Woords mocht arbeiden.

Leerling van de Vrije Universiteit, aanvaardde Ds. Den Hengst het ambt in de Nederduits Gereformeerde Kerk te Den Helder, welke kerk hij zes jaar diende; niet minder dan 19 jaar stond hij daarna te Veenendaal. In de laatstgenoemde plaats kwam het tot een breken met de Gereformeerde Kerken.

Dat was te voorzien. Reeds twee jaren te voren, toen ik hem te Rotterdam ontmoette, heb ik het hem gezegd, dat hij de stap eens doen zou. En 5 juni 1913 kwam het er toe. Doch het overgrote deel van Veenendaals Gereformeerde Kerk volgde hem. Een gemeente, die later tot het verband der Gereformeerde Gemeenten toetrad-, werd gesticht, die 900 zielen telde.

O, wat heeft dat Ds. Den Hengst een strijd gekost. Hoe bitter heeft zijn ziel getreurd over de misleidende voorstelling, die hij in ver gedreven "veronderstelde wedergeboorte" zijn gemeente had gegeven; vele jaren lang.

Maar, hoe verruimd was ook zijn ziel, toen hij in God zich verloor. Nooit zullen de Veenendaalse vrienden die dag vergeten, toen hun leraar openlijk van de kansel zijn schuld beled en zijn leedwezen bekende. Het volk was verheugd; het minde hem, nu meer dan ooit; het ging met hem, toen hij het in de Gereformeerde Kerken niet meer houden kon.

Dat alles ligt nu reeds meer dan tien jaren achter ons; en in dat tijdperk heeft hij zijn krachten onze gemeenten mogen geven; zijn zwakke krachten; want meer dan eens dreigde ziekte hem te nopen tot emeritaataanvraag.

Doch hulpe van God verkregen hebbend, staat hij tot op deze dag, en dient hij, na drie jaren van zware arbeid te Amsterdam, de gemeente van Leiden. Bovendien rust op hem de zorg voor de opleiding, en mocht hij nog onlangs de voldoening smaken een zijner leerlingen (Ds. De Blois te Vlaardingen) in het ambt te bevestigen.

Was het in het besef van zijn zwakke kracht, dat hij tot tekst zijner feestelijke herdenkingsrede koos 1 Cor. 7:29: "Maar dit zeg ik, broeders! dat de tijd voorts kort is"? Hij gewaagde toen van een nodige herinnering; van een ernstige waarschuwing en van een vriendelijke vertroosting.

De Heere doe hem de vertroosting Zijner genade gedurig ervaren; verlichte zijn druk; verruime zijn ziel, en stelle hem lange jaren nog ten zegen der gemeenten, die hem lief geworden zijn en waaraan hij zich van ganser harte eens verbond; die ook saam zijn

arbeid waarderen. De Heere zegene Zijn knecht en stelle hem ten zegen.

Ds. W. den Hengst overleden 9 Juni 1927

Een droeve slag heeft ons weder getroffen!

Allereerst het huis en de familie Den Hengst. Wij gevoelen het voor de weduwe en voor haar kinderen en voor de verdere familie-leden hoe groot dit verlies zijn moet, hoe onbeschrijfelijk de smart.

Ds. Den Hengst was zo nauw aan zijn familie gebonden. Dat was nog te bemerken, toen ik hem diezelfde donderdag bezocht, waarop hem ziekte aanviel die hem grafwaarts sleepte. Gaarne nam hij mijn voorstel aan, de Theologische School eens te komen bezichtigen, daar hij die nog niet gezien had; doch onder voorwaarde hij niet "lang bij mij bleef." Ik begreep het wel. Enkele minuten van mijn huis woont een neef, met wie hij te Doetinchem gelijktijdig verkeerde; en aan wie hij altijd zich gebonden gevoeld heeft. Het heeft echter niet zo mogen zijn. Nauwelijks waren wij ter kerk (ik moest die avond in Leiden preken) of mevrouw werd uit de kerk geroepen.

Een beroerte had de leraar getroffen.

Nog eenmaal heeft hij de ogen opengeslagen om zijn vrouw te groeten... en toen, zonder meer te spreken, dinsdagmorgen tegen half vier, is hij de ruste ingegaan.

Ja, de slag is voor de familie groot.

Maar voor de familie niet alleen. De Gereformeerde Gemeenten trof in het verscheiden van Ds. Den Hengst zulk een zware slag. Hij was ons geschonken. Oorspronkelijk was hij bestemd om andere kerken te dienen. Gaf niet Dr. Van der Flier, die toen als Hervormd predikant te Delft stond, de stoot tot de opleiding tot predikant van de jonge Willem, die 4 september 1859 in de Prinsenstad geboren werd? Twee jaren had hij, na op 13-jarige leeftijd de school verlaten te hebben, zijn vader, wiens enige zoon hij was, geholpen in diens zaak. Doch Dr. Van der Flier wist de vader te bewegen zijn Willem voor het predikambt af te staan. Zo kwam deze dan weder ter school. Eerst drie jaren naar de Mulo.

Te Doetinchem genoot Ds. Den Hengst gymnasiaal onderwijs; aan de Vrije Universiteit studeerde hij af. Onder invloed van de Doleantie ging hij over tot de "Gereformeerde Kerken." In 1888 verklaarde een gecombineerde vergadering der classen Haarlem-Alkmaar hem beroepbaar en 2 september van dat jaar trok hij naar Den Helder, waar hij werkte tot eind september 1894. 7 oktober van dat jaar te Veenendaal bevestigd, mocht hij daar gedurende bijna 19 jaren arbeiden.

Toen viel de breuk. Het was 4 juni 1913.

Ds. Den Hengst kon het in de "Gereformeerde Kerken" niet meer uithouden. Met alle kracht had hij de leer der veronderstelde wedergeboorte voorgestaan; doch het liep vast. Reeds twee jaren vóór zijn uittreden sprak hij mij er van. Sinds dat zijn eerste bezoek hoorde ik niet meer van hem, tot hij schreef: "Wat ge voor twee jaren gezegd hebt, dat komen zou, is geschied. Ik heb alleen, geheel alleen de stap moeten doen." Hoe had hij zich vrij gemaakt van de gemeente. Geen Veenendaler, die die zondag ter kerk was zal het licht vergeten. Geheel de gemeente was bewogen, toen Ds. Den Hengst de lichtvaardige prediking herriep en de noodzakelijkheid van waarachtige bekering voorstelde.

Hij ging heen. Maar de gemeente volgde; bijna geheel. Een Gereformeerde Gemeente werd geïnstitueerd; tellend toen 900 leden. Zo kwam Ds. Den Hengst in het verband onzer kerken. Twee jaren nog, tot 4 juli 1915, diende Ds. Den Hengst de gemeente te Veenendaal. Toen trok hij naar Amsterdam. Ik heb altijd de indruk gehad dat die verwisseling niet meegevallen is. Hij sprak niet veel; daarvoor was hij te gesloten. Maar je kon dat toch wel gevoelen; vooral wanneer je hem te Veenendaal had gekend.

7 April 1918, dus nog geen drie jaar later, trok Den Hengst naar Leiden, waar hem emeritaat verleend werd. 7 April 1926 nam hij afscheid, doch hij gevoelde zich zo thuis te Leiden, dat hij er wonen bleef.

De gemeenten hebben hem weten te waarderen. Wat vooral in hem aantrok was zijn grote eenvoud. Nooit zou je nu aan hem merken zo iets als: "Hier heb je nu mij; de man van studie!"

O, nee. Wat beter was, je kon dat aan hem bemerken. Hij diende, waar nodig, de gemeenten met zijn adviezen en rapporten. En dan luisterde een ieder. Ook in De Saambinder schreef hij, wat velen met graagte lazen om hun kennis te verrijken. En daar was het weer hetzelfde; geen grote gedachten van zichzelf. Toen van oprichting van een eigen kerkelijk blad gesproken werd, had ik het er op gezet, dat hij de redactie op zich nemen zou. Geen sprake van; de uitgave werd er door vertraagd, en zou nimmer volvoerd zijn, als niet toegegeven werd: Den Hengst niet No. 1. Zo was het eigenlijk ook met de opleiding gegaan. Of die zijn hart niet had? Tot het laatst toe. Maar om hem er toe te krijgen, zag ik slechts een weg. Ik bedankte in 1916 en toen moest hij wel. Nee, Ds. Den Hengst was geen 'hoog' man; hij had kleine gedachten van zichzelf.

Zo was het ook inwendig. Wat bang was soms zijn zielestrijd. Over zijn staat; en ook over zijn roeping tot leraar. Meermalen dacht hij het ambt neer te leggen, reeds toen zijn moeder nog leefde. Nog eens dacht hij te vertrekken naar Amerika. Maar toen is de Heere tussen beide gekomen, en klaarde zijn toestand op. "De rivier Gods is vol waters"; zo was het hem toen. De familie heeft zijn leven zo kennelijk getekend, toen zij op de rouwkaart liet drukken: "Ik zal Mijn hand tot de kleinen wenden."

Sinds lang kon hij niet meer. De dokter had nog hoop gegeven, als hij eens een half jaar volkomen rust nam, dat alles terecht kwam; doch de moed ontzonk hem. Donderdag nog, toen ik hem bezocht, zei hij: "De dokter heeft het mis gehad." Wie had echter toen kunnen denken, dat de dood zo nabij was.

De Heere zij met de diep bedroefde weduwe en haar kinderen. Hij vertrooste met die enige troost, die geldt beide in leven en in sterven.

Hij ook vervulle de opengevallen plaats in de gemeenten. Het getal onzer leraars wordt klein, en met droefheid zien wij de ouden heengaan; en met kracht grijpt ons het aan wanneer weer een van hen valt.

Ook voor De Saambinder moge nieuwe hulp komen.

Maar tegenover het gemis voor ons, staat het heil, dat wij geloven mogen, dat ds. Den Hengst deelachtig geworden is. Zoveel doormaakte hij nog de laatste tijd; zelf werd hij ziek; onder zijn kinderen was ernstige ziekte; maar de Heere hielp door; ja deed zo kennelijk van Zijn genade doorblinken op zijn ziekbed; en ... bracht hem het leed nu te boven. O, mochten wij zo hem met al de verlost zien door het geloof; daar waar geen inwoner meer zegt: "Ik ben ziek", waar geen moeite meer is en geen verdriet meer wordt gevonden, waar geen twijfel meer bestaat, en geloof niet meer nodig is, wijl het verwisseld is in aanschouwen. Waar de Heere Zijn getrouwe knechten het beloofde heil doet beërven.

8. Hendrik KIEVIET, (1873-1928)

Hendrik Kieviet werd op 2 oktober 1873 geboren in een boerengezin te Den Bommel op Flakkee. Zijn ouders, Jacob Kieviet en Marringje Tiggelman, kerkten in de (aanvankelijk Bakkeriaanse) Nederduits Gereformeerde Gemeente te Stad aan 't Haringvliet. Daar zijn ouders tegen de pokkeninenting waren, volgde hij vooral huisonderwijs van zijn moeder. Het gezin verhuisde later naar Rotterdam, waar de ouders een aardappelhandel dreven. Hendrik werd ook opgeleid in de handel. Daardoor kreeg hij werk in Axel in Zeeuws Vlaanderen, waar hij zich voegde bij de (Bakkeriaanse) Gereformeerde Gemeente, die zich in 1900 bij het verband van (Dijkiaanse) Ledeboeriaanse gemeenten aansloot. Kieviet was gehuwd met Neeltje Kooyman; zij kregen veertien kinderen. Het gezin kende zorgelijke dagen van ziekte en armoede, maar meer dan eens mochten uitreddingen en bijzondere leidingen Gods ervaren worden.

Van jongs af aan had Kieviet liefde tot het predikambt gevoeld. In 1903 vroeg de kerkenraad van Axel hem een stichtelijk woord in de gemeente te spreken. De classis Walcheren keurde dit goed op 17 april 1903. In november van dat jaar kreeg hij toestemming om in alle classisgemeenten voor te gaan. De algemene vergadering van de Ledeboeriaanse gemeenten van juni 1904 te Benthuizen sprak uit dat dit voor alle gemeenten van het kerkverband gold.

In april 1904 kreeg Kieviet de vraag of hij een beroep naar Aagtekerke wilde overwegen. Op 9 november 1904 volgde de officiële benoeming als lerend ouderling te Aagtekerke en Oostkapelle. In januari 1905 vestigde hij zich te Aagtekerke, waar men een nieuwe pastorie bouwde. Hoewel het zijn begeerte was predikant te worden, zag Kieviet zijn positie niet per definitie als een weg naar het predikambt.

Tijdens een classisvergadering zou hij later het oefenaarschap ook verdedigen. Hij maakte onderscheid tussen 'diegenen waar het leraarsambt in is geopenbaard, en anderen waar dit niet in gevonden wordt, nochtans krachtens hun ambt plaatselijk recht hebben een woord tot stichting te spreken.' Gezien de nood in de gemeenten kunnen zij 'de gaven die hun geschonken zijn ten nutte van Zion en bovenal ter ere Gods aanwenden.'

De kerkenraad van Aagtekerke zag Kieviet echter als aanstaand dominee. In 1906 stelde men de 'bevordering' van Kieviet tot predikant aan de orde in de algemene vergadering en in de classis Middelburg.

Het op 2 oktober 1906 door ds. Beversluis te Terneuzen afgenomen examen leidde echter nog niet tot beroepbaarstelling. Van ds. Van Oordt zou Kieviet eerst nog een jaar privé-onderwijs ontvangen. Een jaar later was de met het oog op een nieuw examen gehouden proefpreek voor de classis evenwel reden hem te adviseren met het onderzoek te wachten 'en stil op den ouden voet als oefenaar voort te gaan'. Kieviet berustte erin en trok zich terug van het onderzoek.

In 1907 was Kieviet als deputaat en afgevaardigde betrokken bij de vereniging met de Kruisgemeenten, waarvoor al enkele jaren eerder onder leiding van ouderling Jacob Corré in Aagtekerke de basis was gelegd. De vriendschapsband met ds. Kersten, die de naburige gemeente Meliskerke had gediend, dateert uit die tijd. Met ds. Kersten werd Kieviet benoemd in een commissie die zou trachten mogelijke bezwaren tegen de vereniging uit de weg te ruimen. Door de synode van 1909 werd hij benoemd in een commissie tot samenspreking met de Gereformeerde Kerken.

In 1909 werd te Aagtekerke een nieuwe kerk in gebruik genomen; daarbij sprak Kieviet over Jesaja 60:7: 'Ik zal het huis Mijner heerlijkheid heerlijk maken.'

Eind 1909 werd Kieviet bevestigd als predikant van de Gereformeerde Gemeenten. Op de classis Middelburg van 12 oktober gaf hij verslag van zijn bekering en roeping en werd hij onderzocht door ds. A. Janse en ds. G.H. Kersten. De avond tevoren had hij in Aagtekerke een proefpreek gehouden over Efése 3:1. Kieviet werd naar artikel 8 van de DKO beroepbaar gesteld. De kerkenraad van Aagtekerke stelde hem met de consulent ds. J.R. van Oordt op tweetal en op 5 november werd hij beroepen. Op 18 november 1909 volgde de bevestiging te Aagtekerke door ds. Van Oordt en de intrede.

In de verdere opbouw van de Zeeuwse gemeenten had ds. Kieviet een actief aandeel; op de classisvergadering stelde hij in 1911 de bestaande gewoonte van bindende predikbeurtenlijsten voor de predikanten ter discussie. De synode hield ter wille van de vacante gemeenten echter nog vast aan een regeling van bovenaf.

Na acht jaar in Aagtekerke gearbeid te hebben, nam ds. Kieviet afscheid op 12 mei 1913. Op 6 januari 1913 was hij beroepen naar Dirksland. Op 22 april nam hij afscheid in de classis, waarbij ds. Fraanje hem hartelijk toesprak. Op zondag 18 mei volgde de bevestiging te Dirksland door ds. D.C. Overduin met 2 Timothetis 2:7. De intrede was uit Exodus 33:13. Toen korte tijd later de Eerste Wereldoorlog uitbrak, ging ds. Kieviet wekelijks voor in een biddag. Verder deed hij veel voor de gemobiliseerde militairen. Ook preekte hij vele malen te Nieuwe Tonge.

Op 18 juni 1915 nam ds. Kieviet een beroep aan naar de gemeente Veenendaal. Op zondag 29 augustus preekte hij afscheid, te Nieuwe Tonge uit 1 Joh. 2:18a en te Dirksland uit 2 Thessalonicenzen 3:18.

Op 31 augustus 1915 werd ds. Kieviet te Veenendaal bevestigd door zijn voorganger ds. W. den Hengst. In de vergadering van de classis Barneveld werd hij welkom geheten door ds. A. Janse. Toen deze enkele jaren later naar Zeeland vertrok, kreeg ds. Kieviet in de praktijk de leiding van de Veluwe gemeenten. Zo was hij onder andere betrokken bij vorming van de gemeente Scherpenzeel, waar hij in 1919 een nieuw kerkgebouw in gebruik nam met Psalm 26:6b-8.

Twee jaar later institueerde hij de gemeente, waarbij hij sprak over Zacharia 2:4-7. Dertien jaar diende ds. Kieviet de gemeente van Veenendaal. Men had grote waardering voor zijn ambtelijke arbeid, die hij met liefde en een diep plichtsbesef vervulde. Later verwoordde ds. Kersten: 'Met hoge achting wordt allerwege door zijn gemeenteleden over ds. Kieviet gesproken en hij zelf gaf zich met geheel zijn hart aan de kudde hem toevertrouwd.'

In de omgang met zijn medeambtsdragers en gemeenteleden was ds. Kieviet een beminnelijk persoon. Men waardeerde het ook dat hij met zijn gezin de zorg voor zijn ouders op zich nam. Zij woonden zowel in Aagtekerke als in Dirksland en Veenendaal bij het gezin in.

Ook in het geheel van de Gereformeerde Gemeenten werd Kieviets ambtelijke arbeid gewaardeerd. Op synodevergaderingen werd hij verschillende malen benoemd in commissies, waaronder de Commissie van toezicht op de opleiding, waarvan hij enige

tijd voorzitter was, en de deputaatschappen voor correspondentie met de buitenlandse kerken, emerituskas en zending.

Ook was ds. Kieviet betrokken bij de oprichting van de SGP. Van 1918 tot een jaar voor zijn overlijden was hij lid van het hoofdbestuur. In 1921 werd onder zijn leiding te Veenendaal een kiesvereniging opgericht.

'Schier dagelijks' vervulde hij predikbeurten, niet alleen in Midden- Nederland, maar ook op de Zuid-Hollandse eilanden. In april 1928 nam hij nog een nieuw kerkgebouw in gebruik te Middelharnis met een preek over Jesaja 14:32.

In 1928 kwam plotseling het levenseinde van ds. Kieviet. Na een korte ziekte van drie dagen, longontsteking, overleed hij op 16 juli op 54- jarige leeftijd. Onder zeer grote belangstelling leidde ds. Kersten op 20 juli te Veenendaal de rouwdienst, waarbij hij wees op Openbaring 21:4: *'En God zal alle tranen van hun ogen afwissen...'*

Ds. Kersten getuigde van de persoonlijke vriendschap en trouwe liefde: 'Waar heb ik een vriend gevonden als in hem?'

Nog kort tevoren had ds. Kieviet gezegd dat het hem was alsof de Heere hem van zijn gemeente losmaakte. Hij mocht echter onverwacht de kroon der heerlijkheid ontvangen.

Ds. Roelofsen, ds. Fraanje, ds. Vreugdenhil, ds. Verhagen, ds. Zandt en ds. Van Oordt voerden het woord bij de begrafenis.

Ouderling R. van Elst sprak namens de gemeente Veenendaal en schoonzoon T. Moleenaar bedankte namens de familie; ds. Kieviet werd begraven in het graf van zijn ouders.

Op de classisvergadering van 30 augustus 1928 werd het gemis van de overleden predikant 'zeer diep gevoeld.' Ds. Fraanje, die tweemaal door ds. Kieviet in een gemeente bevestigd was, verwoordde de droefheid van 'de gehele classis in al zijn nooden.' Gewezen werd op 'de eeuwige heerlijkheid die den overleden ambtsbroeder te beurt was gevallen als kind en knecht.'

Ds. Kieviet heeft geen preken nagelaten. Zijn ernstvolle en getrouwe prediking bleef echter in veler herinnering. Ds. Kersten sprak: 'Hij zocht door de schrik des Heeren de mensen te bewegen tot het geloof. De onbekeerden staat te wachten eeuwige droefenis. Hun lot is daar, waar weinig zal zijn en knersing der tanden. Dit was de boodschap welke de leraar bracht, als herder achter Jezus aandringende. Hij maakte zich vrij van het bloed van zijn hoorders. Wie durft te zeggen dat hij niet trouw was, dat hij niet der gemeente voorstelde leven en de dood, de zegen en de vloek? Hij maakte zich vrij overal, op de catechisatie, op het huisbezoek, door te wijzen op de noodzakelijkheid van uit God geboren te zijn. Bij het missen hiervan wacht de mens een eeuwig oordeel.'

Ook Kieviets beminlijke omgang bleef in herinnering. Nog in 1930 memoreerde ds. Kersten bij zijn 25-jarig jubileum zijn 'onvergetelijke, oprechte vriend ds. Kieviet.' Hij was een gewaardeerd en geliefd predikant uit de beginjaren van de Gereformeerde Gemeenten.

A. Bel

Kort overzicht uit het leven van ds. Kieviet

In Veenendaal

"t Veen" was Kieviets vierde gemeente; hij stond er sinds 1915. Ds. W den Hengst bevestigde hem daar op 31 augustus 1915. Gemeenteleden herinnerden zich hem later als een heel deftige dominee. 's Maandags gaf hij hier catechisatie. Dinsdags stapte hij dan naar het station aan de Kerkewijk, een deken over de arm en de hoge hoed op. Dan ging hij uit preken in de vele vacante gemeenten. Als hij vrijdagsavonds met de trein thuiskwam, werden de "rode lopers" (centen) snel geteld, want het grote predikantsgezin (ook de oude ouders woonden erbij in) had het niet breed. Soms kregen ze iets in natura. In oktober kwam er een boer, Van Veldhuizen uit Achterberg, naar de pastorie en die joeg een varken de gang in."

"Vader was veel weg. Als hij thuiskwam, was het altijd feest," herinnerde de jongste dochter, W.J. van den Brink-Kieviet (84), zich in 2003. "We stonden hem op te wachten en holden hem dan zo hard mogelijk tegemoet."

Ds. Kieviet werd consulent in Barneveld en Kampen en catechiseerde in Terwolde. Hij nam een gemeente in Genemuiden in het kerkverband op (1919) en institueerde een gemeente in Scherpenzeel (1921). Nieuwe kerken nam hij in gebruik in Scherpenzeel (9 januari 1919) en Middelharnis (3 april 1928). Tweemaal bevestigde hij ds. J. Fraanje, in 1913 in Rotterdam en in 1918 in Barneveld.

Ook in Scherpenzeel werd de Gereformeerde Gemeente "Kievietskerk" genoemd. En de kinderen uit deze gemeente werden op de christelijke lagere school uitgescholden voor "Kievietsjong."

De Scherpenzellers vroegen bij de instituering van hun gemeente of de Veenendaalse predikant consulent mocht worden, omdat ze "Ds. Kieviet als vader hebben gehad in de opvoeding van hun kerkelijk leven." Ds. Kieviet ging tot zijn overlijden elke maand wel een keer in Scherpenzeel voor.

Zowel de Generale als de beide Particuliere Synodes verkozen ds. Kieviet in het moderamen. Ook was hij tot zijn overlijden voorzitter van de Commissie van Toezicht van de Theologische School, waarin hij in 1922 benoemd was. Als voorzitter opende hij in 1927 de school in Rotterdam en sprak hij in datzelfde jaar bij de begrafenis van oud-docent Den Hengst, niet wetend dat hij zelf de volgende predikant zou zijn die werd weggenomen.

In 1925 had ds. Kieviet op het tweetal gestaan bij de verkiezing van een nieuwe docent; ds. Kersten werd toen gekozen. Vanaf de oprichting in 1919 zat ds. Kieviet in de commissie voor De Saambinder en de Generale Synode benoemde hem twee maanden voor zijn overlijden nog in het zendingsdeputaatschap.

In de periode 1918-1928 was ds. Kieviet hoofdbestuurslid van de SGP, eerst als tweede secretaris, daarna drie jaar als penningmeester. Hij werd ooit de eerste administrateur van het partijblad De Banier. Samen met ds. Kersten hield hij op 9 Februari 1922 koningin Wilhelmina het "Adres tegen de vaccinatie en haar dwang" aan, waaronder ruim 27.000 mensen hun handtekening hadden geplaatst. In zijn eigen jeugd had ds. Kieviet de gevolgen van de vaccinatiedwang ondervonden.

Veenendaal was toen niet groot: in 1925 waren er nog maar 7470 inwoners (dat aantal overschreed in 2003 de 61.000). De Gereformeerde Gemeente stond destijds in de volksmond bekend als de "Kievietenkerk."

De Veenendaalse gemeente groeide snel. Aan het jaarlijkse feest op Koninginnedag

wilden de leden niet meedoen. Daarom organiseerde ds. Kieviet op het plein achter zijn kerk activiteiten waar de jongeren uit zijn gemeente wél naartoe konden.

De predikant had last van reuma en was bang om kou te vatten. Daarom probeerde hij bij het afleggen van bezoeken in zijn gemeente (dat gebeurde allemaal tevoet) de honderden fabrieksarbeiders die thuis gingen schaften te ontwijken. Zij groetten hem door aan hun pet te tikken en ds. Kieviet kon het, als man van stijl, niet laten om terug te groeten door zijn hoge hoed op te lichten; een koude gewoonte. Daarom vluchtte hij soms gauw een huis in als hij de stoomfluiten van de fabrieken hoorde.

Van zijn zoons Gert en Piet leerde ds. Kieviet fietsen. Daardoor hoefde hij niet meer te voet naar de leden in de omliggende plaatsen, zoals Ederveen. De hoge hoed waaide echter gemakkelijk af als de dominee op de fiets zat; daarom schafte hij voor die tochten een gleufhoed aan. Als er een begrafenis was, bracht Piet de koffer met de hoge hoed naar Ederveen en volgde de predikant zelf met een gleufhoed op.

Nadat de Veenendaalse predikant enige tijd met ziekte te kampen had gehad, meldde De Saambinder begin 1924: "Met Ds. Kieviet gaat het langzaam vooruit. Hij kan met moeite des Zondags weer preken. Maar, o, als je hem zag! Hij is twintig jaar verouderd in enkele maanden, en kan slechts met moeite zich bewegen. Van het bedienen van andere gemeenten zal dezen winter wel geen sprake zijn. Doch de Heere is hem goed en nabij, en heeft hem genade geschonken om met lijdzaamheid te dragen wat hem is opgelegd; terwijl in zijne gemeente eveneens een stil dragen was van het gemis van den dienst des leeraars, en een mededragers in de noden. Zo is een bezoek aan den grotendeels aan z'n kamer gebonden dienaar een verkwikking. De Heere sterke genadiglijk z'n kleine krachten en hergeve hem aan onze gemeenten."

Na deze ziekte is ds. Kieviet nooit meer helemaal de oude geworden; hij moest ook vaak hoesten, herinnerde zijn 92-jarige schoondochter zich in 2003.

Begrafenis

De jongste kinderen van de overledene gingen niet mee naar de begraafplaats. Vanachter het raam van de pastorie zagen ze de lange stoet voorbijkomen.

Tijdens de rouwdienst stonden de mensen schouder aan schouder in de overvolle kerk. Toen de galerij begon te kraken, moest een bouwkundige bekijken of er geen instortingsgevaar bestond. De dienst verliep echter zonder incidenten.

Van de rouwstoet en de begrafenisplechtigheid bleven enkele unieke foto's bewaard. De predikant werd ter aarde besteld in het graf van zijn ouders. De weduwe Kieviet bleef in de pastorie wonen. Een van haar dochters begon er een handwerkzaak.

Het was een heel moeilijke tijd voor de predikantsweduwe. Alleen stond ze in de zorg voor haar grote gezin en ook financieel had ze het niet breed.

Kort overzicht in de Saambinder, 26 juli 1928, door ds. G. H. Kersten

2 Oktober zou Ds. Kieviet 55 jaar geworden zijn.

In de kracht van zijn leven dus werd hij uit ons midden weggenomen. Het is haast niet te geloven, dat het droeve werkelijkheid is. Telkens nog ziet ge hem voor u, hoort ge hem... en toch, hij is niet meer bij ons. De Heere nam hem weg. Gods raad bepaalde zijn einde en nam hem op in heerlijkheid. Want dat getuigenis heeft hij onder ons bekomen, dat geen twijfel liet in onze harten.

Nog herinner ik mij als de dag van gisteren, dat Jac. Corree, de ouderling van Aagtekerke in Middelburg kwam mededelen, dat nu ook Aagtekerke een voorganger

kreeg.

Elke donderdag kwamen velen toen samen bij Ingelse in de Segeerstraat; en de oude Jacob was verheugd. Aagtekerke zou Kieviet krijgen, die sinds enige tijd te Axel vooring.

Flakkeër van geboorte, was hij met zijn ouders naar Rotterdam verhuisd, gedwongen door de nood der tijden. Door de handel geraakte hij te Axel. Het was Gods weg, om hem tot de dienst in Zijn kerk af te zonderen. In Axel toch drong de kerkeraad hem een stichtelijk woord te spreken. Het was een antwoord op zijn werkzaamheden; en de Heere beschaamde hem niet. Weldra sloeg toen Aagtekerke de begerige blikken op hem, riep en verkreeg hem.

Ik was toen te Meliskerke. Een eerste ontmoeting had spoedig plaats.

Banden werden gelegd; ze werden sterker. Wij werden één. Waar heb ik een vriend gevonden, als in hem? Een vriend, die medeleefde in al wat mij wedervoer; die oprecht lief had; en zich gaf! Drie weken geleden nog bracht hij een nacht bij mij door. Toen herleefde weer zoveel. Wat had hij al niet doorworsteld. Van hoeveel bijzondere leidingen Gods en uitredingen mocht hij getuigen! Armoede heeft hij geleden... en hij was rijk. Vele zieke dagen in zijn gezin doorworsteld... en de Heere gaf keer na keer uitkomst. Op het gebed gaf God als uit de dood zelfs zijn kinderen weder. Met zijn vrouw samen heeft hij de last gedragen en de blijdschap over de daden des Heeren gedeeld. O, de slag voor haar is onbeschrijfelijk groot. Maar de genade des te meer overvloedig.

Want de Heere vertroostte en ondersteunde die weduwe. Zij mocht op haar man zien, zo hij leeft, en de strijd voor goed te boven is; zij werd getroost door de hoop, dat de scheiding die de dood maakte niet eeuwig was. Hij is slechts een weinig voorgegaan. In die vertroosting doe de Heere haar gedurig leven, ook als straks het gemis van alle zijden zich zal doen gevoelen. Het worde haar gegeven in Gods doen te berusten. Zijn hand sloeg, maar die hand kan ook helen, en het voor moeder en kinderen wél maken. Donderdag had Ds. Kieviet nog te Veenendaal een huwelijk bevestigd en 's avonds te Ede gepreekt. Vrijdagavond om 6 uur keerde hij van een bezoek aan een ouderling der gemeente huiswaarts; hij klaagde toen over pijn. Het werd longontsteking. Maandag verergerde de ziekte zeer, en eer de avondklok 10 uur sloeg, was hij niet meer.

De gemeente verloor haar leraar, die haar dertien jaren lang het Woord bedienen mocht en haar bouwen op het vaste fundament der apostelen en profeten.

13 augustus 1915 was hij tot haar overgekomen van Dirksland, waar hij ruim 2 jaar had gestaan. Ds. Den Hengst, zijn voorganger te Veenendaal, die daar zulk een grote ommekeer had doorleefd, bevestigde hem toen. En dat hij de liefde van Veenendaals volk had, is zo aangrijpend bewezen de dag van het begraven. Een enige dag.

's Morgens te elf uur zou het in het kerkgebouw een samenkomst zijn. De familie had mij opgedragen een toespraak te houden. Welk een belangstelling. De kerk kon de mensen, die schouder aan schouder stonden, niet bevatten. De gemeente zelf was gekomen, om haar leraar de laatste eer te bewijzen; en met haar vele vrienden uit Veenendaal. Burgemeester en dokter waren onder de aanwezigen. Ook ds. Van der Graaf, hervormd predikant te Ede, hoofdbestuurslid van de S.G.P., Ds. De Bruin, Chr. Gereformeerd predikant en meer anderen. Bovendien uit geheel het land waren de vrienden opgekomen. Want al de gemeenten gevoelden de zware slag. Het getal der leraren is reeds zo klein; en Ds. Kieviet preekte van dag tot dag schier. Bedruktheid heerste. Och, gaf de Heere ons mannen, van Hem toebereid om Zijn Woord te brengen. In stee daarvan nam God een onzer weg, die menselijker wijze vele jaren nog had kunnen dienen. De beproeving is zwaar. Ds. Kieviet had zitting in verschillende commissies. Hij was o.m. voorzitter van de Commissie van Toezicht. Voorwaar het

gemis is groot. Doch de Heere geeft geen rekenschap van Zijn daden. Mocht ons de genade geschonken om Hem ootmoedig te zwijgen.

Verslag van de toespraak bij de begrafenis van Ds. H. Kieviet. 20 juli 1928

Ds. G.H. Kersten beklimt de kansel, verzoekt te zingen Psalm 73:12 en gaat voor in gebed.

Spreker begint met op te merken, dat zulk een ontzettend zware slag ons getroffen heeft. God nam een van Zijn getrouwe dienaren zo onverwacht door de dood van ons weg. Gods hand dompelde vrouw en kinderen in zo diepe rouw. Wij beseffen het, zegt spreker, hoe zwaar de slag is die viel; immers het bleef niet verborgen, met welk een liefdezorgen de ontslapene bewogen was over zijn gade en kinderen, hoe hij hun noden droeg tot de troon van Gods genade. Deze ledige plaats is niet te vervullen en wij zijn nietige vertroosters. Hij, Wiens handen slaan, kan ook helen en Hij alleen kan vervulling schenken van de ledige plaats. Spreker wenst het de bedroefde achtergeblevenen toe, dat hun Maker zij hun Man en Vader! De slag wordt echter ook gevoeld in brede kring. Veenendaals gemeente verloor een leraar, die haar dertien jaren het Woord bracht in getrouwheid. De overledene had het spreker de laatste tijd meermalen gezegd, dat zijn verblijf te Veenendaal niet lang meer duren zou; het was hem, alsof God bezig was hem van de gemeente los te maken. Maar wie verwachtte de vervulling van deze gedachten in deze weg, dat zijn loopbaan hier zou voleindigd worden, dat hij zou ontvangen de kroon der heerlijkheid als geroepene Gods en als dienstknecht des Heeren?

De overleden broeder stond nog zo in volle kracht. Hij was pas uit een ernstige ziekte opgericht en ging nog van dag tot dag de gemeenten in. Neen. Veenendaal treurt niet alleen; het aantal afgevaardigden van andere gemeenten getuigt van de liefde, die daar ook in die gemeenten voor Ds. Kieviet leefde.

Dit sterfgeval greep ons aan, zegt spreker. Spreker wil niet gewagen van zijn persoonlijke vriendschap, noch van zijn trouwe liefde. Vooral trouwe liefde. Trouwe vrienden, die de waarheid spreken, ook achter de rug, zijn er niet veel. Hij was er één van. Maar spreker wil niet de harten week maken. De Heere nam Ds. Kieviet weg. Hij had Gods raad uitgediend en God nam hem in heerlijkheid op. Moge dat onze vertroosting zijn!

Spreker merkt op, dat het niet zijn bedoeling is, om hier een preek te gaan houden, want hierin is hij het eens met de Gereformeerde vaders, die geen lijkdienst willen toelaten. Maar het houden van een toespraak kan toch niet verkeerd zijn, en als uitgangspunt kiest spreker hiervoor Openbaring 21:4:

"En God zal alle tranen van hun ogen afwissen; en de dood zal niet meer zijn; noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want de eerste dingen zijn weggegaan".

Wondervol is die openbaring Gods aan Johannes op Patmos. Hij, de uitgestotene der wereld, ontvangt de openbaring van de eeuwige raad Gods, waarin getoond wordt hoe de kerk de heerlijkheid tegemoet gaat. In het bijzonder in het 21 ste kapittel van het Openbaringboek spreekt Johannes van de heerlijkheid. Hij roept de kerk toe, dat zij niet vrezen zal, want "ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbijgegaan en de zee was niet meer".

Vrees niet, volk van God! De nieuwe aarde zal anders zijn dan deze aarde. Er zal geen

leed en geen droefenis meer gevonden worden. En ook de hemel zal nieuw zijn voor de kerke Gods. De zon zal des daags niet steken, noch de maan des nachts. En als het volk die hemel en die aarde beërft, ontvangt God de eer! Alle leed en droefenis is daar weggenomen, want "God zal alle tranen van de ogen afwissen".

Deze aarde is een tranendal. Om der zonde wil. Waren er geen zonden - er waren geen wonden. Overal en altijd ontwaren we de zondesmart, het zondeleed, de zonedroefenis, de zondetranen. Bij rijken en armen is, voor het oog der wereld vaak verborgen, de smart. De wereld zoekt onder een schaterlach haar grote zielesmart te verbergen. Om uwentwil, sprak God, zij het aardrijk vervloekt! In dat oordeel zal ieder mens moeten delen. Het is het recht Gods, dat de zonde straft tijdelijk en eeuwig. Ook eeuwig. Dit mag spreker ook nu niet verborgen houden. God brengt rechtvaardige vergelding over de goddelozen.

Ook de gestorven leraar sprak zo trouw hiervan. Hij zocht door de schrik des Heeren de mensen te bewegen tot het geloof. De onbekeerden staat eeuwige droefenis te wachten, hun lot is daar, waar weinig is en knersing der tanden. Dit was de boodschap, welke de leraar bracht, als herder achter Jezus aandringende. Hij maakte zich vrij van het bloed van zijn hoorders. Wie durft zeggen, dat hij niet trouw was, dat hij niet de gemeente voorstelde het leven en de dood, de zegen en de vloek? Hij maakte zich vrij overal, in de kerk, op de catechisatie, op het huisbezoek, door te wijzen op de noodzakelijkheid van uit God geboren te zijn. Bij het missen hiervan wacht de mens een eeuwige oordeel.

Wanneer de genade Gods wordt geschonken, bewerkt dit echter niet, dat hier op aarde reeds de tranen van de ogen worden afgewist! Zo wilde het Asaf in Psalm 73, toen hij nijdig was op de dwazen, ziende der goddelozen vrede; want er zijn geen banden tot hun dood toe en hun kracht is fris! Gods weg is anders! Christus heeft aan Zijn kerk dit woord vermaakt: "In de wereld zult gij verdrukking hebben". Maar hij laat haar niet alleen. "Hebt goede moed! Ik heb de wereld overwonnen!"

Hier is een tranendal. Hier is de moeite, maar straks wacht het volk des Heeren de kroon der heerlijkheid, na strijd en druk en tranen! Gods volk is een volk van vreemdelingen in dit tranendal. Het schreien der kinderen Gods is een ander schreien dan dat der wereld. Zij schreien om de zonde. Zoals de tollenaar uit de gelijkenis, die op de borst slaat, die beschaamd is, die het uitroept: "O God! wees mij, zondaar, genadig!"

Want o, de zonde doet het volk Gods zo zeer, zo onnoemelijk leed! Dat volk leert schreien om de scheiding tussen God en de ziel en de droefheid naar God werkt een onberouwelijke bekering ter zaligheid! Dat volk heeft geen rust, voor de gemeenschap met God hersteld is.

De Apostel tekent de kerk zo juist in haar strijd tussen geest en vlees. Dat Romeinen 7 geeft zulke diepe inzichten in de zielestrijd van Gods kinderen.

Hier is het een tranendal. Er is strijd om de kroon, strijd tegen de drie doodsvijanden: satan, wereld en ons eigen vlees. Wij gaan, zegt spreker, hier niet afdalen in de diepten van helse aanvechtingen: wie hier zelf iets van weet, zij het genoeg. Hier op aarde is het tranendal! Ook vanwege de tegenheden en de verdrukkingen, welke uit Gods hand ons toekomen. Maar dit drijft in het verborgene en de bedroefde ziel zal daar verklaring vinden.

Hier is het een tranendal. Ook de ontslapene had zijn deel. Hij had te worstelen gehad met ernstige ziekte in zijn gezin, ja, hij had kinderen bij gelijkenis uit de dood wedergekregen.

En nu is de familie in de diepste rouw gedompeld. Maar God is een toevlucht. De Heere deed wonderen en het is de ervaring, dat God Zijn volk niet alleen laat. Het

koren wordt geslagen om het te ontdoen van het kaf. De landman weet wel, wat hij doet. Jesaja tekent het in hoofdstuk 28. Hij brengt de zachte wikken niet onder de dorswagen, maar slaat deze uit met een staf.

Zou God dan niet weten de mate der verdrukking? 't Is goud, dat beproefd wordt en het geloof is zoveel kostelijker dan het fijnste goud! Het oog van de goudsmid is over de smeltkroes. Gods oog is gedurig op Zijn volk. De Heere belooft alle tranen van de ogen Zijner kinderen te zullen afwissen.

De kerk zal moeten zingen in tegenheden. En ook dat heeft Christus voor haar verworven, want Hij zong de lofzang, toen Zijn weg naar de diepte voerde. De taal der kerk moet zijn:

*'k Zal Zijn lof, zelfs in de nacht
Zingen, daar ik Hem verwacht.*

Hebt ge gezongen, moeder en kinderen? Wie van Gods kinderen is hier vreemd aan, dat God steunt in moeilijke wegen! Het heil wacht hen boven eerst naar de ziel en eenmaal naar ziel en lichaam beide.

Dat heil, dat ook in dit 21ste hoofdstuk van de Openbaring beschreven wordt, wordt zo groot, alleen al, omdat het is een heil voor uitverkorenen. Voor een uitverkoren volk een uitverkoren zaligheid. Hoe groot is dat goed, dat God bereid heeft dien, die Hem liefhebben, groot, omdat Christus' bloed hen kocht. Zij zijn gekochten met een prijs, ver boven goud en zilver, een prijs, die door hemel en aarde niet was op te brengen. Hoe groot is de zaligheid, die hier voorgesteld wordt tot zo dure prijs! Door het bloed wordt het volk voor de troon gebracht om daar te zingen: "Gij hebt ons Gode gekocht door uw bloed!" Dat volk kwam met God in verbond. "De tabernakel Gods is bij de mensen en Hij zal bij hen wonen en zij zullen Zijn volk zijn en God Zelf zal bij hen en hun God zijn!" Dat volk is een volk van gekochten, van geëigenden, een volk, waarin God Zich verheerlijkt heeft, dat zingt:

*Die God is onze zaligheid,
Wie zou die hoogste Majesteit
Dan niet met eerbied prijzen?*

Genade, verbond en belofte zijn hier voorgesteld. God zal daarop alle tranen van de ogen afwissen. Eeuwig afwissen! Niet alleen voor het ogenblik, Maar Hij neemt de oorzaak weg. De dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite! De dood heerst hier wel. Toch maakt Christus de Zijnen over die dood overwinnaars! Hij is het, Die uit het geweld des doods uitredt en Hij getuigt van Zichzelf en van Zijn volk: "Ik leef en gij zult leven!"

De dood behoeft dan geen vrees meer te verwekken. De Middelaar is in de dood gegaan en heeft toen de dood verslonden, teniet gedaan! Hier mag doodskracht en doodsschaduw over de kerk gaan, daar boven zal niets meer van de dood gevonden worden. Dit neemt de droefheid weg en daar boven is alle droefenis voor eeuwig weg. Daar is geen moeite. Hier zijn moeite en verdriet. O, zie naar boven, daar zal het volk de moeite te boven zijn. Daar zal, naar het woord van Jesaja, eeuwige blijdschap op hun hoofden wezen! Daar altijd bij de Heere te zijn, eeuwig bij hun Koning. Wie kan dat heil uitdrukken? Hier smaakt het volk de eerstelingen.

Het krijgt iets te kennen. Hier krijgt het geloofsaannemingen, die het in verwondering doen wegzinken met de uitroep: "Zulk een is mijn liefste!" Laat het volk maar betuigen! Het zingt:

*Een volle beek van wellust maakt
Hier elk in liefde dronken!*

Hier zijn reeds openingen van heerlijkheid, en wanneer Gods kinderen daarin blikken, dan blijft geen geest in hen over. En dit zijn slechts eerstelingen. Dit is nog slechts een zien door een spiegel in een duistere rede. Wat zal het dan eenmaal zijn, bij Hem te wezen, die hen kocht! Daar boven te zijn met de ganse schare verlost, die niemand tellen kan! Want ook hierin wordt het verbond vervuld, dat het zaad van Abraham, de vader der gelovigen, is als de sterren des hemels in getal en als het zand, dat aan de oever der zee is! Daar zal gemeenschap geoefend worden, ook met het lichaam van Christus! Liefelijkheden eeuwig!

Van dat heil mogen wij getuigenis geven. We zijn hier, zegt spreker, samen, niet zonder hoop. Wij missen onze man, onze vader, onze vriend en broeder, maar toch niet ganselijk, zo wij zelf wel waarlijk leven! Het lichaam is ontzield, maar hij leeft daarboven. Hij overwon bij aanvang de dood en straks overwint hij ook naar het lichaam!

Zouden wij dan nu misgunnen, de rust, waarvan hij menigmaal sprak? Wat blijft er dan, roept spreker aan de bedroefde weduwe toe, een grote vertroosting! Hij is maar een weinig voorgegaan. Zoudt ge hem zijn heerlijkheid nu misgunnen? Zijt in stilte onderworpen, ziende op Jezus.

De kinderen zegt spreker, dat er op hun huis zegen rustte. Een groot getal kinderen mocht die vader bezitten. Hij sprak met spreker meermalen over zorgen, die daarover hem drukten, maar God zorgde dan altijd weer. Spreker vermaant de kinderen, de voetstappen van hun vader te drukken en zich aan diens woord en getuigenis te houden.

Kerkenraad en gemeente, de ontslapen leraar is heengegaan in de rust van Gods volk. Zijn mond spreekt hier niet meer. Hij heeft zijn taak vervuld. Vaak heeft hij de zielen van Gods volk verkwikt. Hij droeg zijn gemeente en was haar tot een vader. Zal de Veenendaalse gemeente hem kunnen vergeten? De vorige gemeenten kunnen dat niet, getuige het grote getal van afgevaardigden! Geve de Heere een gelovig navolgen! En vergete ook het opkomend geslacht zijn vermaningen niet!

Moge zijn werk nog vrucht dragen, opdat paarden gehecht mochten worden aan Jezus' Middelaarskroon.

De Heere vertrooste Zijn gunstgenoten en verwaardige ons te smaken, dat Hij ons voor eeuwig verlossen zal. Zij deze dag voor het volk van God een opvoering naar de heerlijkheid, opdat de naam des Heeren eeuwig eer en roem ontvangt! Moge deze dag opleiden tot Hem, Die gesproken heeft, dat Hij alle tranen van de ogen afwissen zal!

Nadat **Ds. Roelofsen** in den gebede was voorgegaan, maakte men zich gereed grafwaarts te gaan.

In rijen stonden de mensen langs de lange weg naar het kerkhof opgesteld. Wel 3000 mensen naar wij schatten, verzamelden zich op de doden-akker.

Ds. Fraanje opende de rij der sprekers. Hij had de dag te voren aan de groeve van zijn eigen vader gestaan; nu sprak hij aan het graf van zijn geliefde ambtsbroeder, met wie hij in één classis vele jaren samenwerken mocht.

Ds. Vreugdenhil sprak namens de commissie van toezicht en deputaten van emeritering. **Ds. Verhagen** gedacht de ontslapene namens de classis Middelburg. **Ds.**

Zandt sprak voor het hoofdbestuur der Staatkundig Gereformeerde Partij, in welk bestuur Ds. Kieviet van het begin af zitting had, en waarmede hij zo kort geleden nog vergaderde; want hij had de beginselen en de partij lief. Ouderling Van Elst sprak namens de kerkeraad van Veenendaal, en dhr. Molenaar, schoonzoon van Ds. Kieviet, dankte voor de laatste eer de overledene bewezen. De laatste spreker wees er op, dat in dit graf nu drie kinderen Gods waren neergezet: met Ds. Kieviet, diens vader en moeder.

Ds. Van Oordt, die 18 november 1909 te Aagtekerke de ontslapene in het ambt bevestigd had, leidde na de terugkomst van het graf het samenzijn in de kerk.

De slag was zwaar; deze dag een dag der rouwe. En toch, welk een getuigenis ging van deze begrafenis uit. "Ziet hoe lief zij elkander hebben." Moge die liefde veel bloeien onder ons; in de gemeenten en onder de leraars. Vervulle de Heere de ledige plaats. Hij, Die maar te spreken heeft en het is er. Hij gedenke weduwe en kinderen; Veenendaals gemeente en alle de kerken, die zo groot verlies in het heengaan van Ds. Kieviet geleden hebben.

Rouwcirculaire

Heden nam de Heere onverwachts van onze zijde, onzen innig geliefden MAN, VADER, BEHUWD- en GROOTVADER

HENDRIK KIEVIET Jac.zn.

predikant der Geref. Gem. te Veenendaal, in den ouderdom van ruim 54 jaar.
De wetenschap, dat hij is ingegaan in de rust, die er overblijft voor het volk van God, lenigt onze diepe smart.

Veenendaal,	H. N. KIEVIET-Kooiman.
Utrecht,	J. KIEVIET
	W. C. KIEVIET-VAN WOUDEBERG.
Rotterdam,	A. M. C. MOLENAAR-KIEVIET
	T. MOLENAAR.
Oudewater,	M. M. F. KLOOT-KIEVIET
	H. KLOOT.
Veenendaal,	C. H. KIEVIET.
Sommelsdijk,	K. H. KIEVIET.
	S. KIEVIET-BRABER.
Veenendaal,	G. H. KIEVIET.
	P. D. KIEVIET.
	H. N. KIEVIET.
	M. F. KIEVIET.
	F. M. KIEVIET.
	N. K. KIEVIET.
	D. A. J. KIEVIET.
	J. J. KIEVIET.
	W. J. KIEVIET.
	EN KLEINKINDEREN.

VEENENDAAL, 16 Juli 1928.

Lijkrede in het kerkgebouw om 11 uur.

De begrafenis, waartoe wij U vriendelijk uitnodigen, zal plaats hebben D.V. Vrijdagmiddag op de Nieuwe Begraafplaats.

Vertrek vanaf het sterfhuis half een.

De oudste zoon van ds. Kieviet werd ouderling in Utrecht (1949-1962); schoonzoon Tj. Molenaar diaken in Rotterdam-Centrum (1928) en -Zuid (1928-1959).

Zoon G.H. Kieviet was eerst ouderling in Veenendaal (1956-1968) en daarna tot zijn overlijden in 1974 evangelist in Merksem. Hij haalde soms een uitspraak van zijn vader aan: "Gerrit, je moet niet zo sloffen; daar zijn je schoenen en je klompen te duur voor." Later zei Gert dat hij vaak aan die woorden moest terugdenken. "Want met het klimmen der jaren is het sloffen er niet beter op geworden. Ik zucht vaak: Heere, dat mijn voeten nog eens geschoeid mochten worden met de bereidheid van het Evangelie. Want ik vind mezelf in het evangelisatiewerk ook zo slofferig."

Van de veertien kinderen waren in 2003 alleen nog twee dochters in leven. Jong hebben ze hun vader moeten missen. "De Heere nam hem weg," schreef ds. Kersten. "Gods raad bepaalde zijn einde en Hij nam hem op in heerlijkheid. Want dat getuigenis heeft hij onder ons bekomen, dat geen twijfel liet in onze harten."

Vriendschapsbetuiging over ds. H. Kieviet.

Grietje Verhage-Knape, Uitzien van een vreemdeling op aarde, Veenendaal z.j.; blz. 22, zie ook blz. 48/49. Groetje had een warme band aan ds. Kieviet. In haar ouderdom sprak ze nog met liefde over hem.

... Zo was mijn leven op de zolder, waar geen mensenoog mij zag, en betreurde daar mijn rampzalige staat. Maar door Gods aanbiddelijke Voorzienigheid vernam ik dat ene Ds. Kieviet uit Veenendaal voor zou gaan in Dirksland. Wat ging mijn hart daarnaar uit om erheen te gaan. O, die drang in mijn gemoed, al had ik door water of door vuur moeten gaan. Achteraf heb ik mogen zien dat de Heere mij er gebracht heeft. Ik boog mijn knieën in het verborgene en smeekte de Heere of ik die avond eens mocht horen of er voor zulk één nog een middel was om die welverdiende straf te mogen ontgaan en weer tot genade te mogen komen. Zo ging ik zuchtend heen, bespot van binnen en van buiten. O, wat was het mij een wonder dat zulk één nog een plaatsje kreeg in Gods huis.

Dominee Kieviet sprak uit deze woorden: "Mozes, doe de schoenen van uwe voeten, want de plaats waar gij op staat, is heilig land." Zijn punten waren: de eerste, de tweede en de derde Godsontmoeting. Nog nooit in mijn leven had ik zulks gehoord. Dominee verklaarde dat wij allen van nature brandende braambossen zijn van vijandschap. Maar als de Heere tot zulk één gaat spreken, dan vallen de schellen van de ogen, en ziet hij God in Zijn heiligheid en in Zijn rechtvaardigheid en wordt hij ingeleid in zijn hel- en vloekwaardigheid en roept hij met Jeremia uit: "De kroon van mijn hoofd is afgevallen; o, wee nu mijner, dat ik zo gezondigd heb!" Mijn ziel was als een gewaterde hof. Nog nooit tegen iemand gesproken wat er geschied was en nu werd het van de daken gepredikt.

Uit een brief van Cornelia (**Keetje**) **de Visser-Moens** (1887-1956) uit Aagtekerke aan haar kinderen en kleinkinderen d.d. 30 januari 1947.

... Ik ben bij Ds. Kieviet op de Vrage (catechisatie) gekomen en dat is waar, die is mijn geestelijke vader geworden in het onderwijs bij hem genoten. Ik werd gevraagd om belijdenis te doen, maar dan ben ik nog ziek geworden en in die ziekte ben ik daar veel mee bezig geweest. En werd ik zo ingewonnen met die woorden: "Geef Mij de hand en kom tot Mijn Heiligdom," dat ik zo'n begeerte kreeg om in het midden van de gemeente voor God en mensen te beloven om de wereld te verlaten, en mocht ik er iets van verstaan: *ik zal me nog geringer aanstellen, met die dienstmaagden zal ik verheerlijkt worden*. Wat was dat een liefdedienst, en de weg is gebaad om het te mogen doen op 20 jarige leeftijd. Dat is een onberouwelijke keus. Ik heb nu de leeftijd van 59 jaar en dan moet ik wel zeggen, *hulp van God verkregen hebbende, sta ik tot op deze dag*.

Diepbedroefd was ook **ouderling Roest** in Scherpenzeel.

"Gods kind en knecht ds. Kieviet, onze zéér geliefde zielevriend, is heengegaan, plotseling opgeroepen naar de eeuwige heerlijkheid," schreef de Scherpenzeelse ouderling B. Roest aan zijn vriend F. de Kruijf. "Zeer pijnlijk en smartelijk is het verlies van ds. Kieviet. Zeer innige banden lagen er tussen ons."

"Hij is van ons hart gescheurd; veel hebben we afgeweend en getreurd en nog," schreef hij aan zijn zielenvriend De Kruijf. "Een week heb ik zeer diep in de rouw gegaan, at of sliep of rustte niet, totdat de Heere sprak tot mijn ziel in haar geween: Ik ben uw heil alleen. (...) De Heere neemt de Zijnen weg. O Floor, zoveel zielen herderloos, zoveel catechisanten."

Roest catechiseerde al in meerdere gemeenten "en nu Veenendaal; die weten geen raad. Ik zal het proberen."

Op student **W.C. Lamain** maakte de begrafenis een onuitwisbare indruk: "Ik kan me altijd nog herinneren dat de weduwe, gevolgd door haar veertien kinderen, het kerkgebouw binnenkwam. De hele kerk snikte; wat een tranen zijn daar gevloeid. Voor hem was de dag des doods beter dan de dag dat hij geboren was, maar voor de gemeente was het een grote droefheid."

Veenendaal was massaal op de been en in vele fabrieken legden de directies het werk tijdelijk stil. De dominee had longontsteking opgelopen en was na een ziekte van slechts drie dagen overleden. "Na een arbeid van 13 jaren alhier mag hij nu het genadeloon genieten aan een trouw gezant in Gods Woord toegezegd," schreef de kerkenraad.

9. KOK, Reinier (1890-1982)

Reinier Kok werd op 13 oktober 1890 te Hoenkoop (bij Oudewater) geboren. Zijn ouders waren Cornelis Kok en Jansje Treur. Naar eigen zeggen werd reeds op twaalf á dertienjarige leeftijd genade in zijn hart verheerlijkt. Gesprekken met zijn grootvader Reinier Treur waren hem ook tot zegen.

Op jonge leeftijd al was het zijn begeerte om in de dienst des Heeren werkzaam te zijn. Aanvankelijk dacht hij dat zijn taak op het zendingsterrein lag. Voor de studie was echter geen geld.

Enkele familieleden oefenden het beroep van bakker uit. Zij gaven Reinier het advies om ook bakker te worden. Hij heeft bij bakkers in verschillende plaatsen het vak geleerd, onder meer in Montfoort, Zeist en Driebergen. In die jaren werd, ondanks veel strijd, de roeping steeds levendiger om zich onvoorwaardelijk te stellen in de dienst des Heeren. In 1912 werd hij door de classis Lisse van de Gereformeerde Gemeenten toegelaten als student. Hij ging toen studeren bij ds. G.H. Kersten in Yerseke.

In 1915 werd de studie afgerond. De bijna 25-jarige kandidaat nam het beroep van Aagtekerke aan. Op zondag 5 september werd hij bevestigd door ds. G.H. Kersten met als tekst Jesaja 52:7: 'Hoe lieflijk zijn op de bergen de voeten desgenen die het goede boodschap, die tot Sion zegt: Uw God is Koning.' In de middagdienst verbond ds. Kok zich aan de gemeente met Johannes 20:21b: 'Gelijkerwijs Mij de Vader gezonden heeft zend Ik ook ulieden.'

Op 27 oktober 1915 trad ds. Kok in het huwelijk met Alida Gerarda Segers. Nog geen drie jaar later, op 3 juli 1918, overleed zij in de leeftijd van 28 jaar. Ze werd gelijktijdig met haar dochttertje begraven, dat slechts één dag geleefd had. Ds. Kok bleef achter met een tweeling van een jaar, Cornelis en Reinier.

Op 17 september 1919 trad hij in het huwelijk met Maartje van der Spek. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren. In Aagtekerke ijverde ds. Kok voor het stichten van een eigen lagere school. In december 1924 werd deze school gerealiseerd en in gebruik genomen.

Op zondag 19 juli 1925 nam ds. Kok afscheid van Aagtekerke. 'Scheiden valt moeilijk. Bezwaard hebben we de dag van scheiding tegemoet gezien', zo begon ds. Kok zijn afscheidsdienst. 'Op enkele weken na mochten we u tien jaar dienen. Met opening en vermaak mochten we het Woord des Heeren spreken en het werd ook nog gezegend. Onze aangenaamste uren hebben we hier in dit kerkgebouw doorgebracht en in de consistoriekamer met het zaad der gemeente. We hebben met u gehandeld over de dingen der eeuwigheid, over zaken die gekend moeten worden om zalig getroost te leven en te sterven.'

Op 23 juli werd ds. Kok door ds. A. de Blois in Gouda bevestigd en op zondag 26 juli deed hij zijn intrede met een preek over Openbaring 6:2. In zijn inleiding wees hij erop hoe de Heere de nood van de gemeente Gouda op zijn hart had gebonden.

Ds. Kok kwam niet in een rustige gemeente. Er waren veel onderlinge wrijvingen. Dat kwam onder meer doordat de prediking van zijn voorganger, ds. J. Overduin, niet door ieder werd gewaardeerd. De beslistheid echter waarmee ds. Kok optrad, dwong respect af, wat tot gevolg had dat de rust weerkeerde.

Ook in Gouda was ds. Kok de stuwende kracht om tot een eigen school te komen. In navolging van ds. G.H. Kersten heeft hij het grote belang van een eigen school onderkend. In januari 1933 werd het schoolgebouw geopend.

Verdriet heeft het predikantsgezin ook in Gouda ondervonden. In februari 1928 overleed hun dochtertje Annie in de leeftijd van zeven jaar.

Op 2 maart 1930 nam ds. Kok afscheid van Gouda; hij had een beroep naar Veenendaal aangenomen. Op donderdag 6 maart 1930 werd hij daar bevestigd door ds. J. Fraanje. Op zondag 9 maart deed hij zijn intrede met Jesaja 3:10-11. Gedurende de periode 1930-1948 was er een sterke groei van de gemeente. Het aantal zielen groeide tot ruim tweeduizend. In 1933 en 1936 moest het kerkgebouw worden uitgebreid. De dominee was zeer druk met zijn pastorale werk. Hij preekte zondagsmiddags ook nog in Ederveen, dat was lopend een uur heen, en een uur terug. Ederveen was een van de plaatsen waar in die jaren een afdeling ontstond.

Na enkele jaren werden onder leiding van ds. Kok zelfstandige gemeenten geïnstitueerd te Rhenen (1932), Wageningen (1933), Ede (1933) en Ederveen (1939). De afdeling te Elst kreeg in 1933 eigen ambtsdragers, maar de Instituering vond pas plaats in 1949. Al spoedig na zijn komst in Veenendaal was een van zijn eerste initiatieven om ook hier te komen tot oprichting van een eigen kerkelijke school. Op 1 april 1931 werd de school geopend. In de volksmond werd deze school de 'Kokse school' genoemd.

Bij het uitbreken van de oorlog op 10 mei 1940 moest de bevolking evacueren. Te voet of per rijtuig naar Elst (Ut.) en vandaar met kolenschuiten via Rijn en Lek naar de opvangplaatsen Ammerstol, Groot-Ammerstol en omgeving. Van overheidswege was ds. Kok aangesteld als blokleider en in deze functie was hij veel Veenendalers tot grote steun en toeverlaat. Een sleep bestond uit vijf kolenschepen, volgestouwd met zittende en liggende mensen in het stro, ouderen en kinderen, zieken en gezonden. Onvervaard klom ds. Kok van schuit naar schuit om de mensen te troosten en te bemoedigen uit Gods Woord, voor te gaan in gebed en samen te zingen, maar ook trok hij met een roeiboot naar de wal om brood te kopen en bussen melk te bemachtigen, want het was een barre tocht van vrijdagmorgen tot (voor de laatste evacués) pinksterzondagavond. Zijn houding in de oorlogsjaren '40-'45 en zijn Oranjegezindheid deden velen vrezen, dat gijzeling door de vijand elk ogenblik kon plaats vinden, hetgeen de Heere heeft verhoed.

In 1948 kwamen er grote moeilijkheden in het Veenendaalse kerkelijke leven. Na de oorlog werden verschillende prekenbundels en andere geschriften van ds. Kok uitgegeven. Sommige uitdrukkingen en zienswijzen waren aanleiding voor aanklachten. Enkele leden uit Veenendaal en Ederveen maakten hun bezwaren kenbaar bij de kerkenraad en classis.

Op 1 juni 1948 kwam de classis Barneveld bijeen om de bezwaren te bespreken. Ds. J. Fraanje was voorzitter. Verschillende deputaten van andere Particuliere Synodes waren aanwezig, waaronder ds. G.H. Kersten.

Twee leden uit Ederveen hadden het volgende als beschuldiging ingebracht tegen de leer van ds. Kok: 'ten eerste dat alle mensen onbepaald de beloften toekomen van het evangelie' en ten tweede 'dat de eis van het werkverbond ook is de eis van het genadeverbond.' Ook waren er twee brieven ingekomen van een lid uit Veenendaal

Uitvoerig werden deze en andere bezwaren besproken. Ds. Kok nam een aantal stellingen terug, dit tot tevredenheid van de vergadering.

De kwestie was hiermee echter niet voorbij. Het geschil kreeg een landelijk karakter. Verschillende brochures verschenen, zowel pro als contra.

Via vergaderingen van de classis en de Particuliere Synode kwam de zaak op de Generale Synode van 29 juni 1949. Daar werd besloten dat een commissie de zaak nader zou onderzoeken. Op de voortgezette vergadering van deze Synode, op 28 september, werd gerapporteerd dat er geen overeenstemming was bereikt. Inmiddels had in 1949 een vierde deel van de gemeente, zo'n vijfhonderd zielen, onder leiding van een groot deel van de kerkenraad, de gemeente verlaten; men was eigen samenkomsten gaan beleggen.

Op de Synode van 28 september werd aan deze bezwaarden toestemming gegeven om onder bepaalde voorwaarden een gemeente te institueren. Eén van die voorwaarden was dat het niet in Veenendaal zou zijn, maar in een plaats in de omgeving, bijvoorbeeld Overberg. De onrust werd landelijk steeds groter. Zo werd op 24 oktober 1949 in Veenendaal zelf een tweede gemeente geïnstitueerd door ds. M. van de Ketterij. Dit was in strijd met het besluit van de Synode die een maand eerder was gehouden. Er werd besloten een vervroegde Generale Synode te houden op 11 en 12 januari 1950. Op deze vergadering nam ds. Kok een aantal stellingen niet terug, zodat de Synode met algemene stemmen besloot ds. Kok voor een half jaar te schorsen. De reden van deze schorsing was dat ds. Kok 'de aanbieding des heils vereenzelvigde met de belofte des verbonds, en daardoor de krachtadige roeping en wederbarende werking des Geestes verwaarloosde, dat hij een verwarde voorstelling had van Wet en Evangelie, met name in de prediking, waardoor de drie stukken van ellende, verlossing en dankbaarheid door hem werden verwaarloosd, alsmede dat hij verward was in zijn verbondsbeschouwing, waar hij stelde dat alle gedoopten wezenlijk tot het verbond der genade behoren.'

Ds. Kok verliet met zijn kerkenraad de vergadering, na de preses te hebben gegroet. Op de avond van 12 januari - de dag van de schorsing - belegde de kerkenraad een ledenvergadering.

Men sprak uit: 'Overwegend: a. dat hun herder en leraar ten onrechte is geschorst; b. een afgescheiden groep bezwaarden in het verband der Gereformeerde Gemeenten is opgenomen.

Constaterend: a. dat de synodale beschuldigingen en het schorsingsbesluit in strijd zijn met de Heilige Schrift en de Kerkorde; b. dat de synode het verband met onze Gereformeerde Gemeente heeft verbroken, door de uitgetreden bezwaarden te erkennen en in het kerkverband op te nemen,

Besluit: de schorsing van ds. R. Kok niet te erkennen en als zelfstandige Gereformeerde Gemeente buiten het kerkelijk verband te zullen functioneren.'

Op de dag dat ds. Kok werd geschorst kwam de instituering van de tweede gemeente door ds. Van de Ketterij ook nog ter sprake op de synode. Hoewel naar voren kwam dat dit in strijd was met het besluit van de vorige synodevergadering, werd hem dit vergeven, nadat hij had uiteengezet hoe hij tot dit besluit gekomen was.

Ds. Kok was bijna vijfendertig jaar predikant in de Gereformeerde Gemeenten geweest. Vijfentwintig jaar was hij lid van het Curatorium. Vanaf de oprichting in 1921 tot 1950 was ds. Kok lid geweest van de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (de Scholenbond). Hij was een van de oprichters van de SGP in 1918. Vier jaar was hij hiervan secretaris. In 1922 bedankte hij voor deze functie vanwege drukke werkzaamheden.

De gemeente van ds. Kok ging als zelfstandige gemeente verder. Er werd een eigen

kerkelijk blad, *De Stem des Woords*, uitgegeven, onder redactie van ds. R. Kok en ouderling M.G. Snel. Dit blad verscheen tot 1956. In verschillende plaatsen werden kerkdiensten belegd, waarin ds. Kok regelmatig voorging, zoals in Utrecht, Mijdrecht, Westzaan, Lisse, Dordrecht en Gouda. In de Gereformeerde Gemeente van Mijdrecht en Westzaan ontstond een scheuring; de bezwaarden van de laatstgenoemde gemeenten stichtten een gemeente die zich aansloot bij de Christelijke Gereformeerde Kerken.

In november 1956 ging ook ds. Kok met zijn gemeente over naar de Christelijke Gereformeerde Kerken. Ongeveer veertig gezinnen, zo'n tweehonderd zielen, hadden bezwaar tegen deze aansluiting. Zij waren bij ds. Kok gebleven in de hoop dat de problemen zouden worden opgelost en een terugkeer naar het synodaal verband kon plaatsvinden. Zij verzochten weer aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten en op 20 november 1956 werd een nieuwe gemeente geïnstitueerd. De door ds. Van de Ketterij geïnstitueerde gemeente had in 1953 de zijde van dr. C. Steenblok gekozen. In 1958 nam ds. Kok een beroep aan naar Ede. Op 12 oktober nam hij afscheid. Voor ds. Kok met zijn vrouw en kinderen en voor de gemeente is zijn 28-jarige ambtsperiode in Veenendaal onvergetelijk geworden.

De 68-jarige predikant diende nog vier gemeenten. Van 1958-1962 diende hij de gemeente Ede (Reinier Kok, Ede, drie woorden die, als ze omgedraaid worden, hetzelfde zijn). Van 1962-1966 Alphen aan den Rijn, van 1966-1968 Ameide en van 1968-1979 Nijkerk. Ds. Kok behoorde tot de medewerkers van het in 1966 opgerichte blad *Bewaar het pand*.

Op 12 december 1979 werd aan ds. Kok op 89-jarige leeftijd emeritaat verleend. Het was zijn voornemen om de zondag daarop afscheid te nemen van de gemeente Nijkerk. Dat ging niet door omdat hij in de paar dagen tussen classisvergadering en zondag tot het inzicht kwam dat hij niet meer preken kon. Voor de afscheidspraak had hij als tekst gedacht Numeri 6: 24-26: 'De Goddelijke sprake van de priesterlijke zegenbede.' Omdat hij de preek niet meer had kunnen uitspreken verscheen deze met de laatste twee preken in Nijkerk gehouden, in boekvorm onder de titel: *De Heere zegene u*.

Enkele dagen voor zijn emeritaat ontving ds. Kok een koninklijke onderscheiding waarbij hij werd benoemd tot ridder in de orde van Oranje Nassau. Gememoreerd werden de vele activiteiten in zijn 64-jarige ambtsperiode.

Drie jaar later, op 16 december 1982, is ds. Kok overleden in de leeftijd van 92 jaar. Op maandag 20 december vond de begrafenis plaats in Soest. In de Ichtuskerk werd een rouwdienst gehouden onder leiding van zijn zoon ds. Izak Kok. Namens de gemeente van Nijkerk werd gesproken door ouderling A. van den Brink. Op de begraafplaats werd het woord gevoerd door prof. dr. W. van 't Spijker.

Zeven weken later overleed mevrouw M. Kok-van der Spek.

Geschriften

De afscheidspredicatie te Aagtekerke (Zeel.) op Zondag 19 juli 1925 en de Intreepredicatie te Gouda op Zondag 26 Juli 1925 van den Wel Eerwaarden Heer Ds. R. Kok, Predikant der Geref. Gemeente te Gouda, Krabbendijke z.j.

Mijn vader, mijn vader, wagen Israëls en zijne ruiteren! Predicatie bij het overlijden van ds. H. Kieviet, Woerden 1928.

Drietal leerredenen, Kampen z.j.

Tweede drietal leerredenen, Kampen z.j.

Onze consciëntie, drietal predicaties, Lemmer z.j.

Het gezin, drietal predicaties, Wemeldinge 1946.

Het huis Mijns Vaders, drietal predcaties, Wemeldinge 1946.
Zoo grote zaligheid, zestal predcaties, Wemeldinge 1947.
Het nieuwe leven, zes predcaties, Wemeldinge 1947.
Eliza, de man Gods, zeven predcaties, Lemmer [1947].
Heerlijke tijden, zestal feeststoffen, Wemeldinge 1947.
Dierbare beloften voor goddelozen, die verre van de gerechtigheid zijn, drie predcaties, Scherpenzeel z.j.
De ontwaakte Boaz, viertal leerredenen, Dordrecht z.j.
Het Kruisevangelie, een achttal lijdenspredcaties, Utrecht 1948.
Levensmoed, rede jaarvergadering landelijk verband van Jongelingsver., Gouda z.j.
De raad van Bileam, rede jaarvergadering landelijk verband van Jongelingsver., Gouda z.j.
Het aanbod van Gods genade, Scherpenzeel 1949.
Verklaring van de Heidelbergse Catechismus, z.p. z.j.
Nederlands opkomst uit de zee van het oorlogswee, (met anderen), Lemmer z.j.
Vragen en antwoorden bij de H.C. en bij Bunyans Christenreis, z.p.
De Heere zegene u, drie preken ten afscheid, Utrecht 1980.
Preken in de serie De stem des Woords, jrg. 1-5, 1963-1967.
Recht en genade, preken in jrg. 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1978 en 1979.

10. Jacob KOSTER, (1934-1993)

Jacob Koster werd op 2 juli 1934 aan de Zanddijk, even buiten Yerseke gelegen, geboren. Zijn ouders waren Johannes Koster en Jacoba Johanna van der Burght. Het gezin behoorde tot de Gereformeerde Gemeenten.

Koster sr. verdiende, samen met zijn broer Abraham, als veehandelaar zijn brood. Daarnaast was hij actief in de politiek. Als lid van de gemeenteraad van Yerseke, naderhand als wethouder, droeg hij de beginselen van de SGP uit.

Zijn jeugd bracht Jaap, zoals hij genoemd werd, in Yerseke door. Daar bezocht hij de lagere school. Hij was een onopvallende leerling, wat teruggetrokken en enigszins verlegen.

Na de lagere school ging hij op aandringen van zijn ouders naar de ULO in zijn woonplaats. Al spoedig gaf hij er blijk van dat verder leren hem niet zo lag. Na een jaar hield hij het voor gezien. Hij wilde aan de slag. Zijn vader liet hem zijn land vrijmaken van distels. Maar die distels raakten een keer op en vader Koster was van mening dat Jaap méér in zijn mars had. Zodoende werd hij assistent in de veehandel van zijn vader. Al heel snel stuurde vader Koster hem alleen op pad, met het advies dat hij in de handel altijd drie dingen voor ogen moest houden: optellen, aftrekken en overhouden.

De veehandel ging hem goed af. Hij had echter niet uitsluitend belangstelling voor het tijdelijke. Graag bezocht hij de catechisatie en de kerkdiensten van de plaatselijke predikanten, eerst ds. F.J. Dieleman en later ds. P. Honkoop sr., en hij leefde kerkelijk actief mee.

Na zijn - korte - militaire diensttijd keerde hij terug in de veehandel. Daarin werd hij gezegend en vanwege zijn eerlijkheid geprezen.

In die tijd kreeg hij verkering met Catharina Steketee, met wie hij op 11 september 1958 in het huwelijk trad. Uit het huwelijk werden vier zoons en twee dochters geboren.

De moeilijkheden bleven hun niet bespaard; de geboorte van hun eerste kind Johannes bracht grote zorgen met zich mee. Ze brachten de jonge vader echter in schuldverslagenheid aan de voeten des Heeren. En toen bleek dat moeder en kind in goede gezondheid waren, bleef er een door de weldaden verbroken vader over. De Heere werkte in zijn jonge leven. Het bleef niet onopgemerkt dat er een verandering in het leven van Koster gaande was. Met Gods volk had hij graag omgang. Veel onderwijs ontving hij door middel van de prediking van ds. P. Honkoop, die in 1956 in Yerseke de herdersstaf had opgenomen. Koster werd meer en meer aan zijn gemis ontdekt.

Toen hij 25 jaar was, werd hij diaken. Daaraan ging veel verzet van zijn kant vooraf vanwege het ongeschikt zijn in eigen oog. Toch mocht hij het met de weg des Heeren eens worden, nadat zijn hart was overgebogen met de woorden uit Jesaja 45:2-5. Vijf jaar later werd hij ouderling. Ook daaraan gingen worstelingen vooraf. Hij werd ziek, maar hij mocht geloven dat deze ziekte niet tot de dood zou zijn. De Heere bepaalde

hem bij Psalm 118:8 (Datheen). Hij herstelde en na verloop van tijd werd hij ingewonnen voor het ambt van ouderling.

In die tijd had hij de begrafenisonderneming van zijn schoonvader overgenomen. Toch gevoelde hij dat hij niet altijd deze arbeid zou kunnen blijven doen. Er was een andere taak voor hem weggelegd. Hij ging echter niet zelf aan het werk, maar wachtte Gods tijd af. Dat ogenblik brak aan, toen met kracht de tekst uit Lukas 9:60 in zijn ziel werd afgedrukt: 'Laat de doden hun doden begraven; doch gij, ga heen en verkondig het Koninkrijk Gods.'

Toen was de tegenstand gebroken en ontving Koster vrijmoedigheid om zich op 11 mei 1967 te wenden tot de kerkenraad om een attest, teneinde gehoord te worden door het curatorium van de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam. Het gevraagde attest werd hem gegeven en het curatorium verleende hem, nadat Koster zijn bekering en roeping had verklaard, toestemming tot het volgen van de lessen. Samen met de studenten M.J. van Gelder, J.M. Kleppe, D. Rietdijk en J.W. Verweij volgde hij het theologisch onderwijs.

De studietijd werd tot tevredenheid van het curatorium afgesloten en in 1971 volgde zijn beroepbaarstelling. Er werden 41 beroepen op hem uitgebracht, waaronder dat van Barneveld. Dit zou zijn eerste gemeente worden. Reeds een half jaar eerder kreeg hij te geloven dat de weg naar deze Veluwe gemeente zou leiden. Docent J.C. Weststrate bevestigde hem in de vacature van ds. A.W. Verhoef, die twee jaar geduurd had (2 Korinthe 3:5-6a).

Dezelfde dag, 7 september 1971, deed ds. Koster intrede. Hij verbond zich aan zijn gemeente met de woorden uit 2 Kronieken 1:10.

De predikant werkte zolang het dag was. De gemeente Barneveld was zeer omvangrijk: 1632 leden en 1854 doopleden. Hij diende echter met de liefde van zijn hart en hij zette zich geheel voor zijn gemeente in. Toch vergde zijn veelvuldige arbeid te veel van zijn krachten. In 1978 trof hem een ernstig hartinfarct. In de nacht van 5 op 6 juni werd hij naar een ziekenhuis overgebracht. De predikant had het voor zijn eigen zielenleven goed in deze weg van beproeving. Later zou hij erover schrijven, dat hij geloofde dat de Heere deze weg niet voor niets met hem had gehouden. Hij had er lessen uit mogen leren voor zijn persoonlijk leven, die hij voor heel de wereld niet meer wilde missen. Ds. Koster mocht weer herstellen.

Op 1 oktober van hetzelfde jaar was hij weer zover opgeknapt dat hij eenmaal per zondag voorging. Dat was naar de toezegging die de Heere hem gedaan had, dat hij op de eerste van de tiende maand de gemeente weer in de dienst der prediking zou voorgaan. Dit was naar aanleiding van Genesis 8:5, waar beschreven staat dat op de eerste der tiende maand de bergtoppen weer zichtbaar waren na de zondvloed.

Vanuit Klaaswaal was inmiddels voor de zevende maal een beroep op hem uitgebracht. Ds. Koster wist na het zesde beroep dat de Heere hem in deze gemeente wilde hebben. Op 6 januari 1981 nam hij afscheid met Numeri 6:24-26.

In Klaaswaal werd hij op 21 januari bevestigd door ds. H. Hofman; de tekst waarmee ds. Koster zich dezelfde dag aan zijn nieuwe gemeente verbond, was genomen uit 1 Koningen 18:44a: 'En het geschiedde op de zevende maal, dat hij zeide: Zie, een kleine wolk als eens mans hand gaat op van de zee.'

Ook in deze gemeente cijferde de predikant zich vaak geheel weg. Soms kon hij nauwelijks ophouden met preken, met name als hij in het bevindelijke leven kwam. Dan was de helft van de tekst nog maar behandeld. In zulke situaties ging hij de volgende zondag verder waar hij gebleven was.

In 1985 ontving hij een beroep van Scherpenzeel. De Heere maakte hem gewillig om dit beroep aan te nemen met de woorden: 'De Meester is daar en Hij roept u' (Joh.

11:28b). Op 12 december werd hij door ds. Th. van Stuijvenberg bevestigd (Jes. 40:11) en de intrede was naar aanleiding van Zacharia 1:8.

Gedurende zijn verblijf in deze gemeente was het noodzakelijk om het kerkgebouw uit te breiden, dit vanwege een gestadig groeiend ledental.

Betrekkelijk kort diende hij deze gemeente, want op 7 april 1988 moest hij Scherpenzeel weer loslaten in een afscheidsdienst waarin hij sprak over 2 Korinthe 13:13. Dit vanwege het aannemen van het beroep uit Dirksland, een beslissing die tegen vlees en bloed ging. In deze gemeente werd hij op 20 april bevestigd door ds. N.W. Schreuder met Ezechiël 37:9. Johannes 20:21b was de tekst van de intrepreek.

Ook Dirksland zou zich niet lang in zijn licht mogen verheugen. Nog geen drie jaar stond hij daar, toen het beroep naar de gemeente op Urk moest worden aangenomen. Eerst bedankte hij, maar hij had daar geen vrede mee. Meteen daarop beriep Urk hem opnieuw, een ongebruikelijke gang van zaken, waarvoor evenwel door de classis toestemming was verleend. Toen voelde hij zich geroepen om op de eerdere beslissing terug te komen. Hij werd op 8 juni 1991 door ds. G. Mouw tot zijn dienstwerk ingeleid met de tekst uit Johannes 17:18-20. In de avonddienst werden de woorden uit Handelingen 10:29 ontvouwd. Daarmee verbond hij zich aan zijn nieuwe gemeente.

Er werd hem op Urk een geopende deur geschonken. De kleine gemeente groeide en er werd een nieuwe Sionkerk gebouwd, aangezien de bestaande Sionkerk al spoedig te klein bleek. In de korte tijd dat ds. Koster aan Urk verbonden was, groeide de gemeente explosief: van nog geen honderd leden bij zijn komst tot meer dan 450 zielen bij zijn overlijden. Met grote getrouwheid verrichtte hij zijn dienst. Urk is bepaald niet centraal gelegen, maar dat weerhield hem er niet van om in weekdiensten door het hele land voor te gaan.

Op vrijdagochtend 13 augustus 1993 kreeg ds. Koster een hartaanval, waarop de dood volgde.

De begrafenis vond plaats op 17 augustus. In de Sionkerk ging ds. G. Mouw in de rouwdienst voor. Ook in kerkgebouw De Schuilplaats was deze dienst te beluisteren. De begrafenis vond plaats in Barneveld, na een bijeenkomst in de kerk van de Gereformeerde Gemeente aldaar, waarin ds. Chr. van der Poel voorging. Aan de groeve sprak ds. C.A. van Dieren.

Geschriften

Voorwoord in: C. de Ridder, Gods belofte heerlijk vervuld, Geldermalsen 1979.

Gods beloften aan Zijn Jakobsvolk, Barneveld 1980.

Mijn raad zal bestaan. Afscheidspredicatie van Barneveld, bevestigings- en intrededpredicatie te Klaaswaal, Barneveld 1981.

Voorwoord in: Chr. van der Poel, Jakobs laatste woorden, Barneveld 1984.

Opdat wij niet vergeten. Twee predicaties met toespraken ter gelegenheid van de overkomst van Ds. J. Koster van de Gereformeerde gemeente van Klaaswaal naar de gemeente van Scherpenzeel, Scherpenzeel 1986.

Teerkost op de weg. Bijbels dagboek, Barneveld z.i.

Toespraak in: Bij Jozefs leven in vrede sterven. Ter nagedachtenis aan Ds. A. Hoogerland, Barneveld z.j. (1987).

Door U alleen. Tien predicaties, Barneveld 1993.

Bileam, de zoon van Beor. 11 Bijbellezingen over het leven van Bileam, Barneveld 1995.

De markt van vrije genade. Tien predicaties, Barneveld 1996.

In memoriam Ds. J. Koster

Saambinder 19 augustus 1993, Ds. Chr. van der Poel

Groot was de ontroering toen gehoord werd, dat Ds. J. Koster, voor ons onverwacht, was overleden. Hoe blijkt het telkens, dat het leven een damp is en de dood ieder uur wenkt. Echter het sterven van onze geliefde vriend en broeder mocht voor hem een eeuwige winst zijn. Hij heeft mogen afleggen een lichaam der zonde en des doods en is mogen ingaan in de vreugde zijns Heeren. Dit gewin voor hem, is een groot verlies voor zijn geliefde vrouw, kinderen, kleinkinderen en familie. Onze hartelijke wens is, dat de Heere hen in deze weg moge sterken en boven alles de ledige plaats met Zichzelf zou willen vervullen.

Het is ook een groot verlies voor de gemeente van Urk, en voor het geheel van onze Gemeenten, waar een getrouw leraar ons is ontvallen. Dat de Heere ons doe ervaren dat Hij, waar niets blijvend is. Zijn gunst ons schenke.

Jacob Koster werd op 2 juli 1934 te Yerseke geboren, waar hij opgegroeid is, zijn beroep was eerst veehandelaar, later heeft hij de begrafenis onderneming van zijn schoonvader overgenomen. Door de Heere in genade opgezocht, heeft hij de gemeente van Yerseke eerst als diaken en later als ouderling mogen dienen later in 1967 werd hem een attest verleend en werd toegelaten door het curatorium om de lessen te volgen op onze theologische school. De Heere gaf getuigenis aangaande zijn genadestaat en roeping tot het ambt. De woorden uit Lukas 9:60; Maar Jezus zeide tot hem: Laat de doden hunne doden begraven; doch gij, ga henen en verkondig het koninkrijk Gods", werden hem op het hart gebonden.

In 1971 werd hij beroepbaar gesteld en nam het beroep aan naar de gemeente van Barneveld. Voorts heeft hij nog de gemeenten van Klaaswaal, Scherpenzeel, Dirksland gediend en Urk waar hij op 59 jarige leeftijd het tijdelijke met het eeuwige heeft verwisseld. Onze broeder is niet meer. Toen hij in Barneveld stond kreeg hij een hartaanval en werd voor zijn leven gevreesd. Toch mocht hij na geruime tijd daarvan weer herstellen. Veel heeft hij Gods woord mogen bedienen in het midden van onze gemeenten, zijn dienstwerk is niet ongezegend geweest.

Ook had hij een plaats in de harten van Gods volk, maar wat het grootste is en wat eeuwig blijft, is in het liefdehart Gods. Dat het tot troost moge zijn, met alle droefheid die er is, om het heengaan van een geliefde man, vader, grootvader, familielid en van een dienstknecht, vriend en medebroeder, dat aan hem vervuld is, wat we lezen in Openbaring 22 : 3-4: *En geen vervloeking zal er meer tegen iemand zijn, en de troon Gods en des Lams zal daarin zijn en zijn dienstknechten zullen Hem dienen, en zij zullen Zijn aangezicht zien en Zijn naam zal op hun voorhoofden zijn.*

Yerseke,

Ds. Chr. van der Poel.

11. Hendrik LIGTENBERG, 1887 – 1965

Fragmenten uit het leven van "Stoetn-Herman", ds. H. Ligtenberg

OUDE PADEN, 1 december 2005, J. Mastenbroek

Ligtenberg was Rijssenaar vanaf zijn geboorte op 4 maart 1887. Zijn ouders kerkten in een vrije Christelijke Gereformeerde Gemeente. Op weg naar zijn volwassenheid werd het hem daar al spoedig te bekrompen. De hele dag werkte hij in de jute-industrie, net als circa tweeduizend plaatsgenoten. Deze tak van nijverheid beheerste een groot deel van de economie van Rijssen. Altijd binnen vier muren kon voor hem nog wel op alle doordeweekse dagen, maar op zondag koos Herman voor de vrijheid. Ook toen hij pas getrouwd was met de nog geen jaar jongere Janna Nijland, evenals hij een Rijssense van generaties her. Haar ouderlijke gezin hoorde tot de Walkerk, de huidige Gereformeerde Gemeente, maar destijds een Christelijk Afscheiden gemeente. Zij was opgevoed "in de voorzeide leer", maar volgde gehoorzaam haar man als hij zondags in plaats van de kerk de herberg bezocht. Herman en Janna trouwden op 7 maart 1908.

Ze gingen aan de Huttenwal wonen. Aan het eind van hun wittebroodsweken was het opnieuw Gods dag, waarop Herman en zijn vrouw het café bezochten. Ze waren niet de enige bezoekers, want er kwam al heel snel een meisje binnen die Janna kende. Ze zei tegen haar man: "Herman, dat meisje heeft dezelfde ziekte gehad als jouw zus". Dat woord deed kracht in het hart van Herman. Ja, zijn zus Geertruida was nog maar driejaar geleden overleden aan een longziekte. Ze was pas 24 toen ze stierf. Drie jaar jonger dan hij nu was. Zij had al voor Gods rechterstoel gestaan. Hij nog niet; de Heere had hem nog niet opgeroepen. Want daarvan was Herman nog wel overtuigd; sterven is God ontmoeten.

De brug opgehaald

Herman ging zijn leven veranderen. Nee, zo was het toch niet: iet hijzelf, maar God veranderde zijn leven. Herman zou nooit naar zijn Schepper en Formeerder hebben gevraagd, maar de Heere vroeg naar hem, zocht hem op. In zielsbenauwdheid kreeg hij troost, toen Johannes 3:16 voor hem waarde kreeg: Want alzo lief...". Hij kon nog zalig worden! De deur van het café was voorgoed achter hem in het slot gevallen. Voortaan kon men Stoetn-Herman op het gezelschap van Gods kinderen vinden.

Enkele jaren later sloot Ligtenberg zich aan bij de Eskerk, nu de Gereformeerde Gemeente in Nederland. Een jaar later deed hij geloofsbelijdenis. Dat betekende voor hem niet dat hij, nu de brug naar de wereld was opgehaald, met zijn belijdenis, met de troost die hij uit Johannes 3: 6 had ontvangen, met zijn bezoeken aan de gezelschappen, met zijn kerkgang en met zijn verandering meteen maar deelnam aan het Heilig Avondmaal. Integendeel, daar ging enige tijd overheen. Zelfs een aan God gedane belofte dat hij niet zou blijven zitten bij de Avondmaalsbediening wanneer de

predikant Psalm 68:13 zou laten zingen, kon hij niet nakomen toen inderdaad dit vers werd opgegeven. En dat terwijl de predikant zelfs met nadruk zei: "Zijn er die deze week met dat versje gelopen hebben, dan nodig ik ze hier aan deze tafel".

Later kreeg hij wel vrijmoedigheid, maar daarna brak er een tijd aan dat hij niet meer durfde omdat hij van mening was dat het sacrament niet is gegeven voor mensen die niet verzekerd zijn van hun aandeel aan Christus. Later kwam hij op dit standpunt terug. Het gebeurde eens dat ds. J. Fraanje het Heilig Avondmaal zou bedienen en dat hij tegen Ligtenberg zei: "Als je nu niet aankomt, breng ik het brood en de wijn bij je in de bank!" Toen Ligtenberg voor het eerst mocht deelnemen aan de Avondmaalsbediening, kreeg hij de volgende dichtregels in zijn hart: Zelfs de snoodste rijksrebel, die niet verdiende dan dood en hel, zit nu ook bij de vrienden".

Moeite en verdriet

Het gezin Ligtenberg breidde zich uit. De woning werd te klein en er werd opdracht gegeven om een nieuwe woning aan de Bleekstraat te bouwen. Terwijl de bouw in volle gang was, werd Herman ziek. Ook kwijnde zijn geestelijk leven in die tijd. De wereld met al haar begeerlijkheden kwam op de achtergrond te staan. Toen de timmerman aan hem vroeg waar in het nieuwe huis de deur moest komen, gaf Herman als antwoord: "Bekijk dat zelf maar, voor mijn part zet je die deur op het dak". Toen hij beter werd, kwam hij daarop terug. Hij haastte zich naar zijn in aanbouw zijnde woning om te kijken waar de timmerman de deur geplaatst had... Deze deur kon leven en dood niet tegenhouden; vijftien maal werd een kind geboren, vijf van hen zijn jong overleden en één kindje kwam dood ter wereld. Het gezin moest ervaren dat het uitnemendste van dit leven moeite en verdriet is. Maar ook, dat er een God is Die de moeite en het verdriet aanschouwt, opdat men het in Zijn hand geve.

Oefenaar op artikel 8?

Ligtenberg viel op door zijn ootmoedige wandel. Hij werd geacht. Hem werd gevraagd of hij koster wilde worden "Da's zo'n nooddruftig werk, dat doe je nooit goed...", zei hij. Toch nam hij het aan. Het duurde niet lang of hij werd diaken en na ongeveer anderhalf jaar ouderling. In zijn hart sluimerde een andere begeerte: om de rechtvaardigen aan te zeggen dat het hen goed zal gaan en de goddelozen dat het hen eeuwig kwalijk zal gaan. Hij probeerde die roeping weg te drukken. Er kwam veel strijd in zijn ziel. Toch bleef het niet verborgen. Hij moest wat hem bezighield ook aan anderen vertellen, zoals aan ouderling Arend Baan. Die wist bij God vandaan dat zijn medebroeder worstelde met zijn roeping.

De zaak kwam in 1930 op de kerkenraad in een vergadering waar Herman niet aanwezig was. De broeders besloten om hem te vragen of hij vrijmoedigheid had om een stichtelijk woord te spreken. Die vraag werd gesteld en door Herman met "ja" beantwoord, maar tussen deze vraag en de begeerde zaak lagen nog vijf volle maanden.

Op zondagavond 6 september 1930 ging Stoetn-Herman voor het eerst voor. Hij sprak toen over de tekst die hem zozeer had vertroost toen hij in zijn eerste overtuiging liep: Johannes 3: 16, na een voorafsprak over Abrahams offer. Dit gesproken woord beviel de gemeente. Men zou hem graag elke zondag willen horen. De status van oefenaar, van "octavist", bestond toen nog in de Gereformeerde Gemeenten. Anderzijds was er niet voor niets een Theologische School in Rotterdam. Of kon hij preken op grond van zijn singuliere gaven? Met artikel 8 van de Dordtse Kerkorde, waardoor men zonder studie de kansel op kon om zonder sacramentsbevoegdheid het Woord te ontvouwen?

Student

Herman reisde naar Rotterdam, waar het curatorium van de Theologische School, toen Commissie van Toezicht geheten, vergaderde. Drie ambtsbroeders maakten die reis met hem mee, ter ondersteuning en ook vanuit broederlijke liefde en meeleven. Het doel was dat Ligtenberg door de Commissie na onderzoek examen zou afleggen en meteen beroepbaar gesteld zou worden. Aan een meerjarige studie dacht hij zelfs niet. Sterker nog, daar moest hij niets van hebben, evenals zijn drie vrienden. De Commissieleden hoorden Ligtenberg aan, in zijn verslag van bekering, roeping en in zijn proefpreek. Toch was een toelating op grond van artikel 8 niet mogelijk. Daarover besliste de Commissie niet; dat was een taak voor de classis. Tenzij Ligtenberg alsnog bereid zou zijn om de lessen aan de Theologische School te volgen.

Na dagen van beraad besloot hij tot deze stap. In biddend opzien. De medebroeders die hem vergezelden, volgden hem niet in dit standpunt. Later zou hij met voldoening op zijn studietijd terugkijken.

Schapen bleven skapen

De Theologische School was gevestigd in Rotterdam. Docent ds. G.H. Kersten was niet alleen als predikant aan de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-Centrum verbonden, maar ook als docent aan deze school. Het was in die tijd een bijna absolute voorwaarde dat studenten in Rotterdam kwamen wonen. Dan konden ze, zolang ze nog niet zelf uitgingen om te spreken, de preken van ds. Kersten bijwonen. Zodoende verhuisden ook de Ligtenbergen, met uitzondering van hun kinderen Manna, Jan en Willem, naar Rotterdam. Ze kregen een bovenwoning aan de Jericholaan 60b. Onder hen woonde de Christelijke Gereformeerde ds. S. van der Molen. Mevrouw Kersten kwam op 19 november 1931, de dag van de verhuizing, meteen al met een stapel pannenkoeken naar het gezin Ligtenberg. Met recht "een warme ontvangst". Het was vanzelfsprekend een enorme overgang, uit het Tukkerland naar de grote stad. Het Rijssens bleef "voertaal" in het gezin. Althans, de kinderen spraken het de eerste tijd. Dat moest echter toch op korte termijn veranderen. Alleen als ze onder elkaar waren, zoals die keer dat ze in het Kralingse Bos aan het spelen waren, bleef "Riessens" in gebruik. Schapen bleven skapen en school bleef school.

Mensen zoals zij, van het platteland, die in een keurig nette laan in Kralingen een bovenwoning betrokken, misten de ruimte van Rijssen. Ze waren, afkomstig uit een vrijstaand huis, allerm minst gewend rekening te houden met burens onder hen en aan weerskanten van de rijtjeswoning. Het spreekt voor zich dat een fors gezin wel wat rumoerig was. Al heel snel nodigde mevrouw Van der Molen strategisch haar bovenbuurtjes op de koffie. Toen mevrouw Ligtenberg opmerkte dat het toch wel een flinke herrie boven haar hoofd was, merkte haar gastvrouw op; "Ja, dat zijn uw kinderen...". Ongetwijfeld zullen er de nodige berispingen zijn gevolgd toen moeder Ligtenberg weer bij haar kroost terugkeerde.

Inburgering

De loopafstand naar de kerk van ds. Kersten aan de Boezemsingel was een kwartiertje. De Rehobothschool van meester A. van Bochove aan het Noordeinde was nog geen vijf minuten lopen. Het gezin werd geholpen om zich aan te passen. Mevrouw Ligtenberg werd door mevrouw Kersten meegenomen om kleding te kopen in plaats van haar Rijssense klederdracht en ook Herman moest eraan geloven: zijn boezeroen en zwarte pet werden verwisseld voor een kostuum en hoed. Ze keken elkaar eens aan, Herman en zijn vrouw, en herkenden elkaar maar nauwelijks in deze burgerdracht. Ligtenberg was geen wit overhemd gewend. En dan zo'n lastig boordenknoopje en dat losse, gesteven bord... Gelukkig woonde medestudent P.

Honkoop om de hoek, in de Eerste Jerichostraat. Die bewees broederlijke toegenegenheid door hem de eerste tijd met dat lastige boordenknoopje te helpen. Tot Ligtenberg die handigheid zelf onder de knie had. Ze voelden zich sterk aan elkaar verbonden, ook omdat beiden voorheen de wereld hadden gediend.

Ds. Kersten gaf nuttige en praktische adviezen. Hij was, zo zei ds. Ligtenberg later, een heel goede leermeester. Bijvoorbeeld: "Ligtenberg, als je later dominee bent, en je moet eens naar de burgemeester toe, dan moet je hem niet eerst een hand geven, maar wachten tot hij jou een hand geeft". Zulke adviezen zouden later goed van pas komen.

Naar Lisse

Student Honkoop zat tot in het holst van de nacht te studeren. Als hij Ligtenberg vertelde wat hij aan lesstof in zich had opgenomen, onthield deze dat zo goed dat Ligtenberg op school door zijn docenten werd gecompimenteerd. Hij maakte goede vorderingen, zodat hij aan het eind van het eerste leerjaar al de gemeenten mocht ingaan. Hij was ijverig en ook later, toen hij al in de volle bediening stond, bleef hij studeren, met zijn vingers in zijn oren om zich nog beter te concentreren, en een stapel commentaren om zich heen, tot op de grond toe. Regelmatig kreeg hij bezoek van Gods volk. Maar zodra de gesprekken niet meer over de wegen des Heeren gingen, liep hij naar zijn studeerkamer en zei dan: "Praten jullie nog maar een poosje met mijn vrouw, ik ga weer naar mijn kamer want u preekt zondag niet voor mij!"

Zijn eerste voorgaan als student was op zondag 3 juli 1932. in Ridderkerk. Hij zag daar bijzonder tegenop, maar de ontvangst op zijn logeeradres bij twee godvrezende mensen was tot steun voor hem. Zonder vrees ging hij de volgende dag de preekstoel op. Tweemaal sprak hij met veel vrijmoedigheid, beide diensten duurden twee uur. In een brief aan zijn kinderen in Rijssen schreef hij de volgende dag dat het hem was alsof hij al vijftig jaar gepreekt had. Na twee jaar proponeren, volgde het eindexamen. Dat was op 27 juni 1934. Hij slaagde en werd beroepbaar gesteld. Kandidaat Ligtenberg werd alomtorens begeerd; uit 23 beroepen werd dat uit Lisse aangenomen. Op 31 augustus, Koninginnedag, werd Rotterdam verlaten en werd het gezin Ligtenberg inwoner van Lisse. Overall hingen de vlaggen uit. Een van de eigenschappen van Ligtenberg was zijn humor en zijn opgewekte karakter. Dat bleek ook weer toen hij over de vlaggen opmerkte, dat in Rotterdam de vlag uithing omdat ze vertrokken en in Lisse omdat ze daar arriveerden. Ds. Kersten bevestigde kandidaat Ligtenberg op 5 september. De volgende dag deed ds. Ligtenberg intrede met 2 Korinthe 4:5', De gemeente was nog maar kort vacant; het jaar daarvoor was ds. H.A. Minderman overleden.

Vreugde en verdriet

Het verblijf in Lisse werd voor het predikantengezin wisselend tot vreugde en tot verdriet. De 21-jarige dochter Manna overleed aan een hersenvliesontsteking na een heel kort ziekbed. Zij liet een man en twee kindertjes na. Ds. Ligtenberg had dat niet van te voren aanvoeld en wist niet wat hem en zijn gezin boven het hoofd hing, maar verscheidenen van Gods volk hadden in zijn preken toch iets gemerkt van het naderende verdriet. Hij kreeg brieven uit het land, waarin men schreef: "Dominee, wat is er toch met u, wij lopen zo zwaar met u". Kort daarna begreep hij waar deze brieven betrekking op hadden. Maar het was niet alleen verdriet in zijn hart, hoewel het heengaan van Manna hem sterk aangreep. Stille blijdschap mocht er zijn, toen mevrouw Ligtenberg tijdens een van de eerste zondagen van de behandeling van de Heidelbergse catechismus werd stilgezet en de Heere Zijn oog op haar geslagen had. Toen ze uit de kerk kwam, was het bij haar niet anders dan "verloren, verloren!"

"Maar dan kan ze nog behouden worden", overdacht ds. Ligtenberg. Op

oudejaarsavond 1935 ging de preek over Openbaring 3:20 "Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop". Toen ds. Ligtenberg met een ouderling na afloop van de dienst thuiskwam, trof hij daar een heel verdrietige en verslagen echtgenote aan. Op zijn vraag wat er toch wel aan de hand was, kon zij geen antwoord geven. Het had geen betrekking op het overlijden van Manna, op 2 maart van dat jaar, hoewel ook bij mevrouw Ligtenberg de smart daarover heel groot was. Het verdriet had een diepere achtergrond. Een voorrede op een preek van haar man over Lukas 17:34: "Ik zeg u: in dien nacht zullen twee op één bed zijn: e een zal aangenomen en de ander zal verlaten worden", werd door de Heere aan haar hart geheiligd. Die woorden raakten haar zó, dat ze de toepassing maakte: die verlatene ben ik, en mijn man is aangenomen. Ze kwam door deze tekst in de schuld voor Gods aangezicht. Toen ze dit aan haar man vertelde, ging hij het omkeren. Hij zat zo in de put dat hij deze tekst op zichzelf ging toepassen: hij verlaten en zijn vrouw aangenomen! Gelukkig is dit niet veel later veranderd.

Mevrouw Ligtenberg werd stilgezet toen ze 45 jaar was. Dat gebeurde op 10e maart 1935 onder een preek van haar man over vraag 52 van de Heidelbergse Catechismus. Wel waren er al veel vroeger diepe indrukken van dood en eeuwigheid. Ook mocht ze een keer bijzonder gesticht worden tijdens een doordeweekse kerkdienst in Leiden, waarin ds. J.D. Barth voorging. Toen ze daarover haar man vertelde, werd hij niet jaloers. Integendeel, hij vond het prima als ze ook eens naar een andere predikant ging luisteren. Blijde dagen waren er eveneens, als ervaren mocht worden dat de Heere het woord van ds. Ligtenberg gebruikte tot een eeuwige zegen of tot nader onderwijs. De kerk was weldra te klein; de predikant stond nog maar een klein jaar in zijn eerste gemeente of hij legde de eerste steen voor een nieuwe, grotere kerk. Het zou niet bij deze eerste steen blijven; later verrichtte hij dezelfde handeling in Rotterdam-West.

Kampen en Vlaardingen

In 1939 leidde de wolkkolom hem naar Kampen, waar hij op 2 juni werd bevestigd. Dit tot groot verdriet van de gemeente Lisse. Eerst werd een grote woning betrokken aan de Graafschap 27. later bewoonde het gezin Ligtenberg een huis aan de Vloeddijk. Lang duurde het verblijf in deze Hanzestad niet; reeds op 21 juli 1942 werd afscheid genomen omdat een roepstem om naar Vlaardingen over te komen en te helpen, onvoorwaardelijk werd opgevolgd. Deze gemeente was op zijn ziel gebonden geworden. Er was al een band gevallen toen ds. Ligtenberg daar eens voorging en uit diepe bewogenheid niet in staat was om na de dienst de zegen uit te spreken. Toen kregen sommigen een hoop dat hij ooit eens hun leraar zou worden. Ds. Kersten was voor de tweede maal zijn bevestiger. Hij had over het aannemen van dit beroep gezegd dat hier ongetwijfeld een roeping aan ten grondslag lag, om midden in de oorlog van Kampen naar het hongerende westen te vertrekken. Er brak opnieuw een aangename tijd aan, voor zowel de predikant als de gemeente.

Ondanks de zorgelijke tijdsomstandigheden, die de oorlog met zich meebracht. En alle ellende die daaruit voortvloeide, zoals de grote honger die met name in het westen van ons land werd gevoeld. Ds. Ligtenberg trok zich deze zorgen aan; hij ging naar Rijssen om opvang van ondervoede Vlaardingse kinderen te regelen en om aandacht te vragen voor het steeds nijpender wordende voedseltekort. Het gebeurde eens, dat de predikant bij de gaarkeuken een oude man in de rij zag staan, wachtend op een pannetje soep. Toen hij met een vol pannetje wegliep en soep morste, ging hij op de grond liggen om dat op te likken. Dergelijke schrijnende situaties lieten de bewogen predikant niet onberoerd. In de consistoriekamer werd soms zelfs gekookt voor de behoeftige gemeenteleden, bejaarden en kinderen.

Tijdens de Vlaardingse periode ging verdriet niet aan de pastoriebewoners voorbij; op 25 maart 1945 ging de woning van de moeder van mevrouw Ligtenberg aan de Huttenwal in Rijssen in vlammen op, nadat er een V1 op neergestort was. Hoewel zij gespaard bleef, was ze haar huis en al haar bezittingen kwijt.

In april overleed een kleinzootje van de predikant, dat naar hem was genoemd, een jochie van nog maar net twee jaar. Met volle vrijmoedigheid mochten velen van Gods volk ervan getuigen, dat dit kind een beter lot was bereid. De kleine Herman kreeg een koninklijke begrafenis.

Opnieuw naar Rotterdam

Aan de Vlaardingse tijd kwam op 20 mei 1947 een einde, toen de herderstaf in Rotterdam-West werd opgenomen. Van vele vrienden werd afscheid genomen; de predikant had daar een goede en gezegende tijd doorgebracht. Ds. Ligtenberg werd de eerste predikant van de gemeente in dit stadsdeel, naast Centrum en Zuid. De gemeente was kort tevoren geïnstitueerd, op 2 januari 1947. Naar het vlees was het aannemen van dit beroep niet aantrekkelijk; het traktement lag duizend gulden per jaar lager en was vastgesteld op vijfduizend gulden per jaar. De predikant wist dat zijn Zender gehoorzaamd moest worden en hij keek niet naar uiterlijke omstandigheden. "Ik ben van Vlaardingen losgescheurd, maar ik ben hier ook met blijdschap gekomen", zo zei hij later.

Op 21 mei vond de bevestigingsdienst plaats. Het was opnieuw ds. Kersten die ds. Ligtenberg bevestigde. De dag daarna deed de nieuwe predikant zijn intrede. Er was nog geen pastorie beschikbaar; het gezin bleef in Vlaardingen wonen, tot eind augustus een woning aan de Beukelsdijk werd betrokken. Tot zolang logeerde de predikant bij diaken - later ouderling - A.C. Neele. In Rotterdam zou veel gebeuren wat op de dag van de intrede nog verborgen was. Mevrouw Ligtenberg werd ziek en deze langdurige ziekte eindigde met haar heengaan op 3 maart 1955. Ze was liefdevol verzorgd door haar nog thuiswonende dochters Truus en Dini. Mevrouw Ligtenberg had in haar leven een helder getuigenis mogen geven van Hem, in Wie zij geloofde. Op 6 maart volgde haar begrafenis op de algemene begraafplaats Crooswijk, waar velen van Gods kinderen begraven zijn, onder wie ook de predikanten D. B. van Smalen, G. H. Kersten, D. C. Overduin en L. Rijksen. Daar werd haar graf gedolven, waarin ooit ook haar man zou worden bijgezet.

Geen andere weg dan vertrekken

Het kerkgebouw aan het Rauwenhoffplein was spoedig te klein. Uitbreiding werd overwogen, maar kon niet worden gerealiseerd vanwege verzakkingsproblemen en de slechte bouwkundige toestand. Er werd een stuk grond aangekocht aan de Schiedamseweg, waarop een kerk met pastorie werd gebouwd. Op 10 december 1955 legde ds. Ligtenberg de eerste steen. Velen waren getuige van deze plechtigheid, maar niemand kon vermoeden dat de kerk op 4 oktober 1956 door een ander dan door ds. Ligtenberg in gebruik zou worden genomen.

Ruim een maand later, op maandag 16 januari 1956, deelde ds. Ligtenberg telefonisch aan ouderling A. van Kranenburg mee, dat hij zich gedrongen gevoelde om zijn ambt als predikant bij het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten neer te leggen. Met de droeve scheuring van 1953 was hij niet meegegaan, hoewel hij steeds met strijd bezet was over de vraag of hij bij het verband moest blijven of dat hij moest vertrekken. Maar nu kon hij niet langer blijven. Hij gevoelde dat dit de weg Gods was, nadat hij bepaald geworden was bij Jesaja 52: 11.

Zondag 22 januari herhaalde hij zijn besluit tegen de ouderlingen, hoewel zijn kerkenraad hem in de voorbije week dringend had gevraagd of hij van zijn voornemen

terug wilde keren. Op donderdag 26 januari hield hij nog Bijbellezing in zijn gemeente. Na afloop kwam de kerkenraad in een bijzondere vergadering bijeen. Ds. Ligtenberg verklaarde met nadruk, dat hij niets had tegen de ambtsdragers of tegen de gemeente, maar voegde eraan toe dat hem geen andere weg open stond.

De verslagenheid was groot.³ Ouderling Neele vroeg nog of de dominee bereid was om een afscheidswoord te spreken. Alle broeders vielen hem bij en ds. Ligtenberg zegde toe te bewilligen. Daaraan werd echter geen gevolg meer gegeven, omdat hij inmiddels aansluiting had gezocht bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, samen met ds. T. Dorresteyn uit Opheusden.

Op 1 februari 1956 werden beide predikanten met veel blijdschap en verwondering in dit kerkverband opgenomen. De ouderlingen W. van den Berg en A. C. Neele en de diakenen A. Hak en C. G. Verloop volgden hun leraar; als diaken werden A. de Haan, F. Hollander (schoonzoon van ds. Ligtenberg) en P.A. de Jongste bevestigd. Oud-ouderling C.P. Broere werd opnieuw in dit ambt bevestigd.

Deze gebeurtenis was verdrietig voor de Gereformeerde Gemeenten, niet alleen voor Rotterdam-West, maar voor het hele kerkverband, waarin ds. Ligtenberg een zeer gewaardeerde plaats had ingenomen en waarin nog velen waren overgelaten die hem en zijn prediking hartelijk liefhadden. In een brochure, die bij de opheffing van de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-West in 1997 is verschenen, schreef ouderling A. R. Deelen het volgende: "De eenvoudige en zeer getrouwe prediking van ds. Ligtenberg werd zeer gewaardeerd en mocht tot zegen zijn in de gemeente. Tijdens zijn bediening groeide het aantal leden en doopleden tot 819." Bij de Instituering waren er ongeveer een kleine zeshonderd leden; vijftig jaar later, bij de opheffing in 1997 was dat aantal geslonken tot 57. Er is zelfs een tijd geweest dat het zo druk was, dat enkele kinderen niet alleen op het trapje van de preekstoel moesten zitten, maar dat er zelfs drie kinderen in de kuip van de kansel op de grond zaten, achter de prekende dominee. Voor deze dan aan zijn toepassing begon, draaide hij zich om en gaf die kinderen steevast een pepermuntje...

Allerminst zakelijk

Ook in zijn Rotterdamse jaren heeft hij gewoekerd met de hem geschonken gaven. Hij was van 1949 tot 1956 voorzitter van het schoolbestuur waaronder vier scholen behoorden, te weten in de wijken West (Dr. A. Gomrieschool), Kralingen (Rehobothschool) en Zuid (Petrus Dathenuschool en de Graaf Jan van Nassauschool). Ook maakte hij deel uit van het bestuur van de toenmalige kweekschool De Driestar in Gouda. Daarnaast vroeg het pastoraat veel van zijn tijd. Huisbezoek moest lopend of met openbaar vervoer gebeuren. Ook met de vele bezoeken in de ziekenhuizen ging veel tijd heen. Dan haalde ouderling Broere hem op, die een tramkaart had die door de kerk vergoed werd... Ds. Ligtenberg betaalde al die ritten zelf van zijn toch al niet hoge traktement. "Zakelijk was mijn man allerminst", vertelde mevrouw Ligtenberg-Hardeman. "En daar werd soms weleens misbruik van gemaakt".

Een hulpe gevraagd...

Ds. Ligtenberg was als weduwnaar nog steeds alleen, hij miste "een hulpe die als tegen hem over" zou zijn. Toen hij eens in Ederveen moest voorgaan, logeerde hij als

³ De Heere geeft soms aan Zijn knechten een persoonlijke opdracht. Dat gaat meestal samen met een vernederende weg, waartoe veel zelfverloochening nodig is.

De manier waarop ds. Ligtenberg wegging heeft in Rotterdam en de gemeenten veel verontwaardiging gegeven.

naar gewoonte van zaterdagavond tot maandagochtend bij de familie Hardeman, die tegenover de kerk woonde. De dominee beschikte niet over een auto, maar was gewend om met openbaar vervoer te reizen of hij werd gereden door vrienden, vaak door ouderling A. Zoetewij uit de Vlaggemanstraat. Zoetewij was vertegenwoordiger en moest uit hoofde van zijn werk vaak scholen bezoeken. Hij nam dan ds. Ligtenberg mee, als deze in de buurt moest preken. Dan kwam het voor, dat de predikant in de auto moest wachten tot Zoetewij het gesprek met de schooldirectie had afgerond. De predikant zat dan niet stil te wachten in de auto: Hij bad dan of Zoetewij een order mocht krijgen... Toen ds. Ligtenberg weer eens in Ederveen voorging en hij, zoals altijd de predikanten deden, bij Hardeman verbleef, stelde hij de vraag: Weten jullie geen hulp voor mij? Op dat moment kwam juist zijn dochter Henny binnen. "Ik moest haar maar meenemen", zei hij en daarbij wees hij op deze ongetrouwde dochter. Ouderling Job van Vlastuin, die dat hoorde, zei meteen: Daar komt niets van in!", omdat zij een moeilijk vervangbare positie op het dorp innam. Ze was als wijkkraamverpleegster al ruim twaalf jaar werkzaam in de verzorging van moeder en kind tijdens kraamperioden. Kortom, zij was een bekende en bovenal ook vertrouwde en gewaardeerde verschijning in Ederveen. Zij kende ds. Ligtenberg niet anders dan van zijn preken en zij herinnerde zich nog de eerste dienst die zij van hem in Ederveen bijwoonde. De tekst was toen uit Jeremia 31:3 "De HEERE is mij verschenen van verre tijden. Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde; daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid". Contact met ds. Ligtenberg en zijn gezin was er voorheen niet. Ooit had ze mevrouw Ligtenberg een arm gegeven, toen zij na een kerkdienst in Ederveen onder haar paraplu naar huis liep terwijl het stortregende. Verder strekten de contacten niet.

...en gekregen

Menselijkerwijs gesproken kwam het door het vertrek van ds. Ligtenberg uit de Gereformeerde Gemeenten, dat mej. Hardeman opnieuw met hem in kennis kwam. Immers, de gemeente Ederveen ging in 1953 praktisch geheel over naar de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Daar kwam hij na 1953 dus niet meer omdat hij bij de synodale gemeenten behoorde. Mej. Hardeman dacht na over de aan haar gestelde vraag en aanvankelijk bewilligde zij niet in zijn verzoek om hem te komen helpen met het huishouden. Toen plaatste ds. Ligtenberg een advertentie in De Wachter Sions, waarin hij een hulp vroeg. Mej. Hardeman las deze advertentie en de vraag kwam weer bij haar terug. Haar broer ging naar ds. Ligtenberg toe en zei: "Als u nu niemand kunt krijgen op die advertentie, zal mijn zus het doen".

Per 1 januari 1957 nam zij - eerste een week op proef - haar intrek in de pastorie, waarvan de benedenwoning uit twee verdiepingen bestond. Ds. Ligtenberg kreeg weer een goede verzorging en mej. Hardeman was begaan met de predikant. Na twee jaar voor hem gezorgd te hebben, kreeg zij een andere status: niet meer die van huishoudster of verzorgster, maar van echtgenote.

Op 19 februari 1959 bevestigde ds. Chr. van de Woestijne hun huwelijk. Dat gaf in die tijd wel wat commotie, gelet op het verschil in leeftijd. Toch hadden mensen die dat onbekend was, daar dikwijls geen erg in. Ds. Ligtenberg maakte een veel jongere indruk dan zijn leeftijd aangaf. In de omgang kwam hij jong over, hij had geen enkele ouderdomskwaal. Zijn vrouw was daarentegen vanwege de rouw om het heengaan van haar moeder heel donker of in het zwart gekleed, zodat het leeftijdsverschil van beide zijden nauwelijks of niet opviel. Natuurlijk had ook ds. Ligtenberg van te voren diep over een tweede huwelijk nagedacht. De meeste kinderen hadden geen bezwaar, ook omdat hun vader altijd zo goed voor hun moeder was geweest. Op een dag wilde de

predikant zijn hart eens luchten. Dat deed hij tegenover ouderling Broere, die zelf weduwnaar was. Die gaf een helder en nuchter advies: "Ik word als weduwnaar heel goed verzorgd door mijn twee dochters, maar als ik zou willen hertrouwen en al zou heel Rotterdam erop tegen zijn, dan zou ik het omwille van de mensen niet laten. Alleen als er bij wijze van spreken een klein kind zou komen met een aanwijzing uit Gods Woord dat een tweede huwelijk niet naar de Schrift zou zijn, dan zou ik ervoor zwichten. Maar niet voor de mensen".

Van Rotterdam naar Utrecht

Toen ds. Ligtenberg in 1961 een beroep uit Utrecht kreeg, werd hij losgemaakt van Rotterdam-West. Hij moest dit beroep onvoorwaardelijk aannemen. Zodoende volgde het afscheid van Rotterdam-West. Sinds de verandering van kerkverband kwam het deel van de gemeente dat de predikant gevolgd was, korte tijd samen in het Hervormde wijkgebouw *De Samaritaan*, en weldra kreeg men onderdak in de Hervormde kapel Spangen aan de Van Lennepstraat. In die kapel, die enkele honderden mensen kon bevatten, hield ds. Ligtenberg op 1 december 1961 zijn afscheidspraak.

Schrijver van dit artikel woonde deze afscheidsdienst bij en herinnert zich nog dat hij bij het zoeken naar een plek in de volle kapel nog ergens een of twee onbezette plaatsen zag. Meteen werd hem duidelijk waarom die plaatsen leeg waren gebleven: het stortregende die avond en vanwege lekkage door het dak, waren op die plaatsen enkele emmers gezet om het binnenlopende water op te vangen...

Na afloop van deze afscheidsdienst werd ds. Ligtenberg aangesproken door de president-kerkvoogd van de Hervormde gemeente. Met tranen in de ogen zei hij: "Wat ik vanavond heb gehoord, was iets van vroeger, van mijn grootmoeder", terwijl hij de scheidende predikant de hand drukte.

Niet in het groen

De "stadsdominee" kreeg geen gemeente aangewezen die in een agrarisch gebied lag, hoewel dat soms de begeerte van zijn vlees was. Omdat zijn vrouw al enige tijd haar rijbewijs had, was reeds in Rotterdam een Volkswagen (model kever) aangeschaft, zodat hij niet langer afhankelijk was van anderen om te rijden. Het gebeurde eens dat hij en zijn vrouw een autorit maakten in de omgeving van Utrecht. Ze passeerden de pastorieën van de Hervormde gemeenten in Groenekan, waar ds. B. Haverkamp toen stond, en van Maartensdijk toen ds. A.J. Wijnmaalen daar predikant was. "Wat hebben die mannen toch mooie woningen", verzuchtte hij toen. Geen huis zoals hij bewoonde, aan een drukke straat in een stadswijk, maar rustig in het groen. In zijn nieuwe en laatste gemeente Utrecht was evenmin sprake van groen. Daar werd, overigens pas in juli 1962, een geschikt huis gevonden aan de Van Lidth de Jeudestraat en ook deze woning had, net zoals de Rotterdamse pastorie, geen voortuin maar was meteen aan de straat gesitueerd. De pastorie was op redelijke afstand van de kerk aan de Zandhofsestraat gelegen. Tot de tijd dat dit huis bewoond kon worden, logeerde het predikantsechtpaar van zaterdag tot maandag bij ouderling A. van Holten of bij koster P. Kraaijeveld om dan weer naar hun woning in Rotterdam terug te keren. Omdat het maandag marktdag in Rotterdam was waardoor er veel verkeer was, werd later, in plaats van op maandagochtend terug te gaan, gekozen voor vertrek op zondagavond na twaalfen.

Een domineesstraat

De pastorie aan de Van Lidth de Jeudestraat was niet de enige predikantswoning in die

straat. Daar woonden de hervormde predikanten dr. E.J. Beker en G. Spilt en ook was daar de pastorie van de gereformeerde dr. C.A. de Ridder. "Er is ten minste één straat in Utrecht waarvan de mensen niet kunnen zeggen dat ze er nooit een dominee zien", zo schreef ds. Spilt gekscherend in de Utrechtse Kerkbode. "Nu komt er een dezer dagen een vierde domineesfamilie bij, ds. Ligtenberg. Deze naam ("licht", jm) zegt niet alles, want hij is predikant van de "groep Steenblok", een groep die afgescheiden is van de Gereformeerde Gemeente in de Boothstraat. Het wordt een oecumenische straat bij ons. Je vraagt je af: zouden de prijzen van de huizen daar nu niet onder lijden, dat het zo'n domineesstraat wordt?

Utrecht kreeg een predikant op leeftijd: ds. Ligtenberg was 74 jaar toen hij daar de herdersstaf opnam. Het was hem niet aan te zien en ook in de prediking was de gevorderde leeftijd niet te merken. Op 7 december 1961 bevestigde dr. G. Steenblok hem in de Christelijke Gereformeerde kerk aan de Wittevrouwensingel, 's Avonds volgde de intrede. Ds. Ligtenberg trok veel volk, de kerk moest al spoedig worden uitgebreid door de consistoriekamer bij de kerkzaal te trekken.

Banden met ds. F. Bakker

Overigens waren de onderlinge contacten goed in die zin, dat er altijd vriendelijk gegroet werd als de predikanten elkaar op straat tegenkwamen. Net als in Rotterdam, waar ds. W.L. Tukker in dezelfde straat woonde als het gezin Ligtenberg en waar, als beide voorgangers elkaar op zondag passeerden, de hoeden voor elkaar werden afgenomen. Ds. Ligtenberg had mede wegens de drukke werkzaamheden weinig contact met de predikanten W. Kamp van de Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland en C. Harinck van de Gereformeerde Gemeente, die beiden aan Utrecht verbonden waren en die ook zelf een bewerkelijke gemeente dienden. Wel met de Christelijke Gereformeerde ds. F. Bakker uit Driebergen, die hij min of meer toevallig in het ziekenhuis bezocht toen hij bij een gemeentelid niet terecht kon wegens een behandeling. Toen zijn er banden gevallen die de eeuwigheid verduren. De hartelijke verbondenheid is gebleven en vaak ging het predikantsechtpaar op bezoek bij de pastor uit Driebergen. Kort voor het overlijden van ds. Bakker zei deze tegen zijn vrouw: "Ds. Ligtenberg zal mij spoedig volgen". Dat is waar geworden: ds. Bakker overleed op zaterdagavond 2 januari 1965 en ds. Ligtenberg stierf zestien dagen later. Ds. Ligtenberg was soms drie ochtenden per week in het ziekenhuis te vinden. Dat was een deel van zijn pastoraat dat hij bijzonder graag deed. Hij zei eens: "Ze moesten me maar ziekenhuispredikant maken!" Het waren niet alleen "eigen" gemeenteleden die hij in de ziekenhuizen bezocht, maar ook van leden van andere gemeenten in de omgeving. Vaak vroeg men hem om die of die eens te bezoeken. Zo ontving hij eens een brief van een man uit Staphorst met de vraag of de dominee zijn broer in het Utrechtse ziekenhuis eens wilde opzoeken. Dan deed de predikant dat, zonder te vragen tot welke kerk de zieken behoorden.

"Nee dominee, géén Spijkerstraat!"

Ook was ds. Ligtenberg aanwezig bij de bevestiging en intrede van ds. W. van 't Spijker, de latere hoogleraar van de Christelijke Gereformeerde Kerken, die door zijn schoonvader prof. J. Hovius in het ambt werd bevestigd. Na afloop van deze dienst in de kerk aan de Wittevrouwensingel drukte ds. Ligtenberg hem de hand. Ds. Van 't Spijker vroeg hem: "Waar woont u?" Nu had ds. Ligtenberg in alle toespraken veelvuldig de naam Van 't Spijker gehoord. Die naam zat nog volop in zijn hoofd en hij vergiste zich toen hij per ongeluk als antwoord gaf: "In de Spijkerstraat".

"Nee dominee, géén Spijkerstraat, maar de Van Lidth de Jeudestraat!" verbeterde de

vrouw van ouderling Van Holten, die achter hem stond, haar predikant. Nu was er in Utrecht ook een Spijkerstraat, maar die was in een gribus gelegen... Ds. Van 't Spijker en ds. Ligtenberg maakten regelmatig een praatje met elkaar, als ze in het ziekenhuis of waar dan ook elkaar tegenkwamen. Toen ds. Ligtenberg begin 1965 in het ziekenhuis moest worden opgenomen, kwam ds. Van 't Spijker hem bezoeken.

Een geopende poort

In Utrecht volgden nog enkele goede jaren, maar in het najaar van 1964 merkten enkelen van Gods volk in verscheidene plaatsen op dat het leek of ds. Ligtenberg, als hij een weekdienst vervulde, afscheid aan het nemen was. Hij beschikte over een sterk gestel, zijn huisarts zei eens: "Die man heeft nu geen enkele ouderdomskwaal, hij kan nog uren lopen, is niet doof, en beschikt over een goede conditie". Maar ook de sterkste is enkel ijdelheid. Er kwamen enkele galaanvallen. Eind december 1964 woonde hij in Maartensdijk de huwelijksbevestiging bij van een dochter van ouderling Van Ettehoven. Hij kreeg een pijnaanval, maar wilde in de dienst blijven zitten om geen opspraak te verwekken. Achteraf gezien is hij te lang blijven zitten, tot de pijn niet meer uit te houden was. Alsnog werd het kerkgebouw verlaten. Mevrouw Ligtenberg heeft haar man zo snel ze kon naar huis gereden, door alle rode verkeerslichten heen. De internist dacht dat het nog wel meeviel, maar enkele dagen later besloot de huisarts tot opname. Dat was op oudejaarsdag.

Hij lag niet ongetroost op zijn ziekenhuisbed. Op een nacht mocht hij blikken in de verkiezende liefde van eeuwigheid, in de opzoekende liefde in de tijd en in het toegepaste Borgwerk. Dat was voor hem zo betekenisvol dat hij zei: "Ik heb de poort wijd open gezien". Het Schriftwoord "Genade, genade zij denzelven" gaf hem eveneens veel troost en bemoediging, zodat hij zei: "Als ik beter mag worden, zal ik over die tekst preken". De Heere beschikte anders. Hij zou de preekstoel niet meer opgaan, maar hij mocht door die openstaande poort des Heeren met al het rechtvaardig volk ingaan in de vreugde zijns Heeren. Op 18 januari 1965 ontving hij het loon van een getrouwe dienstknecht.

Achteraf gezien, heeft de predikant er een voorgevoel van gehad dat hij niet lang meer op aarde zou zijn. "Ik ben het leven niet moe, maar ik ben de zonde zo zat", zei hij tegen zijn vrouw. Hij preekte in een van de laatste weken van zijn leven eens in Oud-Vossemeer over de tekst uit Romeinen 14:8 "Want hetzij dat wij leven, wij leven den Heere; hetzij dat wij sterven, wij sterven den Heere".

De ouderlingen David Hage en Arie Gunter uit Sint Annaland waren bij die dienst aanwezig. Na afloop zei hij tegen beide broeders: "Ik weet niet of ik op jullie begrafenis zal zijn of jullie op de mijne, maar er staat wat te gebeuren!" Terugrijdend naar Utrecht zei hij tegen zijn vrouw: "Vrouw - in plaats van het gebruikelijke om haar bij haar voornaam te noemen, zei hij in bijzondere omstandigheden weleens "vrouw" - dan vallen de gemeenten, de kinderen, en dan val ook jij weg, hoor".

"Iemand van het Koningshuis"

Vier dagen na zijn heengaan vond de begrafenisplechtigheid plaats. In de kerk aan de Wittevrouwensingel bepaalde ds. D.L. Aangeenbrug de talloos velen bij Openbaring 7:17. waar Johannes de van eeuwigheid gekochten zag staan, bekleed met lange witte klederen. Daarna voerde ouderling Van Holten het woord, gevolgd door ds. Kamp. Laatste spreker in dit kerkgebouw was dr. Steenblok.

Daarna werd de lange stoet geformeerd die naar de Rotterdamse begraafplaats

Crooswijk trok, waar het stoffelijk overschot van een zozeer geliefde man en vader, maar ook herder, leraar en vriend werd neergelaten in het graf waarin ook zijn vrouw begraven is.

Uit persoonlijke herinnering weet de schrijver van dit artikel nog, dat een rouwadvertentie in dagblad De Rotterdammer was geplaatst, waardoor ook velen buiten de bevindelijke gezindte kennis van dit overlijden konden nemen. Dit bericht zal ook de bron zijn geweest voor de vrouwen, die in de volksbuurt aan de Boezembocht woonden, waarlangs de stoet trok en die in groepjes bij elkaar op straat de indrukwekkende begrafenisstoet langs zagen komen.

Nog hoor ik, op weg om de plechtigheid bij te wonen, de een tegen de ander in plat Rotterdams zeggen: "Wat een grote stoet! Ik hoorde zeggen dat ze uit Utrecht motte komme", waarop een andere vrouw zei terwijl ik langsliep: "Het lijkt wel of er iemand van het koningshuis begraven mot worden".

Onbewust spraken zij de volle waarheid, met dien verstande dat het er niet alleen op léék dat een Koningskind werd weggedragen, maar dat het ook zo was. De Heere gaf genade en ere. De politie regelde het verkeer en leidde de overige weggebruikers om, zodat de lange stoet en de vele autobussen ongehinderd de begraafplaats konden bereiken. In de aula werd het woord gevoerd door ds. T. Dorresteijn, waarna de kerkenraad de kist naar het graf begeleidde.

Daar spraken achtereenvolgens nog ds. C. Smits en zoon Jan die namens de familie bedankte voor de belangstelling en vriendschap.

Acht jaren als een hoogtepunt

Mevrouw Ligtenberg bleef verslagen achter. Zes jaar duurde hun huwelijk. "Als ik op die tijd terugkijk, kan ik niet anders zeggen dan dat deze jaren het hoogtepunt uit mijn leven waren. Dat is waar, ja dat is zéker waar, ook al had ik soms het gevoel dat mijn leven doelloos was geworden toen alles wegviel, mijn man, de gemeente, de aanspraak, en ik als het ware in een heel grote leegte ben gevallen".

Zij was bereid om gegevens voor deze schets te verstrekken onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het niet over haar, maar over haar man en bovenal over de God van haar man zou gaan.

Verder hebben wij gegevens ontleend aan de lezenswaardige biografie van de heer A. Bel Leven en werk van ds. H. Ligtenberg, verschenen bij uitgeverij Den Hertog te Houten. Deze schreef in een Woord vooraf. "Gods daden in het leven van ds. Ligtenberg te beschrijven, daar ging het om." Niet om in de mens te eindigen, maar in de God van ds. Ligtenberg. Bij deze schets stond ook ons geen ander doel voor ogen.

Geen schrijver, wel een bidder

Ds. Ligtenberg was geen schrijfdominee. Er is slechts één bundel met zeven preken en twaalf meditaties van hem verschenen, 26 jaar na zijn sterven. Men vroeg hem eens of hij wat zou willen uitgeven. Zijn antwoord was duidelijk: "Nee, kijk eens in mijn boekenkasten, er zijn zóveel kostelijke oudvaders, daar hoeft van mij echt niets bij". Er zijn nog enkele koffers vol preekschetsen, die echter vanwege het hand schrift niet te lezen zijn. Daarvan heeft ds. Ligtenberg nog tijdens zijn leven bepaald dat ze vernietigd moeten worden. Overigens ging hij de laatste jaren zonder schets de preekstoel op.

Verder zijn er treffende gebedsverhoringen bekend. Zo kwam hij eens in Middelharnis om te preken, toen een diaken hem vroeg om op bezoek te gaan bij een klein kind van zijn broer, dat op sterven lag. Hij ging erheen en deed een gebed. Onder het bidden werd zijn ziel krachtig bepaald bij de woorden van Psalm 81 "Op uw noodgeschrei

doe Ik grote wond"ren".

Ligtenberg kon zijn gebed niet afmaken en zei toen meteen *Amen*. Het meisje herstelde op datzelfde moment, tot grote verwondering en blijdschap van haar ouders. Later vertelde ds. J. Roos dit voorval eens in Canada. Toen zei een mevrouw uit de gemeente: "Dominee, ik ben de moeder van dat meisje".

Kenmerkend

Kenmerkend voor ds. Ligtenberg waren sommige uitdrukkingen, die hij gebruikte. Zo was het zijn vaste gewoonte om, bij de overhandiging van de trouwbijbel na een kerkelijke huwelijksbevestiging, het bruidspaar als volgt toe te spreken: "Het zij u een kompas op de grote wereldzee. Bruid en bruidegom, vaart wel, vaart wel, vaart eeuwig wel!"

Punten had hij nooit bij een trouwdienst; hij zag die dienst meer als een zegen vragen op het huwelijk. Even karakteristiek was de uitdrukking die hij nogal eens deed in een oudejaarspreek. "Nog enkele ogenblikken, en dit jaar is weer weggestroomd in de oceaan der eeuwigheid". E

veneens kenmerkend voor hem waren de persoonlijke woorden, die hij soms sprak bij het uitreiken van het brood bij Avondmaalsbedieningen. Zo zei hij in Lisse eens tegen ene mevrouw Nieuwenhuis, die een zoon door de dood had moeten verliezen: "Ben Ik u niet beter dan tien zonen? "

Een Psalm tegen en een Psalm voor

Nog enkele voorvallen mogen niet onvermeld blijven. Op 27 juli 1949 vervulde ds. Ligtenberg een weekdienst in Elspeet. Onder de dienst kwam ds. Fraanje de kerk binnen. Hij was een halfjaar tevoren in een ziekenhuis opgenomen, waarin de Heere Zich niet onbetuigd liet en Zijn oude knecht veel te genieten gaf. Maar die tijd was voorbijgegaan en ds. Fraanje, die weer wat opgeknapt was, kwam in diepe beproevingen terecht. Het was hem aan te zien, toen hij die avond de kerk binnenkwam om zich onder het gehoor van ds. Ligtenberg neer te zetten; de radeloosheid was van zijn gezicht af te lezen.

Ds. Ligtenberg hield even op met preken, waarop ds. Fraanje vroeg om Psalm 71:8 te zingen. In het bijzonder de woorden daarin "God staat niet aan zijn zij", maakten duidelijk in welke omstandigheden de predikant verkeerde.

Ds. Ligtenberg gaf na het zingen van dit vers Psalm 68:11 op, waaruit de troost sprak: "God zal Zijns vijands kop verslaan", en ook dat hem geen golven zouden overstromen, ook al liep het pad van ds. Fraanje door de zee van bestrijding. De Heere liet deze oude dienstknecht niet onbemoedigd zijn reis door dit tranendal met de vele bestrijders voortzetten.

Een bijzondere gebeurtenis in Berkenwoude

Er zijn verschillende gebeurtenissen bekend, die getuigen van de Goddelijke zegen die ds. Ligtenberg mocht ondervinden op zijn prediking. Zo moest hij eens in Berkenwoude het Heilig Avondmaal bedienen. Daar was destijds J.H. Anker ouderling, die veel werkzaamheden met dit sacrament had gekregen omdat hij er zoveel betrekking op had ontvangen. Hij beloofde de Heere niet te zullen verloochenen. Daarbij vroeg hij de Heere om een teken, en wel of de dominee over Psalm 42 wilde spreken. Echter, de predikant nam zijn tekst uit Psalm 130:3. Daarin verklaarde hij wel de gestalte van de dichter uit Psalm 42, maar dat was voor Anker niet het begeerde teken. Tijdens het nodigen aan de Dis, zei ds. Ligtenberg: 'U weet, dat ik niet lang ben in het nodigen. Er zijn nog twee plaatsen". Maar Anker had geen

vrijmoedigheid om aan de bediening deel te nemen. Hij had immers het gevraagde teken niet ontvangen? De dominee sloot de tafel, en Anker bleef in zijn bankje zitten. Maar toen volgde het Goddelijke wonder. De dominee zei: "Het is mijn gewoonte niet, maar ik wil nu eens enkele verzen uit Psalm 42 behandelen". Het was voor Anker of hij door de grond zakte. Toen begon het bij hem vanbinnen te zingen Psalm 84:1. Daarna zei de dominee: "Ik word gedrongen om deze tafel weer te openen, want er moet er nog een aankomen". Daarop is Anker aangegaan. Later zei hij dat deze Avondmaalsbediening onvergetelijk voor hem was.

Anker is in 1951 geëmigreerd. Eerst naar Sioux Center, waar hij ouderling werd onder ds. C. Hegeman. Later verhuisde hij naar Chilliwack. Ook daar werd hij ouderling. Toen Anker op 27 januari 1990 overleed op de leeftijd van 79 jaar, leidde ds. J. Roos de begrafenis. Bij die gelegenheid vertelde hij deze gebeurtenis. Een zoon van ds. M. Heikoop, die daarbij aanwezig was beaamde de juistheid daarvan; hij was, toen onderwijzer in Berkenwoude en was in de kerk toen ds. Ligtenberg deze een diepe indruk makende Avondmaalsdienst leidde.

Het was niet alleen deze gebeurtenis, waaruit ds. Ligtenberg moed mocht scheppen. Ook was het voor hem bemoedigend te mogen horen, hoe de Heere een preek heeft willen gebruiken voor de latere ds. M.A. Mieras. Dat gebeurde in Axel.

Kerkistisch was ds. Ligtenberg allerm minst. Hij was een vriend en metgezel van allen die Gods Naam eerbiedig vrezen. Die vrienden waren ook in andere kerkverbanden te vinden. Niet alleen waren er eeuwigheidsbanden met de Christelijk Gereformeerde ds. Bakker, ook met anderen waren er door God gelegde banden. Het gebeurde ook wel, dat ds. Ligtenberg door de week bij andere voorgangers kerkte. Zoals in die ene week, waarin hij op maandag ds. L. Gebraad in Achterberg beluisterde, dinsdags onder het gehoor zat van ds. Mieras in Woudenberg en woensdags kerkte onder ds. Chr. van de Woestijne in Ederveen. Die zag zijn oude ambtsbroeder komen en vroeg hem mee te gaan naar de consistoriekamer om dan tijdens de dienst een plaats in de ouderlingenbank in te nemen. Maar daar bedankte ds. Ligtenberg voor. "Vanavond wil ik eens naast mijn vrouw zitten, ze zit bijna nooit naast mij in de kerk".

Aan die dienst onder ds. Gebraad bewaart mevrouw Ligtenberg nog een herinnering. Na afloop sprak ds. Gebraad met haar man. Hij zei toen: "Wat was ik blij!"

De overgang van ds. Ligtenberg naar de Gereformeerde Gemeenten in Nederland had nauw verband met de overgang van ds. T. Dorresteyn uit Opheusden. Beide broeders waren bezwaard over diverse ontwikkelingen in de gemeenten van de classis en het kerkverband waar ze bij behoorden. Beiden zochten aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Voor meer helderheid in deze zaken volgt hieronder correspondentie die er betrekking op heeft.

**Brief van Ds. T. DORRESTEIJN gericht aan
kerkenraden der Gereformeerde Gemeenten**

Opheusden, 3 Juli 1956.

Waarde Kerkeraad en Gemeente,

Ondergetekende, Ds. T. Dorresteyn, predikant te Opheusden bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, wendt zich tot U met het navolgende:

Gezien de bewering in de Saambinder, als zou hij de Gereformeerde Gemeenten trouweloos verlaten hebben, wederspreekt hij zulks ten sterkste. De reden van z'n uittreden vindt zijn oorsprong in eerste instantie in een diepgaand leergeschil, waar vele kerkeraden der Gereformeerde Gemeenten goed van doordrongen zijn.

Vervolgens is door hem ten sterkste geprotesteerd tegen de besluiten der Generale Synode, gehouden in 1953, welke besluiten ten alle tijde droevig moeten worden aangemerkt. Geen Synode of lagere vergadering is gehouden, waar niet een krachtig protest is uitgegaan van hem en zijn kerkeraad.

Was dat trouweloos handelen? Waar waren de stemmen dergenen die voorwendden, het niet eens te zijn met de gang van zaken in de Gereformeerde Gemeenten?

Ten alle tijde werd ondergetekende met zijn kerkeraad in het ongelijk gesteld. Genoeg bewijzen zijn daar nog voor aan te voeren.

Zolang ondergetekende in de Gereformeerde Gemeenten geleefd heeft, heeft hij het welzijn daarvan gezocht. Nooit heeft hij deelgenomen aan enige complotvorming waaraan het in de laatste jaren niet ontbrak. Ook daar is door hem krachtig tegen geprotesteerd.

Zeer kort voor het uittreden van hem met zijn kerkeraad en gemeente, is door hem nog correspondentie gevoerd met Ds. J. W. Kersten⁴ en Ds. L. Rijksen, welke correspondentie is aangeboden ter publicatie in de Saambinder, waar nooit enig antwoord op terug ontvangen werd.

Waar was de openhartigheid toen gebleven? Nooit is enige ruchtbaarheid gegeven aan de inhoud van een brief die het laatst ontvangen werd uit de hand van Ds. J. W. Kersten, die nu zal worden gepubliceerd in de Wachter Sions, welks inhoud wel enigszins een beeld zal geven van de toestand in de Gereformeerde Gemeenten en de beoordeling van een predikant der Ger. Gemeenten, die tevens docent is aan de Theologische School te Rotterdam.

Daarin wordt een beoordeling gegeven over een van Gods Kinderen, waaruit blijkt, dat het verval en de afval onder de tegenwoordige predikanten zó groot is, dat het ware niet eens meer van het valse kan onderscheiden worden.

Waar zijn nu de predikanten, die mede de bezwaren door de kerkeraad van Opheusden ingediend en U allen welbekend, ondertekenden?

Waar waren die predikanten, toen telkenmale die bezwaren werden naar voren gebracht op de diverse meerdere vergaderingen?

Weet U allen, dat die bezwaren eigenhandig door Ds. A. Vergunst zijn zwart op wit

⁴ In een van de brieven van ds. Dorresteyn aan ds. J.W. Kersten waarschuwde hij hem zeer ernstig wegens het aantasten van een ouderling; *die een kind van God aanraakt, dien zal God aanraken*.

Ds. G. H. Kersten waarschuwde aan het eind van zijn leven tegen hen 'die de gemeenten kapotmaken'. Hij beseftte wellicht niet dat er onder Gods knechten, waarvan hij het niet verwachtte, ook aan mee zouden kunnen werken; en dat de beschadiging ook op een andere manier kan werken dan men verwachtte. Dat zijn zoon, vooral nadat hij docent geworden was, een rol daarin zou spelen, heeft hij gelukkig niet meer mee behoeven te maken. Ook van Gods knechten geldt: *die staat zie toe dat hij niet valle*.

gesteld?⁵

Weet U, dat daarbij door dezelfde Ds. A. Vergunst is verklaard, dat hij er van op de hoogte was, dat de Synode geen enkele stap gedaan heeft tot terugkeer van degenen, die van de Synode waren heengegaan?

Weet U tevens, dat daarbij tegenwoordig waren: Ds. Ligtenberg, Ds. Hegeman, Ds. Heerschap en Ds. van Gilst? Zijn de laatstgenoemden er dan nu niet meer van doordrongen, dat er een leergeschil bestaat in de Gereformeerde Gemeenten?

Weet ge ook, dat bij de laatste treurige omstandigheden in Rotterdam-Zuid een predikant van de predikstoel werd geweerd door twee predikanten daar ter plaatse, die tevens deputaat waren, welke weigering zeer juist was.⁶

Weet U, dat toen door twee predikanten n.l. Ds. L. Rijkse en Ds. J. W. Kersten die niets daarmee te maken hadden en die tevens docent zijn, die predikant weer op de predikstoel werd geplaatst? Is dat geen treurig beeld onder zulke omstandigheden? Leeft men dan in de Gereformeerde Gemeenten dan maar rustig overal overheen? Zullen de ogen in de Gereformeerde Gemeenten dan nooit open gaan? Is men dan trouweloos als men met zulk een gang van zaken zich niet kan verenigen? Is men dan trouweloos, als men geen verbinding meer voelt aan een dergelijk kerkelijk leven.

Dit zijn slechts enkele bewijzen die geleverd worden.

Het is niet de bedoeling om hier een boekwerk van te maken, maar de ernstige vraag tot U allen te richten, of U aanvoelt waar de trouweloosheid wordt gevonden.

Door ondergetekende is in enkele dagbladen een advertentie geplaatst, dat hij zich overal en ten alle tijde wenst te verantwoorden, welke advertentie in buitenkerkelijke bladen is geplaatst omreden de Saambinder deze weigerde op te nemen.

Ook op de Synode die verdaagd is tot 17 Juli D.V., wenst hij zich te verantwoorden.

Mochten al Gods Kinderen nog eens een rechte begeerte gevoelen om weder te keren naar de aloude paden.

Mocht ook de Synode de ogen nog eens geopend worden, daar ook de Synode rekenschap zal moeten afleggen over de besluiten door haar genomen.

Ook alle ouderlingen in de kerkeraden zullen rekenschap moeten afleggen in de grote verantwoordelijkheid die zij dragen. U allen zult rekenschap moeten afleggen over uw Wachterschap op Sions muren.

De bezwaren van ondergetekende, kunt U gedeeltelijk vinden in de Wachter Sions. Daaruit zal U blijken of er sprake is van voorwendsels, zoals het kerkelijk jaarboekje weergeeft of van werkelijkheid.

Met hartelijke groeten en Gode aanbevolen,

KORT VERSLAG van de Classis-vergadering van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, gehouden Woensdag 1 Februari 1956 te Rotterdam.

DWS 2 maart 1956

De vergadering wordt geopend door Ds D. L. Aangeenbrug, namens de roepende kerk van Breukelen, etc.

Het moderamen wordt samengesteld als volgt: Ds D. L. Aangeenbrug, praeses ; Ds M. v. d. Ketterij en Dr C. Steenblok, assessoren; J. Vermeulen Hzn., scriba-quaestor.

⁵ Dit door ds. A. Vergunst opgesteld schrijven werd tevens ondertekend door de predikanten: **H. Ligtenberg**, C. Hegeman en M. Heerschap

⁶ Zie artikel van ds. A. de Blois in deze bundel

Nu komt aan de orde het geval: **Uittreding van Ds H. Ligtenberg.**

Na een kort inleidend woord van de praeses, wordt het woord verleend aan Ds Ligtenberg, om te zeggen wat de reden is van deze stap.

Deze verhaalt nu van de worstelingen in het verborgen. Erkent schuld dat hij te slap is geweest en niet eerder tot deze stap overging. Maar de band aan zijn gemeente had hem weerhouden. Hij werd echter meermalen bepaald bij Ps. 37:14 ber., 1e ged., waarover hij licht begeerde, maar nog niet had verkregen, totdat met de laatste moeilijkheden in het Synodaal verband, diezelfde woorden hem opnieuw voorkwamen, en na worstelingen om oplossingen de woorden uit Jesaja 52 ; 11 zulk een krachtige indruk maakten, dat het besluit genomen werd.

Bij een bespreking daarover met de kerkenraad, bleek dat allen wilden blijven, behalve één ouderling, en dat zij de volgende dag zouden vergaderen.

Opnieuw kwamen nu diezelfde woorden uit Jesaja 52: *Vertrekt, vertrekt* enz., waarop hij rust en vrede mocht hebben. Het gaat toch om de bevindelijke waarheid naar Gods Woord.

Na dit betoog wordt het oordeel gevraagd van moderamen en vergadering, waarbij blijkt dat, na alles vernomen te hebben, niemand enig bezwaar heeft tegen toelating, zodat Ds H. Ligtenberg met algemene stemmen wordt aanvaard als leraar van onze Gemeenten.

Dan komt aan de orde het geval: **Uittreding Ds. T. Dorrestein** met zijn gemeente uit het Synodaal verband.

De praeses vermeldt dit in het kort en zegt dat het enigszins bedroeft dat het zo laag afloopt in de Gereformeerde Gemeenten van dat verband, maar anderzijds is het verblijdend te vernemen wat de Heere wil tonen.

Ds M. v. d. Ketterij geeft neg enige toelichting n.l. dat Ds T. Dorrestein de vorige avond hem heeft gezegd, dat hij zojuist zich met zijn gemeente had los gemaakt en gevraagd hoe te handelen. Daar wij toch heden zouden vergaderen werd hem aangeraden zich hier te melden. Ds. Dorrestein, het woord verkrijgend, zegt dat hij lang aan de Gereformeerde Gemeenten verbonden was geweest, maar nu ook niet los van de uitgetreden. Vanaf 1953 heeft hij veel geprotesteerd, maar helaas alles tevergeefs. Tot hij eindelijk tot deze stap is gekomen. Van zijn kerkenraad en gemeente had hij het volle vertrouwen. Zondag j.1. heeft hij van de kansel deze zaken besproken, waar hij was bepaald bij Numeri 16, waarin voorkomt, dat Mozes zich moest afscheiden van Korach en de zijnen. Wat Ds. Kersten heeft opgebouwd hebben de kinderen afgebroken. Ongeveer 3 jaar heeft hij in de volle strijd gestaan, maar de ongerechtigheden worden bedekt. In de gisteren gehouden ledenvergadering waren 180 van de 182 aanwezige leden voor de losmaking. Dus heeft hij zich met kerkenraad en gemeente los gemaakt en hier gemeld. Indien dit nodig mocht zijn zou hij alleen gaan staan. De praeses zegt vernomen te hebben dat de Heere Ds. Dorrestein heeft kenbaar gemaakt dat hij zich moest afscheiden. En wij weten van zijn strijd en waarom hij zo lang gebleven is. Daardoor is de bedoeling en houding van het Synodaal verband nog duidelijker aan de dag gekomen.

Met blijdschap sluit het moderamen en vergadering zien hierbij aan, en waar blijkt dat ook niemand enig bezwaar heeft tegen toelating, wordt ook Ds Dorrestein met algemene stemmen aanvaard als leraar van onze Gemeenten.

Op verzoek van de praeses wordt nu gezongen Ps. 25 : 4. Etc.

12. Cornelis MOLENAAR, (1915-1992)

Cornelis Molenaar werd op 6 december 1915 in Herkingen geboren als tweede van de zes kinderen van Jacob Molenaar en Aagje Struijk. Zijn vader was petroleumhandelaar.

Reeds op jeugdige leeftijd werd er genade in Cors hart verheerlijkt. Over zijn afscheidstoespraak op de classis Goes bij zijn emeritaat in 1980 werd genotuleerd: 'Hij memoreert hoe hij als jongen het eerste onderwijs van zijn moeder heeft ontvangen. Reeds heel jong droeg hij indrukken van dood en eeuwigheid om. Anderen konden leven, maar hij moest sterven. Mocht later horen van de weg bij God vandaan, en toen was het de begeerte van zijn hart om daarin begrepen te mogen zijn en de wereld te verzaken. Van nature is er geen plaats voor de Heere en Zijn dienst in ons hart. In zijn militaire diensttijd is het met hem vastgelopen. Toen mocht hij alles verliezen en verlaten en kreeg hij de bewuste kennis in het kruis van Christus. Kort daarop kreeg hij zijn roeping tot het leraarsambt op het hart gebonden. Als kind had hij hiertoe reeds een sterke begeerte.'

Over zijn moeder, die in oktober 1979 overleed, schreef ds. Molenaar later in een brief: 'Moeder werd meer dan 87 jaar en tot het laatst toe heel goed bij, zodat ze een ogenblik voor haar heengaan nog getuigenis mocht geven van de hoop die in haar was. En dat was gelukkig niet de eerste keer in haar leven. Want het komt in ons leven niet aan op het einde, maar op het begin.'

Cornelis Molenaar behoorde tot de Bakkeriaanse gemeente van Herkingen, die zich in oktober 1922 bij de Gereformeerde Gemeenten voegde. Zijn overgrootvader, Thomas Molenaar, had in Melissant een Bakkeriaanse gemeente gesticht. In zijn woning hield Thomas samenkomsten nadat de Christelijke Afscheiden Gemeente teniet was gegaan. Het gezelschap bij Th. Molenaar werd een afdeling van de Bakkeriaanse gemeente van Herkingen. Thomas' zoon Cornelis was ouderling in de afdeling Melissant en Marinus Molenaar werd diaken. Melissant sloot zich in 1945 aan bij de Gereformeerde Gemeenten, maar Cornelis' zoon Jacob woonde in Herkingen en was in 1922 al in dat kerkverband terechtgekomen. In zijn gezin werd de latere predikant geboren.

Deze zoon, Cornelis, trouwde op 21 juli 1939 in Herkingen met Hendrika van Oostende, die op 16 januari 1917 in Melissant geboren was. Zij kregen zes kinderen. De oudste zoon was achtereenvolgens diaken en ouderling in 's-Gravenhage-Zuid en werd in 1986 ouderling te Moerkapelle.

In de periode tussen de lagere school en de Theologische School verdiende Cor Molenaar tientallen jaren de kost als landarbeider. Hij was 21 jaar toen de Heere hem riep tot het predikambt. Het zou echter nog vijftien jaar duren voordat hij daarvoor de opleiding kon gaan volgen. Eerst diende hij in de twee andere ambten. De Herkingse gemeente koos hem in 1945 tot diaken en in 1950 tot ouderling. Vanaf november 1949 catechiseerde hij. In 1980 zei hij over de bevestiging tot diaken en de roeping tot

predikant: '35 jaar geleden ben ik door ds. Bel in het ambt bevestigd en later (in 1950 - LV) nam ds. Zwerus de tekst waarmee ik liep. Toen mocht het weer eens echt waar zijn en worden.'

Met de woorden waarmee hij was overgebogen het ouderlingschap te aanvaarden, ging Molenaar in 1952 ook naar het curatorium. Toen hij na het gesprek terugkwam in de 'wachtkamer', somde hij op wat hij allemaal vergeten was, maar een van de studenten bemoedigde hem. Molenaars vrees werd beschaamd. Hij werd toegelaten tot de Theologische School.

Het volgende jaar moest hij reeds gaan proponeren, omdat er vanwege de scheuring in het kerkverband dringend behoefte aan voorgangers was. De eerste zondag liet ds. W. Hage hem in Aalst preken, maar daarna moest student Molenaar onder moeilijke omstandigheden uitgaan om te proponeren. Regelmatig werd hij naar gemeenten gestuurd waar de scheuring haar uitwerking niet gemist had.

Na drie jaar proponeren aanvaardde hij in 1956 het beroep van Leiden. Daar had men er blijkbaar weinig moed op gehad dat de kandidaat zou komen, want daags voordat hij het aannam, was de pastorie verkocht. Molenaars leermeester ds. L. Rijkssen, die destijds ook in Leiden begonnen was, bevestigde hem op 19 september in de Sleutelstad. Jesaja 40:1 en 2 was de bevestigingstekst en met Psalm 119:125 deed hij intrede.

In oktober 1958 begroef ds. Molenaar in 's-Gravenzande een van zijn bijzondere vrienden, de 83-jarige ouderling D. de Lijster, die onder een preek van ds. Molenaar 'tot volle ruimte in God Drie-enig gesteld' was.

Na 3,5 jaar werd de predikant ertoe overgebogen zich los te maken van Leiden en het beroep van Moerkapelle aan te nemen. Op 4 mei 1960 nam hij afscheid van zijn eerste gemeente, waarna ds. A. Vergunst hem op 12 mei in Moerkapelle bevestigde.

Zowel in Leiden als in Moerkapelle werd de arbeid onderbroken door ziekenhuisopnamen, omdat ds. Molenaar voortdurend geplaagd werd door maagklachten. Zo onderging hij op 6 juli 1961 opnieuw een operatie vanwege toenemende pijn in de maagstreek.

Op 2 februari 1967 ontving ds. Molenaar een beroep uit Amsterdam- Noord. Twintig dagen later nam hij het aan. Hij werd er de eerste predikant, na 34 vacante jaren.

Ds. Molenaar nam op maandagmorgen 15 mei (tweede pinksterdag) met de woorden van 2 Korinthe 6:1 afscheid van Moerkapelle. Twee dagen later werd hij reeds tot zijn dienstwerk in de hoofdstad ingeleid.

Bevestiger was ds. A. Elshout. De bevestiger nam Ezechiël 37:9 als uitgangspunt, terwijl ds. Molenaar 1 Johannes 1:3a tot intredetekst koos. Al was zijn nieuwe gemeente niet groot, werk was er genoeg.

Ds. W. Suijker uit Lisse gewaagde er in zijn toespraak bij de intrede al van dat ds. Molenaar en hij de zorg kregen voor een classis van twintig gemeenten in een gebied dat zich uitstrekte van Den Helder tot Hoek van Holland. Eigenlijk hield het daar niet op, want Texel hoorde er inmiddels ook bij.

De derde predikant in het ressort, ds. K. de Gier van 'sGravenhage-Centrum, kon vanwege zijn docentschap en (vanaf 1969) de hoofdredactie van De Saambinder niet zoveel buiten zijn eigen gemeente doen.

Met de Noord-Hollandse gemeenten kreeg ds. Molenaar een goede band. Jaren later werd daar soms nog over gesproken. Ds. Molenaar bleef precies vier jaar in Amsterdam. Op de kerkenraadsvergadering van 12 februari 1971 deelde hij mee dat hij een beroep uit Biezeling aanvaard had. Aanvankelijk zou ds. P. van der Bijl daarnaar toe gaan, maar na allerlei strubbelingen trok hij zich terug. Op de dag dat de Biezelingse gemeente zijn bedankbrief ontving, zou 's avonds een ledenvergadering

gehouden worden. Op de valreep werd nu nog een tweetal gesteld.

Ds. Molenaar werd beroepen. De predikant had al geruime tijd met deze gemeente 'gelopen' en aanvaardde het beroep. Ook in zijn vierde gemeente (die vanaf 1977 Kapelle-Biezelingse heette) werd ds. Molenaar de eerste predikant, en opnieuw na tientallen vacante jaren. Matth. 28:20 werd op 12 mei als tekst voor de afscheidsdienst in Amsterdam gekozen. Op het nieuwe arbeidsveld op Zuid-Beveland trad ds. Chr. van der Poel op 20 mei als bevestiging op. Een paar jaar later kon ds. Molenaar er tijdens de voorbereiding voor de eerste lijdenszondag niet toe komen een lijdensstof te kiezen. Hij kon niet loskomen van de geschiedenis van de Kanaänese vrouw. Daarover preekte hij die zondag dan ook. Door deze predicatie raakte een groot aantal ouders overtuigd van de noodzaak van reformatorisch onderwijs, een zaak die in Kapelle nogal omstreden was. Enige tijd later werd de Juliana van Stolbergschool geopend.

Het enige deputaatschap waarin ds. Molenaar zitting had, was het curatorium (1959-1979), waarvan hij begin 1961 tweede secretaris en in 1963 eerste secretaris werd. Op 6 juni 1972 werd hij tijdens een curatoriumvergadering in Rotterdam getroffen door een hartinfarct. Geruime tijd kon hij niet preken.

Op 19 oktober was hij wel weer zover hersteld dat hij een toespraak kon houden tijdens de herdenking van het vijftigjarig bestaan van de gemeente in Herkingen. Hij haalde aan dat Herkingen de plaats van zijn geboorte, van zijn huwelijk, maar ook van zijn wedergeboorte was geweest. Ook had hij er de eerste stappen op het ambtelijke pad gezet.

In 1974 vermeerderde de werklust toen zijn consulentgemeente 's- Gravenpolder vacant werd. Ds. Molenaar hield er later dat jaar een preek ter herdenking van het feit dat deze 124 jaar oude gemeente zich een halve eeuw geleden bij de Gereformeerde Gemeenten gevoegd had. In 1977 nam ds. Molenaar de nieuwe kerk van 's-Gravenpolder in gebruik.

Ds. Molenaar is de gevolgen van het hartinfarct nooit helemaal te boven gekomen. Vanwege toenemende zwakheid legde hij in 1979 alle consulentenschappen neer. De classis Goes verleende de 64-jarige predikant op 31 maart 1980 emeritaat, ingaande op 1 mei. In zijn afscheidswaard tot de classis zei hij: 'Vroeger hard moeten werken op het land, daarna in de bediening. Nu kan ik niet meer. Ik ben ernaartoe gegroeid. Het is altijd mijn innerlijk vermaak geweest te overdenken en te onderzoeken de inhoud van het Woord des Heeren. Ik heb altijd de gehele geloofsbelijdenis met een hart vol liefde mogen onderschrijven en uitdragen. Dit was de ademtocht van mijn ziel. Ik heb het mogen doen in alle gebrek en tekort, maar toch in biddend opzien tot de Heere en tot Christus, Die alles voor mij geworden is. Ik heb rustig mogen nadenken en het thans genomen besluit mogen nemen. De preekstoel staat nog voor mij open en als het kan, hoop ik nog weer eens het Woord uit te dragen. Dat blijft de begeerte van mijn hart. (...) We mogen geloven dat de prediking velen tot zegen geweest is. We mochten samen wel onder de tafel kruipen vanwege dit wonder. Ondanks al onze dwaasheden werden er zielen gewonnen voor de Heere door Geest en Woord.'

In de zomer van 1980 ging ds. Molenaar nog een aantal keren voor, maar hij was aan het eind van zijn krachten. Op 7 september beklom hij voor het laatst de kansel, waarbij hij sprak over Zondag 36 van de Heidelbergse Catechismus. Hij had ruim 27 jaar het Woord mogen bedienen. Zijn prediking is wel omschreven als 'Christocentrisch in de goede zin van het woord', zijn karakter als 'wat stug voor een buitenstaander, maar als je zijn vertrouwen had, had je er een zeer goede vriend aan.'

De Kapelse scriba A.J. Gunst werd in 1981 toegelaten tot de Theologische School. In

maart 1982 nam hij afscheid als ouderling. Tijdens de laatste leesdienst die hij toen leidde, las hij een door ds. Molenaar geschreven afscheidspraak over Hebr. 13:20 en 21 voor, omdat de predikant zelf geen afscheid meer kon nemen.

Ds. Molenaar bleef nog vier jaar in de pastorie in Biezelingewonen. Ambtelijk werk heeft hij niet meer kunnen verrichten. Wel opende hij op 1 december 1982 de nieuwe kleuterschool in Kapelle.

In verband met de gezondheidstoestand van mevrouw Molenaar verhuisde het predikantsechtpaar in juni 1984 naar bejaardentehuis BethSan in Moerkapelle, schuin tegenover de kerk die hij er in 1962 in gebruik genomen had.

Op 7 februari 1985 moest de 69-jarige emerituspredikant zijn vrouw aan de dood afstaan. Heel kort nadat ze in het ziekenhuis te Gouda was opgenomen, overleed ze. Ze was 68 jaar geworden. Op 12 februari werd ze in Moerkapelle begraven.

Na nog een jaar in Beth-San gewoond te hebben, betrok ds. Molenaar in februari 1986 een bejaardenwoning in de Wilde Veenen. Hij hertrouwde op 9 juli 1987 in Moerkapelle met Jacoba Bart uit het Noord-Hollandse Slootdorp, de 56-jarige weduwe van Jan Johannes de Boe. Hij was ouderling in Opperdoes geweest, maar op 24 oktober 1984 op 54-jarige leeftijd plotseling overleden. Zijn jongste dochter trok met het predikantsechtpaar naar een nieuwbouwwoning aan de Akkerweg in Moerkapelle.

Ds. Molenaar overleed op 31 augustus 1992 in het Bleulandziekenhuis te Gouda ten gevolge van een darmbloeding. Hij was 76 jaar geworden. Op 4 september werd hij in Moerkapelle begraven. Ds. D. Rietdijk, de plaatselijke predikant, leidde de rouwdienst.

Geschriften

Toespraak in: Verslag Zendingsdag der Geref. Gemeenten, gehouden op 30 april 1961 te Utrecht, z.p. z.j., blz. 5-8.

Predicatie, gehouden op zondag 20 juli 1969 in de Gereformeerde Gemeente te Herkingen, z.p. z.j.

Een werk Mijner handen - Preek gehouden ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Gereformeerde Gemeente te 's-Gravenpolder, 's-Gravenpolder 1975.

'Een boodschap van rijke inhoud', meditatie over Joh. 1:46a in: Het Woord overal gepredikt, Ridderkerk/Barneveld 1992.

Preek in: Uit den Schat des Woords, 46e jrg. En 48e jrg.

13. ALEXANDER SNOEP (1930-1988)

Op 21 september 1930 werd Alexander Snoep in het Noord-Hollandse dorp Sint Pancras geboren. Zijn ouders, Marinus Jacobus Snoep (geboren 22 oktober 1901) en Helena Pieterella van den Dorpel (8 december 1903 - 5 augustus 1955) waren vanuit Wolphaartsdijk naar dit Noord-Hollands dorp verhuisd omdat vader Snoep in zijn oude woonplaats geen werk meer kon vinden als molenaar.

Alexander, die de oudste was - later zijn nog twee broers en twee zussen geboren - werd genoemd naar zijn grootvader van vaders kant en was dus stamhouder. In Sint Pancras was geen Gereformeerde Gemeente. De aldaar geboren kinderen werden gedoopt in de Gereformeerde Gemeente te Yerseke, waar het gezin dan enkele dagen verbleef, aangezien moeder Snoep van Yerseke afkomstig was. Zo werd Alexander gedoopt door ds. M. Hofman, die toen consulent van Yerseke was.

In de tijd dat het gezin in Sint Pancras woonde werd gekerkt in een naburige Christelijke Gereformeerde kerk te Broek op Langedijk of er werd thuis een preek gelezen. Toen Sander drie jaar was, verhuisde hij met zijn ouders naar Zeeland, waar het geslacht Snoep oorspronkelijk vandaan kwam. In Kapelle-Biezelingse werd vader Snoep molenaar, op een korenmolen.

Deze nieuwe woonplaats van de familie Snoep was niet zo ver van Goes verwijderd. Daar woonde grootvader Snoep, die het nieuwe leven dat uit God is uit genade deelachtig was geworden. De jonge Sander zag hoog tegen opa Snoep op. Hij wist, dat zijn grootvader een gelukkig mens was. En toen deze man stierf - Sander was toen zestien jaar - wist hij, dat opa nu eeuwig gelukkig was.

Kerkelijk leefde Sander trouw mee met de Gereformeerde Gemeente van Biezelingse. Zelden had men in deze kleine gemeente op zondag een predikant. Jarenlang gingen in de drie leesdiensten op zondag de ouderlingen M. de Leeuw en P. Slabbekoorn voor. Sander ging bepaald niet met tegenzin naar de kerk, maar toch werd het ware Godswerk in die tijd in zijn hart niet gevonden.

Toen hij negentien jaar was, kreeg hij tbc. Een gevaarlijke en daarom gevreesde ziekte, waaraan in die tijd velen bezweken. Slechts door volstreekte bedrust kon men, naar de mens gesproken, van deze ziekte genezen. Ruim een jaar was Sander aan bed gebonden. Hij doodde de tijd met lezen. Geen romans, geen boeken die hem maar voor een tijd aanspraken en weer spoedig vergeten zouden zijn, bekoorden hem. Integendeel, want hij zocht het overjarig koren. Het waren de oude schrijvers, die hij met meer dan gewone aandacht las en die hem niet alleen wezen wie hij nu was, maar ook wie de Heere is. Deze boeken versterkten de indrukken van dood en eeuwigheid, die hij al eerder in zijn leven had gekend. Er kwam een sterke begeerte om over God en Zijn dienst te horen spreken, zoals hij zijn godvrezende grootvader zo menigmaal had horen doen. Die begeerte werd wel vervuld als hij bezoek kreeg van de ouderlingen die regelmatig aan zijn ziekbed zaten, maar hij miste zijn grootvader zo sterk, met wie hij zo graag had willen spreken over de nood van zijn ziel. Vaak dacht

hij aan hem terug en hij werd vervuld met jaloersheid, als hij dacht aan het onuitsprekelijke geluk wat hem ten deel was gevallen.

Ook besepte Sander terdege de ernst van zijn ziekte. Hij wist dat er voor zijn leven werd gevreesd. En als het nu eens sterven zou worden... Vreselijk is het om te vallen in de handen van de levende God. Sander vroeg om herstel, bad om genade, beloofde zijn leven te zullen beteren als de Heere hem genezing zou schenken. Stond zijn jonge leven in het teken van de tijd, van zijn grote belangstelling voor muziek, kunst en studie, het leek of er een radicale omkering in zijn leven plaatsvond. Leek... want toen hij weer gezond en wel rondliep waren zijn goede voornemens na verloop van tijd met zijn ziekte grotendeels verdwenen. Grotendeels... want er waren nog wel enige indrukken overgebleven en de overtuiging dat hij toch zo niet verder kon leven en niet voor God kon bestaan was niet geheel verdwenen.

Hij wijdde zich serieus aan de studie. Met als ondergrond de HBS, die hij met goed gevolg in Goes had doorlopen, zette hij de studie voort aan de HTS in Vlissingen, waar hij slaagde voor het diploma Werktuigbouwkunde. Hij solliciteerde en uiteindelijk kreeg hij een functie als metallurg bij de Deurka staalfabrieken in Utrecht. Toen hij 24 jaar was, ging hij in de Domstad wonen. Daar was hij 's zondags in de kerk van de Gereformeerde Gemeente aan de Boothstraat te vinden. Tijdens zijn Utrechtse periode kreeg zijn oude liefde voor muziek en kunst weer vat op hem. Hij luisterde niet alleen graag naar muziek, maar musiceerde ook zelf. Daarnaast boeide de schilderkunst hem. Het bracht hem in contact met kunstenaars, die doorgaans niet veel moesten hebben van de bevindelijke waarheid, die Sander van huis uit was toegedaan. Van het een kwam het ander. Hij kwam op deze manier niet alleen in contact met andersdenkenden, maar ook met de verschillende godsdiensten die sommigen uit deze kring aanhingen. Daardoor was hij dan eens in dit kerkverband, dan eens in een andere kerkelijke groepering te vinden. Toch vond hij nergens rust voor zijn ziel, terwijl zijn opvoeding bleef spreken.

Tenslotte keerde hij terug naar de diensten van de Gereformeerde Gemeente en kerkte hij onder ds. A. Elshout. De Heere zegde hem de rust op. Hij voelde, dat in deze gemeente de waarheid werd gebracht die naar de godzaligheid is. In 1960 legde hij belijdenis af, maar ook daardoor werd zijn gemis niet vervuld. Menigmaal dacht hij weer sterk terug aan het godvruchtig leven van opa Snoep. "Elke vergelijking met zijn grootvader viel in het nadeel van hemzelf uit", zo zou zijn geestelijke vader ds. Elshout later over deze periode meedelen.

Snoep bleef een missend mens, die het met een uitwendige belijdenis en met een nette kerkgang niet kon stellen voor de eeuwigheid. Ondanks dat hij weleens werd bemoedigd onder de prediking, kon hij nergens grond in vinden. Een preek van ds. Elshout over Johannes 1:44-47 werd op 15 januari 1961 aan zijn hart geheiligd. Hij mocht "een tiende ure" beleven. Zijn karakter hield hem ervan terug, om dit meteen aan de predikant mee te delen. Daar ging een maand overheen. Kort daarna nam hij voor het eerst deel aan het Heilig Avondmaal. In 1962 werd hij diaken en nog weer een jaar later, op 21 november 1963, trouwde hij met Louise Verwoerd.

Het jaar daarop werd hij toegelaten tot het volgen van de lessen aan de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam. Sander was al enkele jaren eerder werkzaam gemaakt met de nood van de vele lege kansels en met de nood van zoveel onsterfelijke zielen. De Heere riep hem tot het predikambt en na veel strijd durfde hij zich onvoorwaardelijk overgeven aan Gods wil en weg. Na de gebruikelijke studie van vier jaar werd hij beroepbaar gesteld.

Op 25 september 1968 bevestigde zijn zwager ds. C. Harinck hem te Vlissingen als predikant met als tekst Johannes 1:6-7. Hij deed intrede uit hetzelfde hoofdstuk, dat eerder in zijn leven grote betekenis had gekregen. De tekst van zijn intrepreek was Johannes 1:23. Reeds twee jaar tevoren, toen hij als proponent eens een zondagse beurt in deze gemeente vervulde, werd Vlissingen op zijn hart gebonden. Zijn komst in deze voor hem niet onbekende gemeente - hij had er enkele jaren gestudeerd - betekende een aanvang van een periode van groei. Er werd een nieuw kerkgebouw door hem in gebruik genomen, waarvan hij op 13 oktober 1973 de eerste steen had gelegd. Bij deze gelegenheid sprak hij over Psalm 118:22 en 23 en deze tekst werd ook op de eerste steen vermeld.

Tien jaar bleef hij aan deze Walcherse gemeente verbonden. Op 6 december 1978 nam hij afscheid met de woorden uit 2 Petrus 1:19. De kleine gemeente van Amsterdam-Noord werd zijn nieuwe arbeidsterrein, aan welke gemeente hij zich op 13 december 1978 verbond met Romeinen 1:15, na in de middagdienst door ds. D. Hakkenberg te zijn bevestigd naar aanleiding van Lukas 14:23b.

Tijdens zijn verblijf in zijn tweede gemeente wachtte hem en zijn gezin - in 1968 was zoon Gerard als aangenomen kind liefdevol in het gezin opgenomen - een diepe beproeving, toen in 1985 een zeer ernstige ziekte, Non Hodgkin, zich in het leven van ds. Snoep openbaarde. Een ziekte waarvan hij het tenslotte zou verliezen.

Het werd overigens een ziekbed, dat uitliep op de verheerlijking van Gods Naam. Hij leerde in deze weg tegen vlees en bloed, een weg van hoop en vrees, een nadere weldaad aan zijn ziel. Na veel strijd mocht hij weten, voor rekening van een Ander te liggen. Zijn levensvraag: "Hoe kom ik ooit met God verzoend", werd opgelost.

In een brief, die hij op 29 april 1985 aan een gemeentelid schreef, maakte hij gewag van zijn worstelingen: "Zulk een ernstige kwaal had mij aangegrepen en dan geen grond, dan niet te weten voor rekening van Sions Koning te zijn!"

De Heere liet Zich niet onbetuigd en loste deze zaak voor hem op, door tot zijn ziel te spreken uit Galaten 3:13: "Christus heeft ons verlost van de vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt."

Echter, de ziekte leek geweken. Op 1 september 1985 ging hij voor het eerst na geruime tijd weer in zijn gemeente voor. Tien maanden was hij niet in staat geweest om te preken, en hoewel hij slechts eenmaal per zondag een korte dienst mocht houden en geen pastorale arbeid mocht verrichten, was deze dienst voor hemzelf en voor zijn gemeente als een wolkje als eens mans hand.

In 1986 werd Amsterdam-Noord verlaten en verwisseld voor het Friese dorpje Oudemirdum. Het beroep kwam voor ds. Snoep niet onverwachts. De Heere had hem er eerder bij bepaald, dat deze gemeente hem beroepen zou.

Op 23 juli bevestigde ds. P. Honkoop jr. hem aldaar uit 1 Petrus 4:11a. De tekst voor de intredepredicatie was genomen uit Hebrëeën 8:1 en 2. Zes maanden heeft hij in Oudemirdum met opening en innerlijk vermaak voor mogen gaan in de bediening van Woord en Sacramenten. Echter, begin 1987 openbaarde zich opnieuw de kwaal en moest hij zich weer onderwerpen aan series behandelingen. Gedurig trad enige verbetering in, maar de zeer ingrijpende medicijnkuren hadden zijn krachten dermate gesloopt en zijn weerstand zodanig doen afnemen dat het niet was te verwachten dat hij zou herstellen.

Op advies van zijn behandelende specialisten in het Anthony van Leeuwenhoek Ziekenhuis te Amsterdam werd besloten emeritaat aan te vragen. Dit ging niet zonder strijd, maar de Heere nam de last van het ambt van zijn schouders met de woorden uit Ezechiël 34:11: "Want zo zegt de Heere HEERE: Zie, Ik, ja, Ik zal naar mijn schapen

vragen en zal ze opzoeken". Per 1 mei 1988 werd hem eervol emeritaat verleend. De classis Kampen had in de vergadering van 17 maart 1988 daartoe reeds besloten. Door zijn emeritering kwam er ook een einde aan het werk, dat hij in de diverse deputaatschappen mocht verrichten.

Het was de wens van ds. Snoep, dat zij zich in Lisse zouden vestigen. Op 24 juni 1988 mocht een woning in Lisse betrokken worden en op zondagmorgen 16 oktober 1988 is hij aldaar overleden om de eeuwige Sabbat aan te vangen. Op 21 oktober heeft de begrafenis te Lisse plaatsgevonden.

Geschriften

Bevestigings- en intredepredicaties door resp. Ds. C. Harinck en Ds. A. Snoep te Vlissingen op 25 september 1968, Vlissingen z.j.

Afscheidspreek van Ds. A. Snoep gehouden op 6 december 1978, Vlissingen, z.p. z.j.
Het Woord des Heeren blijft in der eeuwigheid, Houten 1989.

'Ten Geleide' in: Van de overzijde der Jordaan, Amsterdam z.j.

IN MEMORIAM Ds. A. SNOEP

Saambinder 20 oktober 1988. Ds. R. Boogaard

In de vroege morgen van zondag 16 oktober mocht voor onze geliefde vriend en broeder, ds. A. Snoep, de eeuwige rustdag aanvangen. Rond half zes mocht hij de begeerte van zijn ziel ontvangen om ontbonden te worden en voor altijd bij de Heere te zijn. Wat heeft hij naar dat ogenblik uitgezien! De dood, die voor elk mens van nature een koning der verschrikking is en hem doet scheiden van al zijn lusten en vermaak in deze wereld, was voor onze broeder een welkome bode, een doorgang tot het eeuwige leven. Met een zalig heimwee om Thuis te mogen komen, was zijn ziel bezet. En toen de Heere hem de laatste dagen verwaardigde iets van de heerlijkheid die hem wachtte te doen zien, werd dit verlangen al sterker. Zijn vragen "Hoe lang nog?" kwam niet voort uit de begeerte om van zijn lichamelijke ellende verlost te worden maar om volmaakt zijn Koning te mogen dienen. Tijdens een van de laatste bezoeken mocht hij getuigen hoe de Heere hem zegende met vrede. *Zalig zijn zij die geroepen zijn tot het avondmaal van de bruiloft des Lams.*

Ds. Snoep werd op 21 september 1930 te Sint Pancras waar zijn vader molenaar was, uit Zeeuwse ouders geboren. Na drie jaar verhuisde het gezin naar Kapelle-Biezelinge. Na zijn middelbare opleiding op de HBS te Goes, bezocht hij de HTS te Delft. Als metallurg werd hij werkzaam bij de Demka te Utrecht. In 1963 trad hij in het huwelijk en in 1964 werd hij in de gemeente Utrecht bevestigd in het ambt van diaken. In hetzelfde jaar werd hij toegelaten tot de Theol. School te Rotterdam.

Nadat aldaar het candidaatsexamen was afgelegd werd het beroep aangenomen naar de gemeente Vlissingen waar hij op 25 september werd bevestigd door zijn zwager Ds. C. Harinck. Tijdens zijn verblijf in Vlissingen is een nieuw kerkgebouw in gebruik genomen alsook de huidige pastorie aangekocht. Na een periode van tien jaren moest de roepstem van Amsterdam-Noord worden opgevolgd waar hij op 13 september 1978 werd bevestigd door Ds. D. Hakkenberg.

Na zes jaren in deze gemeente werkzaam te zijn geweest, openbaarde zich de zo gevreesde ziekte Non-Hodgkin die voor hem een smartelijke lijdensweg heeft gebracht. Hoewel de Heere hem reeds bij aanvang sterkte en bemoedigde en hij zich

ook geheel aan de wil des Heeren mocht onderwerpen, leerde hij bevindelijk steeds meer verstaan en sprak daar ook over, dat goed geen nut doet ten dage der verbolgenheid, maar dat gerechtigheid alleen redt van de dood. Die gerechtigheid, door Christus verworven, moet persoonlijk worden toegerekend. Op zijn ziekbed heeft de Heere hem die weldaad geschonken.

O, wat mocht hij toen roemen in de rijkdom van Gods genade. Op zondag 1 september 1985 mocht hij weer voor het eerst in de gemeente voorgaan. Hij deed dit n.a.v. Jes. 38: 5 m. waarin een vertolking doorklonk van de legering van zijn ziel in de achterliggende tijd. In het voorjaar van 1986 bepaalde de Heere hem erbij dat hij een beroep zou ontvangen van de gemeente Oudemirdum dat ook gekomen en door hem opgevolgd is. Daar is hij op 23 juli door Ds. P. Honkoop bevestigd. Slechts vijf maanden heeft hij deze gemeente nog mogen dienen en vanaf die tijd nam de ziekte weer toe zodat de arbeid hem onmogelijk werd. Dat hij de gemeente die hem lief was, niet kon dienen is pijnlijk voor hem geweest.

In grote verbondenheid en broederlijke liefde heeft hij de jaren van zijn verblijf in onze classis de lasten helpen dragen. Bij de genade die hem was geschonken, had de Heere hem ook versierd met wijsheid. In de zaken die in het ambtelijke leven aan de orde kwamen, kwam dit openbaar zodat van zijn adviezen gaarne gebruik werd gemaakt. Dat is ook gebleken in de verschillende deputaatschappen waarin hij de gemeenten heeft mogen dienen. Toen hem door de classis Kampen eervol emeritaat was verleend, was zijn begeerte dat na zijn verscheiden zijn vrouw en Gerard zich te Lisse zouden mogen vestigen. Die begeerte heeft de Heere op wonderlijke wijze vervuld. Hij heeft het mogen zien en er ook zijn laatste dagen mogen doorbrengen. Moet ik er niet beschaamd onder zijn, zo zei hij. Ja, onze geliefde broeder is zalig geworden maar langs een weg, en dat hebben we van nabij meegemaakt, waardoor zalig worden voor hem steeds groter wonder werd. Zo maakt de Heere Zijn volk pasklaar voor de heerlijkheid.

De Heere sterke en trooste mevrouw Snoep en Gerard in dit zo smartelijk verlies en vervulle de ledige plaats met Zichzelf Ook gaat ons medeleven uit naar de familie maar bijzonder naar de oude vader Snoep die thans zijn derde en tevens laatste zoon zich ziet ontvallen. Voorwaar, geen kleine zaak maar welk een wonder dat de Heere ook in zulke wegen wil tonen wat genade vermag.

Leiderdorp,

Ds. R. Boogaard.

14. Jan Christiaan WESTSTRATE, (1919-1998)

Jan Christiaan Weststrate werd op 8 mei 1919 in Waarde, een dorpje op Zuid-Beveland, geboren. Hij was de tweede zoon van Marinus Hendrikus Jan Weststrate en Krina J. Pieper. Zijn vader was landbouwer en dijkgraaf. Het gezin telde zeven kinderen.

In 1907 was in Waarde een afdeling van de Gereformeerde Gemeente van Krabbendijke ontstaan, die in 1933 zelfstandig werd. Vader Weststrate was er diaken van 1930 tot zijn overlijden in 1948.

Jan Weststrate studeerde aan de mulo in Goes en de kweekschool te Middelburg. Zijn militaire dienstplicht vervulde hij tijdens de mobilisatie van 1939/1940. In de bange meidagen van 1940 behoorde hij tot de militairen die vliegveld Ypenburg bij Den Haag/Delft tegen de Duitse parachutisten moesten verdedigen.

Na de capitulatie werd Weststrate in zijn geboortedorp kwekeling-metakte, oftewel: een onderwijzer die bijna geen salaris kreeg. Zijn gehele onderwijzersloopbaan bracht hij op Zuid-Beveland door. Van Waarde ging hij in 1943 naar Oostdijk en vanaf 1946 gaf hij les in Yerseke. Daar trouwde hij op 11 juni 1947 met A. Salm. Ze kregen vijf kinderen. Als 33-jarige onderwijzer werd hij in Yerseke op 26 november 1952 tot diaken gekozen. Drie jaar later nam hij afscheid wegens vertrek naar Borssele, waar hij hoofd van de lagere school werd. Hij, erd opnieuw diaken en vervolgens ouderling. In die tijd kwam de roeping tot het predikambt tot hem, maar hij verzette zich daar met alle kracht tegen. De strijd liep zelfs zo hoog op dat hij een aandoening aan de schildklier kreeg. Toen moest hij de strijd opgeven, vermagerd en krachteloos. Hij werd gewillig gemaakt. De Heere bepaalde hem bij Psalm 118:8 uit de berijming van Datheen: 'Ik zal niet sterven noch vergaan, maar leven en in alle landen van Gods weldaden doen vermaan.' 'In alle landen', die woorden zouden later een diepere betekenis krijgen!

Na in 1960 toegelaten te zijn tot de Theologische School te Rotterdam, werd Weststrate vier jaar later in Meliskerke tot predikant bevestigd. Docent ds. L. Rijksen leidde de 45-jarige kandidaat op 3 september 1964 tot zijn dienstwerk in. Daardoor kwam er in deze gemeente op Walcheren een eind aan een vacante periode die maar liefst 46 jaar geduurd had.

Zijn gehele ambtsperiode als diaken, ouderling en predikant werkte ds. Weststrate te midden van de Zeeuwen. Zij vormden namelijk ook een aanzienlijk deel van de gemeente in het Canadese St. Catharines, waar hij op 15 juni 1974 door ds. A.M. den Boer werd bevestigd.

In Nederland was ds. Weststrate vanaf 10 februari 1969 docent aan de Theologische School geweest, als opvolger van ds. L. Rijksen. Ook in Canada leidde hij een student op. Na zijn terugkeer naar Nederland heeft ds. Weststrate niet meer als docent gefungeerd. 's-Gravenpolder werd op 29 augustus 1979 zijn laatste gemeente. Ds. Chr. van der Poel trad er als bevestigiger op. In dit dorp op het vertrouwde Zuid-Beveland heeft ds. Weststrate 18 jaar gearbeid. De omvang van zijn gemeente verdubbelde bijna

in die periode.

In deze jaren had ds. Weststrate zitting in de Deputaatschappen Buitenlandse Kerken en Bijbelverspreiding. Veertien jaar was hij lid van de Raad van Toezicht van de Stichting Reformatorische Publikatie (SRP). In de Raad van Toezicht van De Driestar was hij 2e voorzitter. Als consulent van Borssele bevestigde hij op 26 juni 1985 ds. A. Hoogerland tot predikant van die gemeente, maar reeds op 15 maart 1986 moest hij Hoogerlands rouwdienst leiden.

Als predikanten in meerdere landen dienen, brengt dat in hun gezinnen doorgaans internationale verbrokkeling teweeg. Ook ds. Weststrate is met zijn vrouw nog menige keer naar Canada getrokken om er de drie achtergebleven kinderen en het groeiende aantal kleinkinderen te bezoeken.

In De Saambinder beschreef ds. Weststrate facetten uit de kerkgeschiedenis van Zeeland en Amerika en na zijn komst naar 's-Gravenpolder begon hij een uitgebreide artikelenserie over het boek Leviticus. De verschijning ervan in boekvorm heeft hij niet meer meegemaakt.

Ds. Weststrate was met zijn 78 jaar de oudste dienstdoende predikant van de Gereformeerde Gemeenten toen hij op 1 februari 1998 met emeritaat ging. Hij bleef in 's-Gravenpolder nog hulpdiensten verrichten, maar dat heeft slechts zeven weken geduurd.

Op donderdag 19 maart bevestigde hij een huwelijk, waarbij hij Psalm 31:20a als tekst koos: 'O, hoe groot is Uw goed, dat Gij weggelegd hebt voor degenen die U vrezen.' Twee dagen later mocht hij dat grote goed beërven. Die zaterdagavond trof hij in zijn studeerkamer de laatste voorbereidingen voor de preek die hij de volgende dag in Borssele wilde houden over het zielenlijden van de Heere Jezus in Gethsémané. Zijn broer vond hem even later. Een hartstilstand had een einde aan zijn dienstwerk gemaakt. Ds. J. de Pater leidde op 27 maart de begrafenis.

Geschriften

Bevestigings- en Intreepreken te Meliskerke op 3 september 1964, Biggekerke z.j. Preek over Matth. 15:21-28 in: *Uit den schat des Woords*, Utrecht 1966-1967. 'Onderwijs ' en 'Pasen' , in: *Bouwen*, geschreven door 16 predikanten der Gereformeerde Gemeenten, Utrecht z.j.

In memoriam ds. J.C. Weststrate

Saambinder 26 maart 1998, J. Koppejan

Op het alleronverwachtst heeft de Heere zaterdagavond 21 maart ± 8 uur uit de familiekring en de kring van onze gemeenten weggenomen onze vriend en broeder ds. J.C. Weststrate van 's-Gravenpolder.

Ik overdrijf niet wanneer ik zeg, dat dit overlijdensbericht velen zal hebben ontroerd, met name in de Zeeuwse gemeenten en in de gemeenten van Canada.

Jan Weststrate was geboortig uit Waarde uit een landbouwersgezin. In dat Zeeuwse dorpje kruisten onze wegen elkaar voor het eerst, toen ik in 1931 als onderwijzer benoemd werd aan de school van de Geref. Gemeente te Waarde. Hij zat toen in de zesde klas. Later koos hij voor het onderwijzersberoep en werd daartoe opgeleid aan de Chr. Kweekschool te Middelburg.

In 1940 werd hij aan de school in Oostdijk benoemd, waar ik toentertijd hoofd was. Hij werd daar benoemd in verband met het grote aantal evacués uit Schouwen en het

eiland Tholen. Aangezien de school in Oostdijk een tweemansschool was, moesten hij en ik in één lokaal werken. Dat is niet zo eenvoudig en eist van beide partijen geduld en wederzijds begrip en waardering. Ik heb aan die jaren heel goede herinneringen, en er ontstond een vriendschap voor het leven. Na de oorlog werd de derde leerkracht overbodig en vertrok Weststrate naar de school der Geref. Gemeente in Yerseke. Later werd hij benoemd tot hoofd van de school van onze gemeente in Borssele. Daar ook riep de Heere hem tot het predikambt. Maar Weststrate trachtte aan deze roeping te ontkomen. Hij verzette zich met hand en tand. Het gevolg was dat hij op het ziekbed terecht kwam. Daar heeft de Heere Zijn onwillige dienstknecht gewillig gemaakt. Toen ik hem daar tijdens de vakantie bezocht, vertelde hij me ervan. De Heere was hem voorgekomen met de woorden uit Ps. 118:8 (berijming van Datheen):

*Maakt U van hier al mijn vijanden.
Ik zal niet sterven noch vergaan,
Maar leven en in alle landen
Van Gods weldaden doen vermaan.*

Voor de lezer is het belangrijk te weten dat "doen vermaan" in het zestiende-eeuws betekent: prediken, het Woord verkondigen; een "vermaner" was een prediker. Weststrate begreep toen nog niet welke vérstrekkende betekenis deze woorden voor hem zouden bevatten. Toen ik hem vijftien jaar later te St. Catharines in Canada bezocht, hebben we nog over deze woorden gesproken. De Heere had ze waargemaakt!

Ds. Weststrate heeft drie gemeenten mogen dienen: Meliskerke (10 jaar), St. Catharines (5 jaar) en 's-Gravenpolder (24 jaar). Nog maar enkele weken geleden had de classis Goes hem emeritaat verleend. Maar de Heere nam Zijn dienstknecht plotseling weg. Nog volop had hij tot de laatste dag toe in Gods wijngaard mogen arbeiden. Het was de lust en de liefde van zijn hart. Zijn arbeid in bovengenoemde gemeenten is niet zonder vrucht geweest. Ik ken verscheidene mensen die daarvan mochten getuigen.

Zijn heengaan is een groot verlies voor onze gemeenten en voor zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen. Geve de Heere hun Zijn liefderijke ondersteuning. Hij werke naar Zijn soevereine Verbondstrouw in Christus Jezus in de lijn der geslachten.

Moge Hij ook onze gemeenten gedenken, en jonge mannen afzonderen die mogen worden opgeleid aan onze Theologische School. Ook deze school heeft ds. Weststrate een aantal jaren als docent mogen dienen tot zijn vertrek naar Canada.

Moge al deze arbeid tot zegen strekken en tot eer van een Drie-enig God.

Gouda,

J. Koppejan.

15. Gerrit Arie ZIJDERVELD, 1910-1992

Gerrit Arie Zijderfeld werd op 12 oktober 1910 in Meerkerk geboren. In deze omgeving ligt ook het dorp Zijderfeld en de naam van het geslacht houdt daar allicht verband mee. Gerrits ouders, Johannes Zijderfeld en Maaïke Cornelia Pellikaan, beheerden in Meerkerk een boerderij. Daar werden hun drie zoons en twee dochters geboren. Gerrit was de oudste.

Zijn vader behoorde tot de Gereformeerde Kerken. Gerrits moeder kerkte tot haar huwelijk in de Hervormde Gemeente van Leerbroek. Ook haar familie was echter niet onbekend met de Afscheiding, want op de boerderij van haar vader, Bart Pellikaan, in Nieuwland preekten in de jaren na de Afscheiding predikanten als H.P. Scholte en G.F. Gezelle Meerburg. Het kwam hem op meerdere boetes te staan.

Johannes Zijderfeld verhuisde naar Nieuwland, waar hij de hoeve van zijn schoonouders overnam.

Gerrit werd grootgebracht in de Gereformeerde Kerken. Zijn ouders waren godvrezende mensen. Vader was op 29-jarige leeftijd krachtadig bekeerd en heeft daarover nog gesproken met Pietje Baltus, de geestelijke moeder van dr. A. Kuyper.

Moeder Zijderfeld was een eenvoudige vrouw, die behoorde tot de bezoekers van een gezelschap in Nieuwland. Dikwijls las ze in *Het kinderdeel der vromen* van Lambertus Myseras. Met haar kinderen sprak ze vaak over en bad ze om het ene nodige. Gerrit leefde dikwijls onder sterke overtuigingen. Hij zei later: 'Bij ons thuis kwam veel volk van God. Reeds vanaf mijn jonge jaren hoorde ik spreken van de gangen die de Heere met Zijn kinderen houdt.'

Nadat Gerrit de lagere school had afgerond, werkte hij jarenlang bij zijn vader op de boerderij. Toen hij zestien jaar was, werd hem een halt op zijn levensweg toegeroepen. Dat gebeurde onder een preek van ds. F. Bruinsma. Van deze predikant werd gezegd dat hij met een Drie-enig God verzoend was. Hij kon niet zo goed zingen en hield tijdens de samenzang dan ook altijd zijn mond. Tijdens deze dienst zong hij echter mee: 'k Zal dan gedurig bij U zijn.'

Een van de bezoekers veronderstelde dat dit erop wees dat de predikant niet lang meer zou leven. Toen mevrouw Bruinsma de volgende morgen wakker werd, lag haar man dood naast haar. Tijdens zijn begrafenis voerde ook vader Zijderfeld het woord.

De laatste preek van ds. Bruinsma was voor Gerrit onvergetelijk. Zijn ogen werden geopend voor zijn verloren toestand. 'Ik heb zes weken lang dag en nacht geroepen om genade. Daarna is het licht opgegaan en is de liefde Gods in mijn hart uitgestort', zei hij later in een interview. In een herdenkingspredicatie voegde hij eraan toe: 'Ik was nog geen zeventien jaar oud, toen het licht der genade opging. (...) Ik was twintig jaar oud toen God Zich in de weg van ontdekking aan mijn ziel openbaarde. In die tijd heb ik zeer veel geestelijke strijd meegemaakt. Maar toen werd de Deur der hoop in het dal van Achor voor mijn ziel ontsloten en leerde ik Christus kennen als de enige Verlosser. (...) Een jaar daarna mocht ik voor mijzelf het jubeljaar beleven. Ik was 21 jaar toen God mijn ziel vrijsprak van schuld en straf en ik recht ontving ten eeuwigen

leven.'

Op zeventienjarige leeftijd wist Zijderveld zich geroepen tot het predikambt met de woorden: 'Gij zijt Mij een uitverkoren vat, om Mijn Naam te dragen voor de heidenen en de koningen en de kinderen Israëls' (Hand. 9:15b).

Zijn vader was jarenlang ouderling in de Gereformeerde Kerk van Meerkerk. Toen men daar echter 'voorwerpelijke' predikanten ging beroepen, stapten Zijderveld en een andere ouderling op. Het echtpaar Zijderveld hield daarna thuis dienst, maar dat beviel niet en daarom sloten ze zich aan bij de Christelijke Gereformeerde Kerk in Meerkerk. Daar werd vader Zijderveld al spoedig weer ouderling.

Als enige in het gezin had Gerrit zich tijdens de onkerkelijke periode aangesloten bij de Gereformeerde Gemeente van Utrecht. Ds. M. Heikoop diende deze gemeente van 1929-1944 en bij hem volgde hij de catechisatie.

Vervolgens vroeg hij de kerkenraad om een attest. Omdat hij nog geen jaar belijdend lid was, kreeg hij dat niet en kon hij zich niet bij het curatorium melden.

Op advies van zijn vader sloot Zijderveld zich nu alsnog aan bij de Christelijke Gereformeerde Kerken. Daar werd hij op 23-jarige leeftijd toegelaten tot de Theologische Hogeschool. Zijn vader kon hem op de boerderij eigenlijk niet missen, maar had (ook financieel) alles voor de studie van zijn zoon over.

De opleiding in Apeldoorn duurde acht jaar. Doordat hij geen gymnasium bezocht had, was de studie zwaar. Prof. G. Wisse schreef later echter dat Zijderveld 'welhaast vermaard werd vanwege zijn sterk, opsluitend geheugen.'

Door Wisse's invloed verdiepte Zijdervelds belangstelling voor de oudvaders zich. Heel goed contact had de student ook met prof. P.J.M. de Bruin. Toen die ging sterven, namen ze afscheid van elkaar met de woorden: 'Tot ziens voor de troon.'

In 1942 werd Zaamslag in Zeeuws-Vlaanderen Zijdervelds eerste gemeente. Ds. P. de Groot uit Meerkerk bevestigde de 32-jarige kandidaat daar op 15 november. Psalm 51:17 was de intredetekst.

Op 28 april 1944 werd ds. Zijderveld in Zwijndrecht gekozen en dit beroep aanvaardde hij. Een gemeentelid bood aan drie kamers af te staan, omdat de pastorie door de Duitsers bezet was. In augustus schreef hij vóór de winter te willen overkomen, maar omdat Nederland tijdens de laatste oorlogswinter verdeeld was in een bevrijd en een bezet deel, was er ruim een halfjaar geen enkel contact tussen Zaamslag en Zwijndrecht mogelijk en kon de bevestiging (door ds. C. Smits) pas in de nazomer van 1945 plaatshebben. Met zijn huishoudster trok de 34-jarige predikant van Zeeuws-Vlaanderen naar de Drechtstreek.

Het kerkverband waar Zijderveld zich het eerst voor het predikambt gemeld had, bleef blijkaar trekken, want begin 1946 deed Zwijndrecht op de classis het voorstel samensprekingen met de Gereformeerde Gemeenten te openen. De poging mislukte.

In 1948 nam ds. Zijderveld een beroep aan van de Rehoboth Reformed Church te Grand Rapids in de Verenigde Staten. Op 16 september nam hij afscheid van Zwijndrecht, waarna hij op zondag 3 oktober tijdens twee drukbezochte diensten in Vianen afscheid nam van de gemeenten in Nederland. Zijn vader sprak hem in Vianen nog toe.

Ds. Zijderveld ging niet alleen naar Amerika. Voordat hij op 5 oktober op de boot stapte, trouwde hij op 30 september in Zwijndrecht met Margaretha Baars. Zij had een gymnasiumopleiding achter de rug en kon hem daardoor de volgende jaren ook met haar talenkennis terzijde staan. Uit de echtverbintenis werden twee zoons en een

dochter geboren. Het huwelijk was bevestigd door prof. G. Wisse.

De oversteek van het kersverse echtpaar duurde een week. Het schip, de 'Nieuw-Amsterdam', arriveerde in New York op een nationale feestdag, 12 oktober. Zijderveld werd die dag 38 jaar. Omdat de beambten vrij hadden, konden de passagiers pas de volgende dag de boot af. Het echtpaar Zijderveld werd door ds. B. Densel en zijn vrouw afgehaald. Ze verbleven vijf dagen in hun pastorie.

Na een treinreis van twintig uur arriveerden ze op 19 oktober in de grotendeels door voormalige Nederlanders bevolkte stad Grand Rapids. Ds. Densel was met hen meegegaan en bevestigde ds. Zijderveld op 21 oktober met de woorden van 1 Korinthe 4:1 en 2 in zijn derde gemeente. De nieuwe pastor deed op zondag 24 oktober intrede, 's morgens in het Engels met Psalm 4:6b en 's middags in het Nederlands met Handelingen 4:12.

Samen met zijn vrouw vertaalde ds. Zijderveld zijn preken in het Engels. Het eerste jaar las hij ze voor en dat was heel wat voor een man die gewend was alleen een briefje met het thema en de drie punten mee te nemen naar de kansel. Op een keer deed hij echter plotseling de toepassing uit zijn hoofd. Vanaf de volgende zondag sprak hij zijn preken geheel vrij uit.

Toen ds. Zijderveld in Amerika arriveerde, was daar van een kerkverband geen sprake, maar hij bouwde dit de volgende jaren op door gemeenten te stichten in Artesia (Californië) en in Hamilton en Chatham (beide in de Canadese provincie Ontario). Het duurde overigens tot 1952 voordat de Nederlandse synode de correspondentieband uitbreidde van Grand Rapids naar de andere gemeenten.

Ds. Zijderveld stond tot 1954 in Grand Rapids. Vervolgens nam hij in Artesia aan de verre westkust de herdersstaf op. Hij werd er bevestigd door ds. M. Baan. In Grand Rapids werd hij nog in datzelfde jaar opgevolgd door ds. C. Smits.

Al spoedig besloot ds. Zijderveld met zijn gehele kerkenraad en het grootste deel (bijna honderd belijdende leden en doopleden) van de gemeente aansluiting te zoeken bij de Netherlands Reformed Congregations (Gereformeerde Gemeenten). De vriendschappelijke contacten met ds. W.C. Lamain en ds. C. Hegeman speelden daarbij een rol. Slechts vier gezinnen verklaarden zich ertegen, maar dat groepje kreeg wel het kerkgebouw. Ds. Zijderveld preekte daarna in een gehuurd zaaltje; zijn vrouw gaf les aan de zondagsschool. Ze moesten ook de pastorie uit en kwamen in een oud huis terecht.

De synode van de NRC had in 1954 al besloten dat er geen bezwaar was tegen samensprekingen met ds. Zijderveld. Ds. Zijderveld nam dan ook contact op met de kerkenraad van Sunnyside. Die bracht het verzoek op de classis West te berde. Omdat dat wat laat gebeurd was, had de classis de synodale deputaten niet meer kunnen uitnodigen. Daarom werd ds. Zijderveld op 16 maart 1955 wel gehoord, maar nam de classis nog geen besluit. Wel mocht hij in de gemeenten van de classis West voorgaan. Tijdens de voortgezette classisvergadering op 2 juni 1955 waren de deputaten naar art. 49 van de DKO aanwezig. Van hen verklaarden de predikanten Hegeman, Lamain en Van Zweden en ouderling A. Breeman zich vóór toelating. Alleen ouderling C.F. Boerkoel uit Grand Rapids was tegen.

Vervolgens liet de classis ds. Zijderveld met algemene stemmen toe tot het verband. Daarna werd hij door de predikanten Vergunst en Van Zweden met goed resultaat geëxamineerd in dogmatiek, kerkrecht en kerkgeschiedenis.

De overgang was ingrijpend. Ds. Zijderveld zei later: 'Je gaat zomaar niet bij je kerk vandaan. Het was een strijd en dat valt niet mee. Verandering van kerk is geen verwisseling van jas.' In een brief aan het Nederlandse curatorium beled hij schuld

over het verlaten van de Gereformeerde Gemeenten, inmiddels zo'n 22 jaar geleden.

Op 13 december kon de gemeente de aangekochte kerk in gebruik nemen. Artesia was voortaan de zuidelijkste van de Gereformeerde Gemeenten en ligt ten opzichte van de rest zeer geïsoleerd. De afstand naar Sunnyside, de dichtstbijzijnde gemeente, bedraagt 1650 kilometer!

In 1956 vertrok ds. Zijderveld naar Paterson-Peoples Park. Op 24 mei werd hij door ds. W.C. Lamain bevestigd met de woorden van 1 Korinthe 3:10b, waarna hij op zondag 27 mei Handelingen 8:35 als uitgangspunt voor de intrededienst nam. Vanuit Paterson ging ds. Zijderveld vaak in het naburige Passaic preken.

Tegen zijn verwachting in moest hij weer terug naar Nederland. Na ruim 10 jaar in Amerika gearbeid te hebben, nam ds. Zijderveld op 17 mei 1959 afscheid van Paterson, waarna hij op woensdag 20 mei per schip naar Nederland terugkeerde. Ds. A. Vergunst, zijn vroegere medebroeder in 'the States', bevestigde hem op 3 juni in Capelle aan den IJssel. Deze gemeente telde inmiddels zo'n 700 zielen. Zijdervelds kinderen moesten na de emigratie eerst Nederlands leren.

Ds. Zijderveld maakte deel uit van enkele deputaatschappen. Om de Amerikaanse nationaliteit te behouden, moest hij minstens eenmaal in de drie jaar een aantal weken in de Verenigde Staten vertoeven. Van maart tot juni 1962 bracht hij er een eerste bezoek. Een van de reizen was gratis, want hij fungeerde aan boord als scheepspredikant. Ook in 1968, 1971 en 1976 bezocht hij de Amerikaanse gemeenten.

De periode in Capelle duurde nog geen vier jaar. In november 1962 had ds. Zijderveld beroepen uit Kampen en Middelburg. Tevoren waren zijn gedachten nooit uitgegaan naar de grote gemeente in de Zeeuwse hoofdstad, maar hij moest er wel naartoe. Op 27 februari 1963 volgde het afscheid van Capelle. Zijn voorganger in Middelburg, ds. W. Hage, bevestigde hem daar op 7 maart. Er wachtte een zware taak, want alle andere gemeenten in de classis waren vacant; terwijl er in de jaren 1964-1967 slechts twee predikanten in de classis waren.

In zijn Middelburgse periode ontplooidde de predikant naast het werk in zijn gemeente, waarvan het ledental uitgroeide tot 3000, en de classis nog tal van andere activiteiten. Hij kon dit doen door zijn enorme werkkraft en doordat hij maar een uur of vier nachtrust nodig had.

Begin jaren zestig was hij betrokken bij de start van de Actie Dovenzorg. In 1963 nam hij het initiatief tot oprichting van de Vereniging tot Reformatorisch getuigenis in het Commerciële Leven (VRCL). Ds. Zijderveld was er tot begin 1983 voorzitter van.

Ook was de predikant oprichter en voorzitter van het Smytegeltfonds, dat zich ging toeleggen op het herschrijven van preken uit de tijd van de Nadere Reformatie. De eerste preek in deze Reveilserie verscheen in januari 1964. Dit fonds gaf enkele malen een gelegenheidsprek van ds. Zijderveld uit.

In 1986 werd ds. Zijderveld als voorzitter opgevolgd door de Hervormde ds. W. van Gorsel, terwijl hij zelf erevoorzitter werd.

Een andere, interkerkelijke stichting onder voorzitterschap van ds. Zijderveld opende in 1974 in Middelburg de Reveilboekhandel, waarvan de opbrengst voor de evangelisatie bestemd werd. Deze boekhandel is in 1984 door Uitgeverij Den Hertog uit Houten overgenomen.

De predikant was actief in het schrijven of opnieuw publiceren van boeken, brochures, artikelen en folders. Scherp zag hij het gevaar van onkunde en daarom schreef hij in het jeugdblad Daniël: 'Laten de ouderen onder ons aan de jeugd vertellen hoede Heere Zijn kinderen op verschillende wijzen trekt en leidt. Wij moeten het aan onze kinderen

en jonge mensen vertellen. Dat deden de ouden ook! We kunnen nooit genoeg spreken over de zalige dienst des Heeren.'

Tot de activiteiten van ds. Zijderveld behoorden ook contacten met en reizen naar het buitenland. Zijn contacten strekten zich uit tot in Groot-Brittannië en Zwitserland toe. In Engeland ging hij voor in een Engelstalige dienst.

Bijzondere belangstelling had hij ook voor Zuid-Afrika, waar hij meermalen kwam. In oktober 1967 preekte hij daar in Pretoria en Durban. Hij was een van de oprichters van de Nederlands-Zuidafrikaanse Werkgemeenschap.

Hij had in het bijzonder ook liefde tot het volk Israël. Deze was hem in zijn jeugd al bijgebracht. **Ds. E. Kropveld**, een gereformeerd predikant van Joodse afkomst, logeerde vaak bij zijn ouders en de jonge Gerrit wandelde dan aan zijn hand naar de kerk. Tijdens de studie in Apeldoorn was Zijderveld bevriend met **Samson Frank**, een Jood die tot het christendom was overgegaan.

Ds. Zijderveld leidde de eerste Israëltreis van het reisbureau Amicitia. Hij ging wel vaker naar Israël en deelde er dan traktaatjes uit. In 1974 reisde hij opnieuw naar Jeruzalem. Binnen het Deputaatschap voor de evangelisatie had hij voorgesteld dat evangelist J. Kwantes hem zou vergezellen als beloning voor diens noeste arbeid in Alkmaar. Kwantes schreef later: 'Onze voetstappen liggen tussen Dan en Ber-Seba. Ook bezochten we samen het oude Athene om de voetsporen van Paulus te vinden in het prachtige Griekenland.'

In het Hadassahziekenhuis overhandigden de predikant en de evangelist een cheque van f 75.000,-. Het geld was in de Gereformeerde Gemeenten ingezameld voor hulp aan soldaten die tijdens de Jom Kippoeroorlog gewond waren geraakt.

In Jeruzalem hield ds. Zijderveld op 12 mei een dienst, waarin hij ook de doop bediende.

Op 17 januari 1970 leidde hij de begrafenis van zijn vroegere medestudent ds. H. Visser. Een andere oud-studiegenoot, ds. J.C. van Ravenswaay, werd door hem in 1973 in Terneuzen bevestigd. Ook hij had de Christelijke Gereformeerde Kerken verwisseld voor de Gereformeerde Gemeenten.

De Middelburgse gemeente groeide. Daarom legde ds. Zijderveld op 21 oktober 1973 de eerste steen voor een tweede kerk, die hij op 5 juli 1974 in gebruik nam. Dit bedehuis werd in het zuiden van de stad gebouwd. Pogingen om een tweede predikant te krijgen, mislukten. 'Zuid' zou pas in 1981, na de Instituering, een leraar krijgen.

Na zestien jaar Middelburg ging ds. Zijderveld naar zijn laatste arbeidsveld. Op 15 augustus 1979 werd hij de eerste predikant die de gemeente van Hoofddorp sinds de Instituering in 1933 ontving. Ds. R. Boogaard was zijn bevestigster.

Van 1980 tot 1983 redigeerde ds. Zijderveld het blad *De Lichtende Kaars*. Voordien was dit blad gedurende vele jaren uitgegeven door de heer A. de Redelijkheid.

De classis Amsterdam verleende ds. Zijderveld op 30 juni 1982 emeritaat. Dit ging in op 25 november, zodat hij zijn veertigjarig ambtsjubileum op 15 november nog met zijn laatste gemeente kon gedenken. Psalm 71:18 was op 17 november de tekst van de jubileum- en afscheidsdienst.

In mei 1983 verhuisde het echtpaar Zijderveld naar een woning in Middelburg. Tot zijn overlijden woonde de emerituspredikant in de Zeeuwse hoofdstad.

De eerste jaren na zijn emeritaat preekte ds. Zijderveld eenmaal per zondag in de vacante gemeenten op Walcheren en omgeving. Daarna werd dat onmogelijk door hartproblemen, terwijl hij ook leed aan een lichte vorm van de ziekte van Kahler.

Nadat ds. Zijderveld jaren met zijn gezondheid getobd had, was er in het voorjaar van 1992 een opmerkelijke opleving, zodat hij voor het eerst sinds jaren weer kon preken.

Zes zondagen ging hij (eenmaal per dag) voor. Ook geestelijk was hij in deze weken zeer goed gesteld.

In die weken van opleving heeft hij nog veel werk gedaan. Hij belde vrienden, schreef brieven en maakte meditaties gereed voor bladen.

In Meliskerke hield hij op 12 april met ruimte en opening zijn laatste preek, waarbij hij sprak over Galaten 2:20.

Meer dan 6000 maal had ds. Zijderveld het Woord bediend. Hij maakte nog afspraken voor drie diensten in Middelburg en Terneuzen op Goede Vrijdag en tijdens de Paasdagen. Zijn vrouw vond het veel te veel, maar hij zei: 'Van preken word ik niet moe.'

Hij heeft deze beurten echter niet meer kunnen vervullen. Plotseling moest hij met hersenvliesontsteking in het Middelburgse ziekenhuis worden opgenomen. Ondanks zijn sterke gestel werd zijn lichaam in enkele weken afgebroken.

Meermalen mocht de bejaarde dienaar nog getuigen van zijn hoop en uitzien. Op 15 mei kwam het einde. De predikant was 81 jaar en zeven maanden geworden.

Op 21 mei werd de rouwdienst in de Zuiderkerk geleid door ds. Th. van Stuijvenberg, terwijl ook ds. J.J. van Ekeveld en VRCL-voorzitter G.H. Verweij spraken.

Op de begraafplaats in St. Laurens werd de predikant grafwaarts gedragen door drie kerkenraadsleden van Middelburg-Centrum en drie van Middelburg-Zuid.

Daarna werd het woord gevoerd door ds. L. Huisman, ds. W. van Gorsel, ds. Th. van Stuijvenberg en de oudste zoon van de overledene, mr. B.P. Zijderveld.

Geschriften

Van 's Heeren wegen (zes preken), Utrecht 1949.

'Emigreren naar een nieuw vaderland', in: Ik ga emigreren!, Utrecht 1954.

The coming of the great World Jugde, z.p. z.j.

The renewed man, z.p. z.j.

The city of the great King, z.p. z.j.

The blessed work of God's Spirit, z.p. z.j.

'Preface' in: The Russian Sputnik - Last public address bij the late Professor G. Wisse, z.p. z.j.

Rome in het licht van Gods Woord, Utrecht 1963.

Gestencilde belijdenispreken, Middelburg 1963-1971.

Woord vooraf (juli 1963) in: Het kindergebed verhoord (bewerkt door M. Nijssse), Middelburg 1963.

Ten geleide in: Gedichten uit de poëzietuin van Jan Luyken, Middelburg 1963.

Woord vooraf (dec. 1963) in: Gods genade verheerlijkt in de jeugd (proza vertaald door C. Flipse, poëzie bewerkt door M. Nijssse), Middelburg z.j.

Ten geleide in: Ds. P. Immens, Het genadeverbond, Middelburg z.j.

Ten geleide in: P. Curtenius, De bekering der Joden (preek), z.p., z.j.

A powerful tall of God, z.p. z.j.

The great separation, z.p. z.j.

The conversion of Manasseh, z.p. z.j.

Moses' choice of faith, z.p. z.j.

Artikelenseries in De Saambinder.

Ten geleide in: L. Myseras, De geestelijke pelgrim, z.p. z.j.

Ten geleide in: P. Pieterse, Ter nagedachtenis van Jannetje Cathalina Poppe (1936-1965) te Middelburg.

Ten geleide in: W. à Brakel, De toekomst van Israël, Oostburg 1967.

De wonderen Gods met Israël (twee preken), 1967 (Eng. vertaling: The miracles of God with Israël, opgedragen aan de Israëlische held Mosje Dayan, Oostburg z.j.). Intredepredicatie te Middelburg op 7 maart 1963 en herdenkingspredicatie ter gelegenheid van het 25-jarig ambtsjubileum op 15 november 1967, z.p. z.j.

Ons Broedervolk, Utrecht 1968.

- Diverse preken in: 'Uit de Schat des Woords' en 'Van recht en genade.' Het hart van de mens, Oostburg z.j.
- Onze vrijheid. Amos' profetie over Israëls toekomst (preek).
- Ten geleide in: Het gebed voor Israël, preek van ds. Th. Boston over Zach. 12:12, z.p. z.j.
- Bezwaren tegen de geest der eeuw.
- Balsem uit Gilead (twaalf meditaties voor zieken), Middelburg z.j.
- De eeuwigheid; Is er een vagevuur? De onfeilbaarheid van de paus; De heiligenverering; De toekomst van de mens e.a. folders, Middelburg z.j.
- De heilige roeping van de Kerk, preek over Spreuken 24:11, Middelburg z.j.
- Het ziekbed van Hiskia (preek n.a.v. het overlijden van Jhr. De Casembroot, Commissaris der Koningin in Zeeland).
- Petrus' geloofsbelijdenis, Groede z.j.
- Engelenwacht en satanische kracht (twee preken), Oostburg z.j. (1971).
- Het gebedsleven (zes preken), Oostburg z.j.
- De bidstond te Jeruzalem (preek over 2 Kron. 20:9), Groede 1973 (Eng. vertaling: The prayer meeting at Jeruzalem).
- De inwijding van de tempel - Preek en toespraken gehouden bij de eerste-steenlegging en ingebruikneming van de Zuiderkerk der Geref. Gem. te Middelburg, z.p. z.j.
- Ten geleide in: P. Pieterse, Ter nagedachtenis aan het godzalig heengaan van Maria Heyboer-Pieterse (1910-1977).
- Dagboekmeditaties in: Dagelijks begenadigd, Utrecht 1979.
- Mozes' afscheidswoord tot Israël (afscheidspreek van Middelburg over Deut. 30:19), z.p. z.j.
- Intredepredicatie van ds. G.A. Zijderveld te Hoofddorp, z.p., z.j.
- 'In het spoor der vaderen...', in Daniël, 27 juni 1980.
- Het emigratieland van de toekomst, Utrecht 1980.
- Samenstelling van en Woord vooraf in: Homiletiek, collegedictaat door prof G. Wisse, Kampen 1981.
- Toespraak in: C. Hegeman, Predikt het Evangelie, Utrecht 1981, blz. 120-123 (Engelse vertaling in J.R. Beeke (red.), Sovereign grace in life and ministry, Grand Rapids, V.S. 1984).
- 'Christus, de Boom des levens', meditatie over Openb. 22:2b in: Het Woord overal gepredikt, Ridderkerk/Barneveld 1992.
- Preek in: Een zaaier ging uit, deel 6, Vlissingen 1992.
- 'De boodschap uit de hemel voor Sion', meditatie over Jes. 3:10 (uit: Een Lichtende Kaars, sept. 1980), in: C.R. van den Berg, d' Oude dagen overdacht, Zwijndrecht 1993, blz. 186-189.
- Preek over Psalm 40:3 in: J. Wouters, Wat verdwijnt en wat blijft - Geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Zoutelande, Zoutelande 1995, blz. 137-150.
- 'Heimwee naar Christus', preek in: Een zaaier ging uit, deel 13, Vlissingen 1996.
- 'Het leven met Christus', preek over 2 Kor. 5:17 in: Gedenkt uwer voorgangeren... - preken van de predikanten die de Gereformeerde Gemeente van Middelburg-Centrum dienden, Middelburg 1997.
- Toespraak in: S. Boogaard e.a., In de schuilplaats des Allerhoogsten - Ter nagedachtenis aan ds. J.C. Weststrate, Goes 1998, blz. 61-63.

Levensschets overgenomen uit J. Mastenbroek

BIBLIOTHEEK VAN DE KLEINE KERKGESCHIEDENIS. A. Bel/ P. van de Breevaart / drs. H. Florijn / J. Mastenbroek / H. Natzijs / A. Ros. Predikanten en Oefenaars Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis - deel 5. DEN HERTOOG B.V. - HOUTEN